

**TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI GENEL VE YEREL SEÇİMLERİNDE
MAKRO İKTİSADİ GÖSTERGELERİN SEÇMEN DAVRANIŞI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR ANALİZ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı**

Başak TURNA

Danışman: Doç. Dr. Ferihan POLAT

Haziran 2022

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Başak TURNA

ÖNSÖZ

Tezin konusunun belirlenmesinde, araştırma aşamasında ve tamamlanmasında bilgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, hoşgörüsü ile her daim yol gösterici olan kıymetli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Ferihan POLAT'a, tez savunmamda jüri başkanlığı yapan ve değerli görüşleriyle yardımcı olan Sayın Prof. Dr. Şennur SEZGİN'e, tez savunmamda jüri üyeliği yapan ve değerli tavsiyeleriyle katkı sağlayan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Rezzan AYHAN TÜRK BAY hocama ve hem lisans hem yüksek lisans eğitimim boyunca kıymetli bilgi birikimleriyle öğrenimime destek olan tüm Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın uygulama bölümündeki katkılarıyla destek olan ve beni her daim motive eden sevgili eşim Öğr. Gör. Yaşar TURNA'ya; bu süreçte dünyaya gelerek varlığıyla hayatımıza renk katan kızımız Azra Nisa TURNA'ya ve bugünlere gelmemde haklarını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme teşekkür ediyorum.

ÖZET

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI GENEL VE YEREL SEÇİMLERİNDE MAKRO İKTİSADİ GÖSTERGELERİN SEÇMEN DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR ANALİZ

TURNA, Başak

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD

Siyaset Bilimi Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ferihan POLAT

Haziran 2022, viii + 122

Seçmen davranışı, en temel katılım biçimi olan oy verme davranışını içermektedir. Oy verme davranışı, diğer siyasal davranış biçimlerinden farklı olarak tüm ülkeyi kapsayıcı ve ölçülebilir bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle oy verme davranışı, uzun yıllardır sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda kendine geniş bir yer bulmuştur. Sosyal bilimler alanında çalışan bilim insanları tarafından, seçmen davranışını açıklamak üzere çok sayıda yaklaşım modeli ortaya atılmıştır. Bu çalışmada ise ekonomik oy verme modeli ve bu modelden türetilmiş olan sorumluluk hipotezinin geçerliliği test edilmek istenmiştir. Bu amaçla, bir ekonominin temel performans kriterlerini gösterdiği için işsizlik oranı, enflasyon oranı ve büyüme oranı temel değişkenler olarak seçilmiştir. Bu değişkenlerin seçmen davranışı üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla, Türkiye’de 1980 ve 2018 yılları arasında gerçekleştirilmiş genel ve yerel seçimler yatay kesit bağımlılığı testi ile incelenmiştir. Yapılan yatay kesit bağımlılığı test sonuçları, genel ve yerel seçimlerde oy kullanan seçmenlerin işsizlik, enflasyon ve ekonomik büyüme gibi değişkenlere duyarlı olduklarını ve seçimlerde ekonomik olaylara oldukça önem verdiklerini göstermektedir. Yapılan analizler sonucunda seçmenlerin yerel seçimler ile makro iktisadi değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı seçmenin ekonomik oy verme davranışını yerel seçimlere de yansıttığı sonucunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçmen Davranışı, Makro-Ekonomik Göstergeler, Ekonomik Oy Verme Yaklaşımı, Sorumluluk Hipotezi

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF THE EFFECT OF MACRO ECONOMIC INDICATORS ON VOTER BEHAVIOR IN THE POST 1980 GENERAL AND LOCAL ELECTIONS IN TURKEY

TURNA, Başak

Master Thesis

Political Science and Public Administration Department

Thesis supervisor: Assoc. Prof. Ferihan POLAT

June 2022, viii + 122

Voter behavior includes voting behavior, which is the most basic form of participation. Voting behavior, unlike other forms of political behavior, is inclusive and measurable throughout the country. For this reason, voting behavior has found a wide place in studies conducted in the field of social sciences for many years. Numerous approaches have been proposed by scientists working in the field of social sciences to explain voter behavior. In this study, the validity of the economic voting model and the liability hypothesis derived from this model were tested. For this purpose, unemployment rate, inflation rate and growth rate were chosen as the main variables since they show the basic performance criteria of an economy. In order to measure the effect of these variables on voter behavior, the general and local elections held in Turkey between 1980 and 2018 were examined with the cross-sectional dependency test. The results of the cross-section dependency test show that the voters who cast their votes in the general and local elections are sensitive to variables such as unemployment, inflation and economic growth, and they attach great importance to economic events in the elections. As a result of the analyzes made, the existence of a cross-section dependency between the local elections and the macroeconomic variables reveals that the voter's economic voting behavior also reflects the local elections.

Keywords: Voter Behavior, Macro-Economic Indicators, Economic Voting Approach, Responsibility Hypothesis

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar DİZİNİ.....	vi
GRAFİKLER DİZİNİ.....	vii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu	3
B. Araştırmanın Amacı.....	3
C. Araştırmanın Yöntemi.....	4
D. Araştırmanın Önemi.....	6
E. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	6
F. Araştırmanın Varsayımları.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.BAĞIMLI DEĞİŞKENE İLİŞKİN KAVRAMLAR.....	8
1.1.1. Seçmen.....	8
1.1.2. Seçmen Davranışları	11
1.1.3. Demokrasi	13
1.1.4. Seçim.....	16
1.2. BAĞIMSIZ DEĞİŞKENE İLİŞKİN KAVRAMLAR	21
1.2.1.Enflasyon.....	21
1.2.2.İşsizlik.....	22
1.2.3. Ekonomik Büyüme.....	23

İKİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR.....	25
2.1.1 Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü).....	25
2.1.2 Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü).....	27
2.1.3. Rasyonel Tercih Yaklaşımı (Ekonomik Oy Verme Modeli).....	30
2.1.4. Stratejik Oy Verme Modeli.....	35
2.2. SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLE EKONOMİK PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEYEN TEMEL YAKLAŞIMLAR.....	37
2.2.1. Sorumluluk Hipotezi.....	38
2.2.2. Müvekkil Hipotezi.....	40
2.2.3. Temel Hedef Hipotezi.....	41
2.3. SEÇMEN DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	41
2.3.1. Seçmen Davranışına Etki Eden Kişisel Faktörler.....	42
2.3.2. Seçmen Davranışına Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler.....	43
2.3.3. Seçmen Davranışına Etki Eden Sosyo-Ekonomik Faktörler.....	45

2.3.4. Seçmen Davranışına Etki Eden Siyasal Faktörler.....	46
2.3.5. Seçmen Davranışına Etki Eden İletişim Faktörleri.....	49
2.3.6. Seçmen Davranışını Etkileyen Konjonktürel Faktörler.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980 SONRASI TÜRKİYE’DE EKONOMİ VE SİYASET

3.1. 1980 SONRASI TÜRKİYE’NİN EKONOMİ POLİTİĞİ.....	53
3.1.1. 1980-2001 Dönemi Türkiye’nin Ekonomi Politigi.....	53
3.1.2. 2002-2018 Dönemi Türkiye’nin Ekonomi Politigi.....	64
3.2. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE SİYASAL HAYAT	67
3.2.1. Türk Siyasal Hayatında 1980-1983 Yılları Arası Dönem	68
3.2.2. Türk Siyasal Hayatında 1983- 1991 Yılları Arası Dönem	68
3.2.3. Türk Siyasal Hayatında 1991- 2002 Yılları Arası Dönem	72
3.2.4. Türk Siyasal Hayatında 2002-2018 Yılları Arası Dönem	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK UYGULAMA

4.1. Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Makro Ekonomik Göstergeler ile İlgili Çalışmalar.....	87
4.2. Veri Seti ve Model.....	91
4.2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı.....	92
4.2.1.1. LM Testi.....	93
4.2.1.2. Pesaran CD testi.....	95
4.2.1.3. CD_{LM} Testi	96
4.2.2. Uygulama Sonuçları.....	97
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	108
EKLER.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	122

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1: Türkiye’de 1979-1983 Döneminde Gerçekleşen Temel Makroekonomik Göstergeler.....	56
Tablo 2: Türkiye’de 1983-2018 Döneminde Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde Alınan En Yüksek Oy Oranı ve Temel Makroekonomik Göstergeler.....	57
Tablo 3: Türkiye’de 1984-2014 Döneminde Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde Birinci Olan Partinin Oy Oranı ve Temel Makroekonomik Göstergeler.....	59
Tablo 4: Türkiye’de 2002-2018 Döneminde Gerçekleşen Temel Makroekonomik Göstergeler.....	65
Tablo 5: Türkiye’de 2004-2014 Yılları Arası Dönemde Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde Birinci Olan Partinin Oy Oranı ve Temel Makroekonomik Göstergeler	66
Tablo 6: 6 Kasım 1983 Genel Seçim Sonuçları	69
Tablo 7: 20 Ekim 1991 Genel Seçim Sonuçları.....	72
Tablo 8: 24 Aralık 1995 Genel Seçim Sonuçları.....	75
Tablo 9: 18 Nisan 1999 Erken Genel Seçim Sonuçları.....	78
Tablo 10: 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları.....	80
Tablo 11: 22 Temmuz 2007 Genel Seçim Sonuçları.....	81
Tablo 12: 12 Haziran 2011 Genel Seçim Sonuçları	83
Tablo 13: 07 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları.....	84
Tablo 14: 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçları	85
Tablo 15: 24 Haziran 2018 Genel Seçim Sonuçları.....	85
Tablo 16: Tanımlayıcı istatistikler.....	92
Tablo 17: Genel Seçimlere İlişkin Test Sonuçları.....	97
Tablo 18: Yerel Seçimlere İlişkin Test Sonuçları.....	98

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik 1 (a): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde En Yüksek Oyu Alan Siyasi Partinin Oy Oranları ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	98
Grafik 1 (b): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde İkinci Olan Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	99
Grafik 1 (c): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde Üçüncü Olan Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	99
Grafik 1 (d): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde Dördüncü Olan Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	99
Grafik 2 (a): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	100
Grafik 2 (b): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden İkinci Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	101
Grafik 2 (c): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden Üçüncü Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	101
Grafik 2 (d): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden Dördüncü Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki.....	102

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
BBP	Büyük Birlik Partisi
BĞMZ	Bağımsızlar
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DSP	Demokratik Sol Parti
DBP	Demokrasi ve Barış Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DTP	Demokratik Türkiye Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
FP	Fazilet Partisi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HP	Halkçı Parti
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MDP	Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
IMF	Uluslararası Para Fonu
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	Saadet Partisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Vd.	Ve Diğerleri
YTP	Yeni Türkiye Partisi
YSK	Yüksek Seçim Kurumu

GİRİŞ

Halk egemenliği temeline dayanan demokrasilerde seçimler, halka temsiliyet sağlamanın önemli araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Seçimler, demokratik hayat için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Vatandaşlık statüsüyle siyasi topluluğun bir üyesine dönüşen halk, devlet ile kurduğu ilişkide birtakım karşılıklı hak ve yükümlülüklerle sahip olmaktadır. Bu hak ve yükümlülüklerden biri olan seçme ve seçilme hakkı aracılığıyla vatandaşlar ülke yönetimine dâhil edilmektedirler. Seçimlere katılmak, vatandaşların anayasal güvence altına alınmış hak ve ödevlerinden biri olmakla beraber yönetimlerin meşruiyeti de seçmenlerin seçim iradesini ortaya koymasına bağlı olmaktadır.

Seçmen kimliği altında seçimlere katılan bireyler, siyasi tercihlerini oy kullanma suretiyle ortaya koymaktadırlar. Oy verme, demokratik bir ulusun seçim aracılığıyla ülkesinin siyasi ve idari süreçlerine, kurumlarına katılımını sağlayan barışçıl bir mekanizma sunmaktadır. Bu açıdan seçmenlerin hangi unsurlar doğrultusunda oy verdiği büyük önem taşımaktadır. Nitekim ülke yönetiminin belirlenmesinde bu denli öneme sahip seçmenin, davranışlarının incelenmesi bilimsel araştırmalarda da araştırmacıların sıklıkla ilgisini çeken konuların başında gelmektedir. Çünkü seçmen davranışının temel aktörü olan insan davranışları doğası gereği muğlak bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle merkezde insan unsurunun yer alması doğacak davranışın tahmin edilmesini oldukça güçleştirmektedir. Zira kendine özgü bir niteliğe sahip ve değişken olan insan davranışı farklı faktörlerden etkilenebilmesi nedeniyle karmaşık bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim seçmen davranışı ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve ideolojik pek çok faktörden etkilenebilmektedir. Bu noktada seçmenlerin karar verme sürecinin analizinde temel alınabilecek kuramsal yaklaşımların açıklayıcı olduğu ifade edilebilir. Bu yaklaşımlar sosyolojik, sosyo-psikolojik, stratejik ve ekonomik oy verme yaklaşımı olarak sınıflandırılabilir. Bu çalışmada ise yazında yer alan kuramsal yaklaşımlardan ekonomik oy verme yaklaşımı ve bu yaklaşımdan türetilmiş olan sorumluluk hipotezinin geçerliliği test edilmek istenmiştir.

“Türkiye’de 1980 Sonrası Genel ve Yerel Seçimlerinde Makro İktisadi Göstergelerin Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Analiz” başlığını taşıyan çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, analizlerde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişken ile ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmiştir.

İkinci bölümde seçmen davranışları ile ilgili kuramsal çerçeve ele alınmış ve seçmen davranışına etki eden temel yaklaşımlar açıklanmıştır. Aynı zamanda bu bölümde, seçmen davranışlarını etkileyen faktörlere yer verilmiştir. 1980 Sonrası Türkiye’de ekonomi ve siyaset başlığını taşıyan çalışmanın üçüncü bölümünde, 1980 sonrası Türkiye’nin ekonomi politiği ve 1980 sonrası Türk siyasal hayatına yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, Türkiye’de seçmen davranışı ve makro ekonomik göstergeler ile ilgili çalışmalara ve ampirik uygulamaya yer verilmiştir.

Çalışmada, makroekonomik göstergelerden enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranı değişkenlerinin Türkiye’de 1980 ve 2018 yılları arasında gerçekleştirilmiş genel ve yerel seçimler üzerinde etkisinin olup olmadığı yatay kesit bağımlılığı yöntemiyle saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan yatay kesit bağımlılığı test sonuçları, genel ve yerel seçimlerde oy kullanan seçmenlerin enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme gibi değişkenlere duyarlı olduklarını ve seçimlerde ekonomik olaylara oldukça önem verdiklerini göstermektedir.

A. Araştırmanın Konusu

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda başlıca siyasal katılma yollarından biri seçimlerdir. Siyasal katılma türlerinden yalnızca biri olan seçimler, siyasal davranışın en yaygın ve ölçülebilir şeklidir. Bu bakımdan siyasal davranış biçimlerinden hiçbiri siyasal katılımın bir tezahürü olan oy verme davranışı kadar hem ölçülebilir hem tüm ülkeyi kapsayıcı nitelikte görülmemektedir. Dolayısıyla, bir siyasal davranış biçimi olan oy verme davranışı ile bireyler, seçmen kimliği altında bir ülkenin hem merkezi hem yerel yönetimlerinin yönetici kadrolarının belirlenmesinde oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu açıdan seçmenlerin hangi unsurlar doğrultusunda oy verdiği büyük önem taşımaktadır. Nitekim ülke yönetiminin belirlenmesinde bu denli öneme sahip seçmenin, davranışlarının incelenmesi bilimsel araştırmalarda merkezi bir konumda yer almaktadır. Uzun yıllardır yapılan bilimsel analizler neticesinde seçmen davranışları üzerinde etkili olan faktörlere dayalı olarak kurulan çeşitli yaklaşım ve hipotezler ortaya konulmuştur. Ekonomik oy verme yaklaşımı bu yaklaşım modellerinden birini oluşturmaktadır. Seçmenlerin oy verirken ekonomik değişkenleri ve olayları göz önünde bulundurduğu düşüncesine dayanan bu yaklaşım, sorumlu seçmen fikrine dayanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın konusunu oluşturan seçmen davranışları ekonomik oy verme yaklaşımının sorumluluk hipotezi temelinde incelemeye alınacaktır. Bu yaklaşım ve hipotez kapsamında, Türk seçmenlerin makroekonomik göstergelere duyarlı olup olmadığı analiz edilecektir.

Teori ve uygulama kısmından oluşan çalışma dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, analizlerde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler ile ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. İkinci bölümde, seçmen davranışına ilişkin kuramsal çerçeve ele alınarak seçmen davranışlarını etkileyen faktörler açıklanmıştır. 1980 Sonrası Türkiye’de ekonomi ve siyaset başlığını taşıyan çalışmanın üçüncü bölümünde, 1980 sonrası Türkiye’nin ekonomi politiği ve 1980 sonrası Türk siyasal hayatına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise, Türkiye’de seçmen davranışı ve makroekonomik göstergeler ile ilgili çalışmalara yer verilmiş ve seçmen davranışları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki yatay kesit bağımlılığı testi ile analiz edilmeye çalışılmıştır.

B. Araştırmanın Amacı

Seçmen davranışının temel aktörü, seçmen kimliği altındaki insan ve insan davranışlarıdır. Bu nedenle merkezde insan unsurunun yer alması doğacak davranışın

tahmin edilmesini oldukça güçleştirmektedir. Çünkü kendine özgü bir niteliğe sahip ve değişken olan insan davranışı farklı faktörlerden etkilenebilmesi nedeniyle karmaşık bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan siyasal katılmanın en ölçülebilir davranış türünü oluşturan seçmen davranışları da çok boyutlu olarak ele alınmayı gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yapılan genel ve yerel seçimlerde yer alan siyasi parti oylarının bir ekonomide temel performans kriterlerini ortaya koyan makroekonomik değişkenler ile ilişkisini saptamak ve seçmenlerin ekonomik göstergelere duyarlı olup olmadığını, duyarlı ise bunun nasıl olduğunu ekonomik yaklaşım ve sorumluluk hipotezi çerçevesinde analiz etmektir.

Bu kapsamda çalışma, Türkiye’de 1980-2018 arası dönemde gerçekleştirilmiş genel ve yerel seçimlerde siyasi parti oy oranlarının makroekonomik göstergelerden enflasyon, büyüme ve işsizlik oranında meydana gelen değişmelere olan duyarlılığını saptamayı amaçlamaktadır.

C. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında yapılan genel ve yerel seçimlerde yer alan siyasi parti oylarının temel makroekonomik değişkenler ile ilişkisi test edilerek, seçmenlerin ekonomik göstergelere ne kadar duyarlı olduğu ekonomik yaklaşım ve sorumluluk hipotezi çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu çerçevede kurulan modelde söz konusu dönemde yapılan genel ve yerel seçimlere katılan siyasi partilerin oy oranları ile büyüme oranı, enflasyon oranı ve işsizlik oranı verileri kullanılmaktadır. Analizde kullanılan verilerden biri olan genel ve yerel seçimlere katılan siyasi partilerin oy oranları Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurulu ve Türkiye İstatistik Kurumu büyüme oranı Total Economy Database, işsizlik oranı ve enflasyon oranı ise World Development Indicators veri tabanından elde edilmiştir. Söz konusu çalışmada Eviews 10 programı yardımı ile ekonometrik analizler yapılarak gerekli testler uygulanmıştır. Çalışmada değişkenler arası korelasyon ilişkisinin varlığı yatay kesit bağımlılığı testi ile ortaya konulmaktadır.

Yatay kesit bağımlılığı testi, değişkenler arasında korelasyon ilişkisinin saptanmasında kullanılan bir test yöntemidir. Yatay kesit bağımlılığı testleri analize konu olan yatay kesit sayısı (N) ve zaman serisi sayısına (T) göre değişiklik göstermektedir. Zaman serilerinin birim sayılarından büyük olması durumunda ($T > N$) Breusch-Pagan

(1980) tarafından ortaya konulan LM testi ile birimler arasında korelasyon olup olmadığı analiz edilir. Yatay kesit sayısının zaman serisi sayısına eşit olması durumunda ise ($T=N$) yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004) LM testi ile saptanmaktadır. Birim sayısının zaman serisinden büyük olması durumunda ($N>T$) ise kullanılan test Pesaran (2004) CD testidir (Yıldırım vd.,2013: 85). Analizde değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığının test edilmesinde kurulan hipotez testleri;

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Şeklinde tanımlanmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkenini, siyasi partilerin genel ve yerel seçim sonucunda aldıkları oy oranları oluştururken; bağımsız değişkenini enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranına ait yıllık veriler oluşturmaktadır. Analizde yatay kesit bağımlılığının var olması, bağımsız değişkenlerde meydana gelen şokların bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin farklı olmasını ifade etmektedir. Bu değişkenlerden hareketle kurulan model şu şekilde oluşturulmuştur:

$$Oy\ Oran_{it} = \beta_1 İşsizlik\ oran_{it} + \beta_2 Enflasyon\ Oran_{it} + \beta_3 Büyüme\ Oran_{it} + \varepsilon_t$$

Şeklinde tanımlanmaktadır. Denklemden, $i = 1, 2, 3, \dots, N$ yatay kesit birimlerini ifade ederken, $t = 1, 2, 3, \dots, T$ zaman boyutunu, ε ise hata terimini ifade etmektedir. Tanımlanan bu değişkenler arasındaki ilişkinin varlığını saptamak amacıyla kurulan hipotezlere göre analizde değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığı Breusch-Pagan LM (Lagrange Multiplier), CD_{LM} testi ve Pesaran CD testleriyle incelenmiştir.

Breusch-Pagan LM testi parametrik kısıtlamalara dayanan bir hipotez testi ile tahmin edilmektedir. Buna göre N sabit ve $T \rightarrow \infty$ varsayımları altında hataların korelasyon katsayılarına dayanan ve Lagrange çarpanı yöntemi ile hesaplanan bir yatay kesit bağımlılık testi olarak adlandırılmaktadır. Analizlerde Wald veya LM testi arasında herhangi bir seçimin yapılması sıfır ve alternatif hipotezlerin tahmin kolaylığına bağlı olarak değişmektedir. Buna göre kısıtlı modeli tahmin etmenin daha kolay olduğu durumlarda genellikle LM testi kullanılmaktadır.

Breusch Pagan LM testi N sabit ve $T \rightarrow \infty$ giderken tutarlı sonuçlar üretmektedir. Ancak N sabit ve $T \rightarrow$ sonlu değerler için tutarlılığını kaybetmektedir. Bu nedenle tutarlılık probleminin ortadan kaldırılması amacıyla Pesaran (2004) tarafından CD testi önerilmektedir (Keskin ve Aksoy, 2019). Pesaran (2004)' a göre N büyük ve T küçük

olduğunda belirli bir ağırlık matrisine bağlı olmayan küçük örneklem özelliklerine sahip bir kesit bağımlılığı testine ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir.

Pesaran'ın (2004) geliştirdiği CD_{LM} istatistiği ise, zaman ve kesit boyutunun büyük olduğu durumlar için geliştirmiştir. Zaman boyutunun büyük kesit boyutunun küçük olduğu $T > N$ durumlarda kullanılır (Pesaran, 2004: 5). Nitekim, CD_{LM} testi hem N hemde T 'nin göreceli olarak daha büyük olduğu durumlarda uygulanabilmektedir. CD_{LM} Testi Breusch ve Pagan LM testinin geliştirilmiş formu olarak değerlendirilmektedir. CD_{LM} Testine göre $N \rightarrow \infty$ ve $T \rightarrow \infty$ olduğu durumda sıfır hipotezi kabul edilmekte yani yatay kesit bağımlılığının olmadığı ifade edilmektedir.

D. Araştırmanın Önemi

Çalışma, makroekonomik göstergelerin etkisini hem genel hem yerel seçimler temelinde analiz etmektedir. Çalışmada, seçmen davranışları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki ampirik uygulama ile saptanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla uygulama aşamasında kullanılan yöntem ve yöntemin sağladığı ampirik kanıtlar ve elde edilen bulgular da çalışmayı farklı kılmakta ve seçmenlerin oy verme davranışlarına ilişkin önemli tespitlerde bulunmaktadır.

E. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Çalışmanın kapsamını, 1980- 2018 arası dönemde Türkiye'de gerçekleştirilen 11 genel seçim ve 7 yerel seçim oluşturmaktadır. Çalışmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır: Çalışma 1980- 2018 arası dönemi ile sınırlandırılmıştır. Türkiye'nin 1980 sonrası dönemde hem siyasi açıdan hem ekonomik açıdan köklü değişimler yaşadığı ifade edilebilir. Bu nedenle araştırmanın bütünlük içinde yürütülmesi amacıyla 1980 öncesi dönem kapsam dışında bırakılmıştır. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı ise oy verme ile ilgilidir. Çünkü oy verme siyasal katılmayı ölçen önemli bir unsur olmakla beraber tüm katılma biçimlerini kapsamamaktadır. Bununla birlikte çalışma makroekonomik göstergelerden enflasyon, büyüme ve işsizlik oranı göstergeleri ile sınırlandırılmıştır. Bir diğer kısıt ise seçimlerin, 4-5 yıl gibi belli aralıklarla yapılması nedeniyle seçim sonuçları kesikli ve süreksiz veri yapısına sahip olduğundan gelişmiş zaman serisi analizleri yerine yatay kesit bağımlılığı testi yapılmıştır.

F. Araştırmanın Varsayımları

Seçmen davranışları çok boyutlu ele alınması gereken bir kavramdır. Zira seçmen davranışları üzerinde iktisadi, psikolojik, sosyo-kültürel, demografik ve ideolojik pek çok faktörün etkisi bulunmaktadır. Ancak seçmenlerin yaşamının her karesine tesir eden ekonomik hayat ve ekonomideki olumsuz ve olumlu gelişmeler seçmen davranışı üzerinde iktisadi faktörlerin öneminin artmasına yol açmıştır. Bu açıdan çalışma, 1980 ve 2018 arasında yapılan genel ve yerel seçimlerde, seçmen davranışı üzerinde makroekonomik göstergelerin etkisi olduğunu varsaymaktadır. Seçmenlerin rasyonel olduğu bu varsayımın alt varsayımını oluşturmaktadır. Buna göre, seçmenlerin siyasi iktidarların cari ve geçmiş dönem iktisadi performanslarını değerlendirdiği ve kendilerine en çok yarar sağlayacağını düşündükleri ve iktisadi sorunların üstesinden gelebileceğine inandıkları partilere oy vereceği varsayılmaktadır.

Araştırma, 1980 – 2018 arası genel ve yerel seçimleri çerçevesinde seçmen davranışını ve bu davranışı etkileyen ekonomik faktörleri ele almaktadır. Oysaki seçmenler genel ve yerel seçimler dışında halk oylamaları, cumhurbaşkanlığı seçimleri gibi ulusal çapta uygulanan seçim süreçlerinde de oy kullanmaktadırlar. Pek tabii seçmenler, farklı seçimlerde de benzer yönde oy kullanabilirler. Bununla birlikte, ele alınan seçimler ile ilgili verilerin analizinden çıkarılan sonuçları, kesin bir biçimde tüm seçim süreçlerine uyarlamanın mümkün olmayabileceği unutulmaması gereken bir noktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ele alınan kavramlar, çalışmada yapılan uygulama ile aynı doğrultuda olmak üzere bağımlı ve bağımsız değişkenler olarak iki ayrı başlıkta ele alınmaktadır.

1.1. BAĞIMLI DEĞİŞKEN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Çalışmanın bağımlı değişkenini, siyasi partilerin genel ve yerel seçim sonucunda aldıkları oy oranları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda bağımlı değişken ile ilgili kavramlar başlığı altında seçmen, seçmen davranışları, demokrasi ve seçim kavramları açıklanacaktır.

1.1.1. Seçmen

Seçmen bir ülke vatandaşı olmanın kendisine sağladığı bir hak ve görev olarak ülkedeki yönetici kadronun belirlenmesi ile ilgili seçimlere katılacak kişileri tanımlamaktadır. Seçmenin bu amaçla yaptığı eylemler seçmen davranışı kapsamında değerlendirilmektedir (Gülmen, 1979: 18).

Seçme kavramının arka planında, bireylerin seçme hakkı yer almaktadır. Seçme hakkı, aynı zamanda anayasada yer alan siyasi bir haktır. Bu hak; ülkeyi yönetmeye talip olan bireylere yönelik olarak, vatandaşların seçim iradelerini ortaya koydukları bir irade beyanı olarak tanımlanabilir. Seçme ve seçilme hakkı aracılığıyla vatandaşlar ülke yönetimine dahil edilmektedir (Güveyi, 2018: 38). Bir devlette vatandaşlık bağıyla bağlı olarak yaşayan bütün ergin vatandaşlar, seçme ve seçilme hak ve ödevi sayesinde yönetim kadrolarının oluşmasında oldukça önemli bir konumda bulunmaktadırlar. Bu hakkı kullanan kişiye ise seçmen adı verilir. Benzer bir ifade ile seçmen, demokratik sistemlerde siyasi tercihlerini oy kullanma suretiyle ortaya koyan kişiler olarak tanımlanabilir (Say, 1998: 98).

Seçmen, yönetimin belirlenmesiyle ilgili seçimlere bir ülke vatandaşı olarak katılabilecek kişidir. Seçmen, oy verme hakkına sahip kişidir. Aynı zamanda seçim olgusunun öznesi konumunda bulunmaktadır. Bununla birlikte seçmenlerin seçimlere katılması yalnızca hakkı değil aynı zamanda yasal görevi olarak tanımlanmaktadır (Özkan Davas, 2021: 36-37). Buna göre, ülkemizde oy hakkı; 1982 Anayasasının 67. Maddesinde yer almaktadır.

Kemal Gözler'e göre oy, bir kişinin seçilmesi veya bir metnin karara bağlanmasında seçmenin ortaya koyduğu irade beyanıdır. Bu beyan yasal olarak bazı koşullara bağlanmıştır. Bu koşullar şöyle ifade edilebilir: Seçimlerde genel oy ilkesi geçerlidir. Genel oy ilkesinin getirdiği bazı şartlar oy hakkının çerçevesini belirlemektedir. Bu ilkeye göre; herkes oy kullanma hakkına sahiptir ve bu hak devlet tarafından teminat altına alınmıştır. Ancak, genel oy ilkesi bazı şartlara bağlanmıştır. Seçmenin oy hakkının çerçevesini çizen bu şartları Gözler, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ayrı başlıkta ele almıştır: Buna göre; seçmenlerin oy hakkına sahip olmasının olumlu üç şartı bulunmaktadır: Seçmenlerin oy hakkına sahip olabilmesinin ilk koşulu, vatandaşlıktır. Her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir. İkinci olarak, seçmen olabilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. Bu koşula seçim rüştü ya da siyasi rüşt adı da verilmektedir. Son olarak da seçmenin seçimlerde oy kullanabilmesi için adının seçmen listesinde yer alması gerekir. 18 yaşını doldurmuş bir Türk vatandaşı herhangi bir nedenle seçim listesinde kayıtlı değil ise oy kullanamamaktadır (Gözler, 2018: 195-196).

Seçmen olabilmek için sahip olunmaması gereken olumsuz şartlar da bulunmaktadır. Bunlardan ilki ehliyetsizliktir. Ehliyetsizlik, medeni hukuka göre, fiil ehliyetinden yoksunluktur. Medeni hukuka göre, bu kişilere “kısıtlı” denilmektedir. Kısıtlı kişiler, seçmen olamazlar. Örneğin; akıl hastalığı olan bir kişinin oy kullanma ehliyeti yoktur. İkinci olumsuz şart ise liyakatsizliktir. Buna göre; bazı suçları işleyen kişilerin oy hakkı bulunmamaktadır. Bu koşul ile amaçlanan ahlaki bakımdan liyakatsiz olan kişilerin devlet yönetimine katılımını engellemektir (Gözler, 2018: 197).

Gözler'e göre oy hakkının dayandığı birtakım belli başlı prensiplerden ilki, “oy hakkının genelliği” diğer bir deyişle “genel oy” ilkesiydi. Bu ilke sayesinde seçmenler oy verirken cinsiyetlerine, eğitimlerine, maddi güçlerine, yeteneklerine, ırklarına bakılmaksızın seçme hakkını kullanmaktadırlar. Tarihsel sürece bakıldığında genel oy ilkesinin tam manasıyla uygulanması 20. Yüzyılda mümkün olmuştur. 20. Yüzyılın öncesinde geçerli olan ilke “Kısıtlı oy” ilkesiydi. Buna göre; seçmen olabilmek için erkek olmak, belirli bir oranda vergi ödemiş olmak, zengin olmak, belirli bir ırktan olmak gibi çeşitli şartları taşımak gerekmiyordu. Örneğin; kadınlar ilk kez Finlandiya'da 1906'da oy kullanabilmiştir. Kadınlar 1918'de İngiltere'de Amerika Birleşik Devletleri'nde 1920'de, Türkiye'de 1934'te, Fransa'da 1944, İtalya'da 1946, Belçika'da

1948, İsviçre’de 1971, Liechtenstein’da 1984’te oy hakkına sahip olmuştur (Gözler, 2018: 198).

Her seçmenin 1 adet oya sahip olması ve bu oyun diğer tüm oylarla eşitliğini ifade eden prensip ise “oy hakkının eşitliği” ya da “eşit oy” prensibidir. Tarihte bir seçmenin birden fazla oya sahip olduğunun örnekleri de vardır. Örneğin; 1820’de Fransa’da geçerli seçim kanununa göre, en çok vergi ödeyen seçmenlere çift oy kullanma hakkı tanınmıştır. Dahası, aile reisi, 35 yaşında, 5 frank vergi ödeyen erkekler çift oy yanında bir de “ek oy” hakkını elde etmişler (Gözler, 2018: 199).

Seçme hakkının bir diğer temel prensibi ise “bireysel oy” prensibidir. Buna göre seçmenlerin seçme hakkı bir zümreye ya da bir gruba ait olmasından değil sadece bir birey olmasından kaynaklanır. Yani seçmen vatandaş olması nedeniyle oy kullanma hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca kişisel oy prensibi gereğince de her seçmenin oyu şahsidir. Hiçbir seçmen bir başka seçmen yerine oy kullanamaz (Gözler, 2018: 200).

Seçmenlerin kullandığı oyun bir başkası tarafından bilinip seçmenin üzerinde baskı kurulmasını engellemek amaçlı getirilmiş olan prensip ise “gizli oy” ya da “oy hakkının gizliliği” prensibidir. Bu prensip sayesinde seçmen hangi doğrultuda oy verdiğini yalnızca kendisi bilerek serbestçe oy hakkını kullanmaktadır (Gözler, 2018, 200).

Tek dereceli seçim veya doğrudan oy prensibinin uygulandığı sistemlerde ise seçmenler herhangi bir aracıya gerek olmaksızın doğrudan kullandıkları oy ile seçilecek kişiyi belirlemektedirler. İki dereceli seçim ya da diğer adıyla “dolaylı oy” sisteminde ise seçmenler birinci ve ikinci olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu sisteme göre önce birinci seçmenler ikinci seçmenleri seçmekte sonrasında ikinci seçmenler milletvekillerini belirlemektedirler. Ülkemizde de 1946 yılına kadar iki dereceli seçim prensibi geçerli olmuştur (Gözler, 2018: 199).

Mecburi oy ve ihtiyari oy prensibi vardır. Ülkemizde de geçerli olan mecburi oy ilkesine göre seçmenler oy kullanmaya zorunludurlar. Seçmenlerin oy kullanmama durumlarında kanun ceza verilmesini öngörebilir. İhtiyari oy ise tam tersidir. Seçmenlerin oy kullanıp kullanmamaları kendilerine kalmıştır ve herhangi bir yaptırım söz konusu değildir (Gözler, 2018: 199).

Seçmenlerin bağımsızlığını sağlayan ilke ise serbest oy ya da seçimlerin serbestliği ilkesidir. Bu ilke, seçmenin oyunu kullandığı sırada hiçbir baskı, telkin, zorlama altında olmamasını ifade etmektedir. Nitekim, seçmenlerin bağımsızca oy kullanmasını sağlamak amacıyla ülkeler çeşitli önlemler almaktadır. Örneğin; her seçmen oy kullanacağı sandık alanına yalnız girerek oyunu kullanmaktadır. Seçmenler üzerinde baskı kuranlar suç işlemiş sayılarak cezalandırılmaktadırlar (Gözler, 2018: 202).

Seçmenlerin oy verme işlemi ülke genelinde sona erdikten sonra bu oylar açık sayım ve döküm ilkesi gereğince aleni olarak sayılmaktadır. Buna göre, seçmenlerin oyları sandık kurulları tarafından ve oy verme yerinde hazır bulunanların gözü önünde tek tek açılır ve sayılır. Bu ilke ile amacın, seçmenin iradesinin sonradan değiştirilmesinin önüne geçmek olduğu ifade edilmektedir (Gözler, 2018: 202).

Oy hakkının son temel prensibi de seçim uyuşmazlıklarının yargısal çözümü ilkesidir. Buna göre, seçim sürecinde ortaya çıkan hukuka aykırılık iddiaları ve itirazlar bağımsız yargı organları tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Bu ilke ile amaçlanan seçimlerin serbestliğini ve dürüstlüğü teminat altına almaktır (Gözler, 2018: 203).

1.1.2. Seçmen Davranışları

Bireylerin siyasi olaylar karşısında aldıkları tavır, sahip oldukları tutum ve ortaya koydukları eylemler siyasal davranış olarak nitelendirilmektedir. Bireylerin siyasal sistem içerisinde sergiledikleri siyasal davranış biçimlerinden biri olan siyasal katılma 20. yüzyılın başlarında sosyal bilimcilerin inceleme alanına girmiştir. Davranışçı yaklaşımın etkisinde gelişen siyasal katılma araştırmaları ilk olarak seçmen davranışı üzerinde yoğunlaşmıştır (Polat, 2009: 95-96). Çünkü seçmen davranışları, siyasal katılmanın en ölçülebilir davranış türünü oluşturmaktadır.

Siyasal katılma; *“Toplumsal düzenin kuruluşu, yönetimi ve denetimine ilişkin çabaların bilfiil içinde bulunmaktır. Bir bakıma bireylerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır”* (Kapani, 2018: 144). Demokrasinin hâkim olduğu toplumlarda yaşayan vatandaşlar, siyasal katılım yoluyla siyasal iktidarı ve siyasal yapıyı seçimlerle belirleme, kontrol etme imkanına sahip olmaktadır. Siyasal faaliyete katılma değişik düzeylerde ve farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Seçmenler, siyasal davranışın bir göstergesi ve siyasal katılımın bir türü olan seçimlere katılarak siyasal faaliyete dahil olmaktadır (Gülmen, 1979: 14).

Seçmen davranışı kendi içinde iki boyutu barındırmaktadır; katılıp katılmama-parti seçişi. Seçmen davranışı, en temel katılım biçimi olan oy verme davranışını içermektedir. Bir siyasal davranış biçimi olan oy verme, anayasal güvence altına alınmış belli başlı niteliklere sahiptir. Her seçmenin oyu eşit ve gizlidir. Seçmen, oyunu verirken gizli olarak kullanmaktadır ve dolayısıyla kullandığı oydan dolayı yargılanmamaktadır. Bundan dolayı; seçmenin de oy verme davranışında bulunurken dürüst olduğu kabul edilmektedir. Seçmen davranışları ile ilgili yapılan araştırmalar açısından da seçmenin dürüstlüğü oldukça önem arz etmektedir. Ancak, sandık başında gizli kullanılan oyun, olumsuz bir tarafı da bulunmaktadır; seçmenlerin, gizli oy kullanması, oy ile seçmen arasında doğrudan kişisel bir bağ kurulmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla, yapılan çalışmalarda oy ile kişi arasındaki ilişki bire bir incelenememekte sadece kümülatif olarak oy verme davranışı incelenebilmektedir (Gülmen, 1979: 15-19). Oy verme davranışı, diğer siyasal davranış biçimlerinden farklı olarak tüm ülkeyi kapsayıcıdır ve ölçülebilirdir. Bunun yanı sıra oy verme sonrası ortaya çıkan verilerin sayısal olarak da diğer ülkelerle karşılaştırılabilmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle siyasi davranışın ölçülebilir şekli olan oy verme, uzun yıllardır sosyal bilimlerde yapılan bilimsel akademik çalışmalarda ve istatistiki analizlerde kendine geniş bir yer bulmuştur ve bulmaya da devam etmektedir (Heywood, 2011: 310).

Seçmen davranışı, bireyin seçim faaliyetine aktif veya pasif olarak katılması neticesinde siyasi sistemle doğrudan temasa geçtiği periyodik bireysel siyasi davranış biçimidir. Negi'ye göre; bu tanım çerçevesinde, seçmen davranışı ile ilgili olarak seçmenlerin oylamaya yönelik tutumları, oylamaya katılımları, oy tercihleri ve oylama dışındaki seçim faaliyetlerine katılımları göz önünde bulundurulmalıdır. Bazıları içine seçmen davranışı, seçimin kapsamı ve farklı adaylara veya politikalara yönelik tutumlarıdır. Konuya katılımcıların yeteneklerinden bakan Almond ve Verba'ya göre; seçim davranışı “kişinin yeterliliğine olan inanç” olarak değerlendirilmektedir. Kendinden emin olan vatandaş, demokratik vatandaş gibi görünüyor ve seçimlere kendi katılımının dışında başkalarının da katılması gerektiğini düşünüyor. Burada seçmen davranışı, tamamen motivasyonu sağlayan ve bir bireyin seçim sürecine katılımının kapasitesini belirleyen tutumsal bir eğilim olarak ele alınmaktadır. Lazarsfeld seçmen davranışını “siyasi tutumlar ve kaynakları, parti seçimi ve aday tercihleri, siyasi bilgi kaynağı ve seçmenin siyasi kararlarını verme süreci” olarak tanımlamaktadır. Milbroth'a

göre seçmen, davranışlarıyla hükümetin kararlarını etkiler ya da etkilemeyi amaçlar (Negi, 2005: 98-100).

Siyasi davranış, toplumdaki güç merkezlerinin sınırlarının çizilmesine ve yaşamın düzenlenmesine katkıda bulunmak için belirli bir sosyal rolü üstlenen bireyler tarafından gerçekleştirilen etkinlik ve etkililik olarak tanımlanmaktadır. Bireyin siyasi davranışını değerlendirmeye yardımcı olabilecek birçok gösterge vardır. Bu göstergeler, bireyin sosyal değişim ve örgütsel süreçleri paylaşmaya yönelik siyasal katılımının derecesi ile bağlantılıdır. Siyasi davranışın en göze çarpan göstergeleri oy verme davranışı ve partizanlıktır. Oy verme, siyasi katılımın en basit şeklidir ve demokratik bir ulusun seçim aracılığıyla ülkesinin siyasi ve idari süreçlerine ve kurumlarına katılımını sağlamanın barışçıl bir mekanizmasını sunmaktadır (Helal ve Hamza, 2015: 300). Aynı zamanda oy verme, birey, toplum ve siyasetçi arasındaki ilişkinin niteliği hakkında bilgi sunmaktadır (Heywood, 2011: 311).

Seçmenin aldığı siyasal kararların çoğu karmaşık etkiler altında ortaya çıkan ve çok sık değişebilen nitelikler sergilemektedir. Seçmen davranışının bir boyutu olan parti seçişi bireyin genel kişiliğinin çevresiyle ola etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır ve zamanla belli bir tutarlılık göstererek siyasal eğilim şeklini almaktadır. Seçmen davranışlarındaki sürekliliği veya değişmeyi tespit etmenin en iyi yollarından biri seçmen davranışını zaman boyutu içinde incelemektir (Sitembölükbaşı, 2001: 1-2). Bu nedenle belli aralıklarla yenilenen seçim sonuçları seçmen davranışı araştırmalarının en çok kullanıldığı verilerin başında gelmektedir.

1.1.3. Demokrasi

Demokrasi, kökleri M.Ö beşinci yüzyıla Antik Yunan' a kadar uzanan ve günümüzde en çok tartışılan olgulardan biridir. Antik Yunan' da “demokrasi” ya da “demokratia” terimi tıpkı aristokrasi, otokrasi ve bürokrasi sözcüklerinde olduğu gibi “krasi” ekine sahip olduğu için “güç ya da yönetmek” anlamına gelen “kratos” sözcüğünden türetilmiştir. Aynı zamanda Antik Yunan'da “demos” kelimesi “halk” anlamına gelmektedir. Ancak günümüzün demokrasi anlayışından farklı olarak Yunan demokrasilerinde köleler, kadınlar, özgür doğmayan kesimler “demos”a dahil edilmemişlerdir (Heywood,2011: 103).

Demokrasi, kelime anlamıyla değerlendirildiğinde “halkın yönetimi” olarak ifade edilmektedir (Dahl, 2017: 19). Dolayısıyla demokrasi kavramsal olarak en yalın haliyle “halk iktidarı” yani “iktidarın halkın elinde olması” şeklinde tanımlanabilmektedir.

Antik Yunan medeniyeti yapısı gereği diğer ulus devletlerden farklılaşmaktadır. Kendine has yönetim şekli ve şehir devletleri yapısıyla varlığını sürdürmüştür. Bu şehir devletlerinin en önemlisi ise; Atina olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, Yunan demokrasileri içinde Atina demokrasisinin siyaset felsefesine oldukça büyük bir katkısı olmuştur. Demokrasi kavramını ilk kullananların Atinalılar olduğu düşünüldüğünde vatandaşların katılımıyla gerçekleşen yönetim sistemlerinin temelini Atina’ da atıldığı da söylenebilir. Dolayısıyla Atina’ da oluşan bu demokrasi mantığının halk katılımının başka bir ifadeyle katılımcı demokrasi anlayışının ve siyaset felsefesinin temelini oluşturduğu ifade edilebilir (Dahl, 2017: 20). Platon ve Aristo gibi düşünürlerin, demokrasiye ilişkin görüşleri İkinci Dünya Savaşı’na kadar tartışmalarda etkisini sürdürmüştür. Bu döneme kadar demokrasi batılı ülkelerde ortaya çıkan ve uygulanan bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Dönemin önemli filozofları Platon ve Aristoteles’ e göre demokrasi; bilgelik ve mülkiyet pahasına halk kitlelerinin yönetimi olarak değerlendirilmektedir (Cunningham, 2002: 6-7).

Demokrasi kavramının açıklanmasında herhangi bir fikir birliğine varılamamış olduğu da görülmektedir. Bunun nedenini Sartori, demokrasinin belli başlı ideallerinin varlığına bağlamaktadır. Sartori’ye göre, varlığı ideallerine bağlı yegâne yönetim biçimi demokrasidir. Bu doğrultuda demokrasi kavramının olan ile olması gerekenlerin mücadelesi sonucu şekillendiği ileri sürülmektedir. Siyaset teorisyenlerinin fikir birliğine varıp anlaştıkları nokta ise demokrasiyi, siyasal ve toplumsal örgütlenmenin en ideal hali olarak kabul etmeleridir (Sartori, 2017: 18-25). Zira bugün çeşitli ideolojik sistemler dahi demokrasinin erdemlerinden söz etmekte ve kendilerini demokratik addetmektedirler.

Demokrasi kavramı ile çoğunlukla anlaşılan ise siyasal demokrasidir. Siyasal demokrasi, toplumsal örgütlenmenin de en temel kavramlarından birini teşkil etmektedir. Ancak, bugünkü anlamda demokrasi siyasal anlamının yanı sıra sosyal demokrasi, sanayi demokrasisi ve iktisadi demokrasi anlamlarında da kullanılmaktadır. Demokrasi farklı zamanlarda farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bu durum, demokrasi kavramında karmaşayı da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, demokrasi kavramının anlamı sözcüğün kendisinden çıkarılmakta ve tarihsel anlamını korumaktadır (Sartori, 2017: 25).

Demokrasi günümüze kadar pek çok anlam ve biçim değişikliğine uğradığından demokrasi üzerinde birbirinden farklı kuramlar ortaya atılmıştır. Demokrasi doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, yarı doğrudan demokrasi, katılımcı demokrasi ve radikal demokrasi gibi farklı anlayışlar içerisinde tartışılmaktadır (Dursun, 2002: 184).

Atina demokrasisinin en tipik örnek olarak karşımıza çıktığı doğrudan demokrasi, halkın yönetime katılımı ve siyasal iktidarı kullanma konusunda en saf ve ideal uygulamaların olduğu demokrasi modelidir. Bu bakımdan, Antik Yunan şehir devletleri doğrudan demokrasi modelinin temelini oluşturmaktadır (Dursun, 2002, 184). Bu modelde halk doğrudan meclis toplantılarına ve aracısız olarak yasa yapımına katılabilmektedir (Sartori, 2017: 41). Ancak nüfus artışı gibi etkenler Atina'da uygulanan bu demokrasi anlayışını günümüzde olanaksız hale getirmektedir (Dursun, 2002, 184-186). Bu nedenle doğrudan demokrasi uygulaması, demokrasi yeniden siyasetin gündemine girdiğinde temsili demokrasi biçimini almıştır.

Klasik liberalizmin demokrasi anlayışını temsil eden temsili demokrasi halka ait olan egemenlik hakkının halkın seçtiği kişi ya da kurullar tarafından kullanılması biçiminde tanımlanabilir. 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkan bu temsil anlayışı doğrudan demokrasinin içerdiği halkın siyasal yönetime katılımını sağlayan bir sistem olmaktan çok devletin çeşitli alanlardaki müdahalelerini kısıtlamaya ve iktidarın mutlaklaşmasını önleyen mekanizmalara odaklanan bir anlayış ve uygulama pratikleri geliştirmiştir. Bu nedenle temsili demokrasinin uygulanışında iktidarı denetleyen ve frenleyen mekanizmalara atfedilen önem sebebiyle bu demokrasi modeline koruyucu demokrasi adı da verilebilmektedir. Ancak temsili demokrasinin iktidarın sınırlanması ve denetime verdiği bu önem, demokrasinin özü olduğu iddia edilen halkın yönetime katılımı ilkesini göz ardı etmekle eleştirilmektedir. Bu eleştiriler çerçevesinde gelişen bir başka demokrasi modeli de katılımcı demokrasi olmuştur (Dursun, 2002; 187-189).

Katılımcı demokrasi anlayışı oy verenlerin kamu politikalarının üretiminde söz sahibi olmasını ve politikalara yön verme olanaklarını arttırmak amacını gütmektedir. Temsili demokrasinin aksine vatandaşın sadece bir seçmen olarak değil aynı zamanda politika yapım sürecine katılan bir aktör olarak katılmasının yollarını genişletmek katılımcı demokrasi kuramcılarının en önemli amaçlarından biridir (Schmidt, 2001. 164).

Yarı doğrudan demokrasi uygulamalarının bir kısmı katılımcı demokrasi anlayışının içinde gelişmiştir. Katılımcı demokrasi vatandaşın bir seçmen olarak sadece

kendini temsil edecek yöneticiyi seçmesinin ötesinde, uygulanacak kamu politikalarına referandum gibi uygulamalar aracılığı ile onaylama ve reddetme olanağını bulduğu, dolayısıyla halkın kendi kendisini yönetmesi ilkesi ile daha uyumlu uygulamaların görüldüğü bir demokrasi anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı ve yarı doğrudan demokrasi anlayışlarının ürettiği uygulamalar, ancak vatandaşın sosyo-ekonomik açıdan yüksek bir donanıma sahip olması ve bireyin siyasete karşı olumlu bir tutum göstermesi koşulu ile belli bir anlama sahip olmaktadır. Ancak günümüzde pek çok demokratik olduğunu iddia eden sistem içinde, bireylerin bir vatandaş ve seçmen olarak bu yetkinliğe ulaştığı söylenememektedir (Schmidt, 2001; 205). Dolayısı ile insanların çoğunun siyasal süreçlere katılım eksikliği ve isteksizliği demokrasi tartışmaları içinde katılımcı demokrasi anlayışının yetkinliğini gölgelemiştir.

Temsili demokrasinin uzlaşmaya dayalı temsil anlayışını ve eşit hak ve ilkelerle donatılmış vatandaş anlayışını eleştiren radikal demokrasi, demokrasinin temelini uzlaşmadan çok çelişkilerin tanımlanmasına dayamaktadır. Katılımcı demokrasinin getirdiği çoğulculuk fikrini daha da ilerleten radikal demokrasi, farklı kimlikler arasında oluşturulan diyalog etrafında kamusal alanın kurulmasını savunmaktadır. Radikal demokrasi savunucularına göre demokrasi, vatandaşların farklı kimlik ve inançlarının ifade edilmesine imkân veren araçlar ve kurumlar geliştirmelidir (Dursun, 2002:193-196). Bu türden bir demokrasi anlayışı vatandaş sadece bir seçmen olarak değil kamu politikalarının üretilmesinin ardındaki tartışmalara da ortak eden, vatandaş daha etkin bir siyasal aktör olarak gören bir anlayışa sahiptir.

1.1.4. Seçim

Seçim, seçmenler tarafından ortaya konulan irade beyanları neticesinde kamuya ait makamlara gelecek kişilerin belirlenmesi ve bu kişilere yetki verilmesi işlemidir (Heywood, 2018: 290). Bir başka ifade ile yöneten kesimin yönetilen taraflarca belirlendiği ya da yetkilendirildiği durum olarak tanımlanabilir (Türk, 2006: 76). Seçimler, Antik Yunan'dan günümüze yurttaş iradesinin zuhur etmesinde rol oynayan en önemli araç olarak değerlendirilmektedir (Kahraman, 2007: 2). Nitekim, yurttaşlar seçimler vasıtası ile yönetime katılmış olmaktadır. Bireyler seçimlere katılarak aslında yönetimi kime bırakmak istediklerini beyan etmektedirler (Fırat, 2019; 2). Seçimler, bireye demokratik sistemde siyasi katılımın en erişilebilir yollarını sağlamaktadır. Bireyi, en doğrudan biçimiyle siyasi sistemle ilişkilendirmektedirler (Negi, 2005: 95).

Seçim kavramı, geniş ve dar anlamda değerdendirilebilmektedir: Geniş anlamda seçim; gündelik yaşantıda yapılan birçok karar süreci olarak tanımlanabilir (Türk, 2006 77). Bireyler için seçim söz konusu olmakla birlikte toplum, komite ya da bir organizasyon için de söz konusu olabilir. Buna göre seçim, mevcut alternatif değerdeler kümesinde en iyi alternatifin tercih edilmesi süreci olarak değerdendirilebilir. Mevcut alternatifler hakkındaki tercih, bir kişi tarafından yapılıyorsa bireysel seçim, birden çok kişi tarafından yapılıyorsa toplumsal seçimden bahsedilebilir. Bireysel seçim kuramına göre, birey elindeki alternatif kümesinden hareketle tercihlerini tam ve tutarlı bir şekilde belirterek bir sıralama oluşturur. Bireyin rasyonel davrandığı varsayımından hareketle birey bu sıralamada ilk olanı tercih eder. Toplumsal seçim kuramında ise, toplumda yaşayan birey sayısı kadar seçim söz konusu olacak ve seçim sürecinde yer alanların bir fikir birliği ya da oy birliğine vardıkları düşünöldüğünde toplumun seçimlerinin birbirine benzemesi neticesinde toplumsal seçimden bahsedilebilmiş olacaktır. Ancak toplumsal tercihler farklılaştığında oy birliğinin sağlanması kolay olmayacaktır. Böyle bir durumda ise, bir tercih sıralaması doğrudan topluma empoze edilecek ya da farklı tercihleri içerisinde barındıran ortak bir uzlaş mekanizması oluşturulacaktır. Bu nedenle, bireysel tercihlerden hareketle toplumsal tercihlere ulaşılabilceğini ifade eden demokratik sistemler benimsenmiştir (Göksel ve Çınar, 2011: 6).

Dar anlamda seçim ise; anayasa hukuku ve siyaset bilimi tarafından kullanılan seçme ve seçilme hakkı kapsamında değerdendirilen seçimdir. Buna göre; vatandaşların kamu hizmetlerinin yürütölmesi amacıyla yönetim yetkisini belirli kişi ya da kuruluşlara bırakması dar anlamda seçim olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla seçim halk iradesinin iktidara yansıması olarak değerdendirilebilir (Türk, 2006: 76).

Seçmenlerin farklı iktidar seçeneklerini değerdendirerek tercihlerini yansıması siyasal seçim olarak tanımlanmaktadır. Demokrasi anlayışının bir sonucu olarak iktidarın meşruiyeti seçmenlerin seçim iradesini ortaya koymasına bağıdır (Aliefendioğlu, 2005 71-72). Seçim kelimesi kavramsal olarak değerdendirildiğinde teknik bir kavramı ifade ediyor gibi olsa da aslında siyasal olanın temel unsurunu teşkil etmektedir. Çünkü seçimler, aynı zamanda iktidarın meşruiyetini sağlamasının da yoludur (Türk, 2006: 77). Seçimler, meşru yönetimlerin temel kaynağını ifade etmektedir. Bu nedenle, seçimler demokratik yönetimlerin olmazsa olmaz unsuru olarak değerdendirilmektedir (Fırat, 2019: 2).

Demokratik yönetim şekillerinde, karar alma süreçleri genellikle oylama ile gerçekleştirilir. Buna göre; toplumsal tercihler belirlenirken referandum veya halkoylaması gibi doğrudan ya da seçim gibi dolaylı yöntemler kullanılmaktadır. Bu bağlamda toplumsal tercihlerin açıklanmasında seçimler dolaylı bir etkiye sahip olmaktadır. Tercihlerin belirlenmesinde tüm vatandaşların doğrudan oylamaya katılması zor olduğundan temsili demokrasi ilkesi benimsenmiştir. Buna göre; vatandaşlar kendilerini temsil edeceğini düşündüğü bireyleri temsilci olarak seçerek bir temsilciler meclisinin oluşmasını sağlamaktadırlar. Nitekim toplumda yer alan bireyler seçimler aracılığıyla çeşitli komisyon ve kurullarda halk adına kararlar alacak olan temsilcileri yetkilendirmektedirler (Göksel ve Çınar, 2011: 6,7).

Seçim konusunda dikkat çeken bir diğer önemli konu ise seçimlerin yapılmasında kullanılan seçim sistemidir (Türk, 2006: 78). Toplumun her kesiminde bireysel tercihlere değer veren toplumsal karar alma mekanizmalarından bahsetmek oldukça güçtür. Buna göre; her koşulda uygulanabilen ve toplumun her kesimini memnun edebilecek toplumsal bir uzlaşma sisteminden de bahsedilememektedir. Dolayısıyla, toplumun farklı kesimlerinde farklı oylama ve seçim sistemleri geliştirilerek uygulanmıştır (Göksel ve Çınar, 2011: 6,7). Özellikle temsili demokrasilerde daha fazla ön plana çıkan seçim olgusu seçimin güvenliği, yürütülmesi ve seçim sistemini içerisinde barındıran kompleks bir yapıya sahiptir. Nitekim, dünyada farklı yönetim yapısına sahip çeşitli ülkelerde farklı seçim sistemleri kullanılmaktadır. Türk'e göre bunlar genel olarak; çoğunluk, nispi temsil, karma ve diğer sistemler olmak üzere sınıflandırılmıştır (Türk, 2006: 78-81):

Tek isimli (Dar Bölge) tek turlu: Dar bölge seçim sistemi çoğunluk seçim sistemleri arasında en basit olan sistem olarak bilinmektedir. Bu sistem seçimlerde siyasi partilerin yerine her bölgedeki adayların yarıştığı ve her seçim bölgesinde sadece bir aday seçildiği sistemdir. Dolayısıyla bu sistemde seçim bölgesinde en yüksek oyu alan aday seçilmektedir. Bu sistemde genellikle en çok oyu alan iki parti yarışmakla birlikte tek partili hükümetler kurulmaktadır. Bunun sonucunda ise koalisyon hükümetlerine pek rastlanmaz.

İki turlu seçim sistemi: Bu sistemde seçim iki turda yapılabilir. Seçimin birinci turunda salt çoğunluğun sağlanamadığı durumlarda ikinci tur seçimleri yapılmaktadır. Birinci tur seçimleri ile ikinci tur seçimleri arasında ise genellikle bir ya da iki hafta bulunmaktadır. Seçimde kullanılan oylama usulleri ise tek turlu seçimde olduğu gibidir.

Ancak bu sistemde ikinci tur seçimler genellikle ilk tur seçimlerinden farklılaşmakta ve ilk turda en yüksek oyu alan iki parti ya da birey ikinci tur seçimlere girebilmektedir. Dolayısıyla ikinci tur seçimlerde oyların yarısından fazlasını alan parti ya da birey seçim kazanmış olmaktadır.

Serbest listeli çoğunluk sistemi: Serbest listeli çoğunluk sistemi, blok oy olarak da bilinmektedir. Yani her seçmenin o seçim bölgesindeki sandalye sayısı kadar oy verme hakkı bulunmaktadır. Buna göre seçmen bütün oylarını tek bir bireye verebilir ya da oylarını farklı bireyler arasında dağıtabilir. Buna göre seçmenler tek bir partinin adayına oy vermek zorunda değildir. Aynı zamanda bu seçmenler sahip oldukları oy hakkının tamamını da kullanmak zorunda değildir. Seçmen isterse daha az sayıda da oy kullanabilmektedir. Bu sistem genellikle siyasi partilerin kurumsallaşmadığı ya da yeni kurulduğu durumlarda geçerlidir.

Kapalı Listeli Çoğunluk Sistemi: Kapalı listeli çoğunluk sisteminde, her seçmen tek bir oya sahiptir. Bu sistemde seçmenler oylarını siyasi partilerin belirlemiş oldukları listelere vermektedir. Bu sayede seçim bölgesinde en çok oyu alan siyasi parti seçimi kazanmış olmaktadır. Ancak, bu sistemde dar bölge sisteminden farklı olarak partilerin oyların yarıdan fazlasını alma şartı yoktur. Oylamada çoğunluğu sağlayan parti seçimi kazanmaktadır. Kapalı listeli çoğunluk sistemi uygulanması ve siyasi partilerin güçlenmesi açısından önemlidir.

Alternatifli oy sistemi (Tercihli Tek Turlu Sistem): Alternatifli oy sistemi, tercihli tek turlu oylama sistemi olarak da adlandırılmaktadır. Bu sistemde seçim çevreleri dar bölge seçim sistemine göre seçmenlere daha fazla tercih yapma imkânı verilmektedir. Seçmenler bu sistemde oy verecekleri adaylar arasında sıralama yapma imkanına sahiptir. Bu nedenle alternatifli oy sistemi tercihli oylama sistemleri arasında değerlendirilmektedir. Seçmenlerin adayları sıralama imkanının bulunması oyların zayi olma durumunu da ortadan kaldırmaktadır.

Nispi temsil: Seçimlerde uygulanan nispi temsil ilkesinin temelinde siyasi partilerin seçimlerde aldığı oyların parlamentodaki sandalye sayısına uygun olarak dağıtılması yatmaktadır. Nispi temsil ilkesi; listeli nispi temsil ve devredilebilir oy ilkesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

- **Listeli nispi temsil sistemi:** Listeli nispi temsil sisteminde her siyasi parti seçime katılacağı aday listesini açıklamaktadır. Ancak seçmenler doğrudan siyasi siyasi

partilere oy vererek seçimlere katılırlar. Siyasi partiler aldıkları oy oranına göre parlamentoda sandalye kazanır ve kazanana adaylar listedeki sıralamalara göre belirlenir. Bu sistem yalnızca seçim sistemini etkilemeden farklı şekillerde de kullanılabilir. Bu yöntemle ilişkin usuller ayrıca belirlenebilmektedir. Parlamentoda alınan oyların sandalyelere dağıtılmasında farklı yöntemlerde kullanılabilir. Bunlardan bazıları d'Hont, en kuvvetli ortalama, Saint'e Logue, Milli Bakiye ve En büyük artık gibi usullerdir.

- **Devredilebilir tek oy sistemi:** Alternatifli oy sistemine benzer şekilde seçmenler oy pusulasında yer alan adayları kendi tercihlerine göre sıralamaktadırlar. Ancak bu sıralama isteğe bağlı olarak yapılmaktadır. Yani seçmenlerden tüm adaylar arasında sıralama yapması beklenmemekte ve seçmenler sadece tek bir adaya oy verebilmektedir.

Karma Üyeli Orantılı Sistem; Karma üyeli orantılı sistemde parlamentoda siyasi partilerin elde edeceği sandalye sayılarının bir kısmı dar bölge seçim sistemiyle bir kısmı ise nispi temsil sistemiyle belirlenmektedir. Bu sistemde çoğunluk sisteminin uygulanması sonucu meydana gelen olumsuzluklar nispi temsil sistemi kullanılarak giderilmektedir. Bu seçim sisteminde seçmenlere tek ya da çift oy hakkı verilebilmektedir. Seçimlere katılan parti oyları ise seçmenlerin adaylara vermiş olduğu oyların toplanması ile hesaplanmaktadır.

Paralel Sistem; Paralel seçim sisteminin uygulanması dar bölge seçim sistemi ve listeli nispi temsil sisteminden sonra en yaygın olarak kullanılan seçim sistemi olarak değerlendirilmektedir. Paralel sistemde parlamentoda sandalyelerin belirli bir kısmı nispi temsil sistemiyle bir kısmı ise dar bölge seçim sistemiyle belirlenmektedir. Bu sistemde parlamentodaki sandalyelerin hangi sisteme hangi oranda dağıtılacağı önem arz etmekle birlikte bu uygulama ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir.

Devredilemez tek oy sistemi: Bu sistem geniş bölge seçim sistemi olarak değerlendirilmektedir. Buna göre oy kullanılan seçim çevrelerinde birden fazla milletvekili seçilmektedir. Fakat bu sistemde seçmenler siyasi partilere değil, o bölgedeki adaylara oy vermektedirler. Dolayısıyla bir seçim bölgesinde en çok oyu alan aday seçilmektedir. Bu durumda da sistem siyasi partiler için bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Ancak sistem bağımsız adaylar ile küçük partilerin seçilmesine sağladığı kolaylıklar ile de dikkat çekmektedir.

Sınırlı Oy Sistemi: Bu sistemde de devredilemez tek oy sistemine benzer şekilde seçimlerde her seçim çevresinden birden fazla milletvekili seçilebilmektedir. Ancak, bu sistemde seçmenlerin oy hakkı birden fazla olmak üzere düzenlenmiştir. Ayrıca, seçmenlerin oy hakkının seçim çevresinden seçilecek olan aday sayısından daha az olacağı belirlenmiştir. Yani beş adayın yer aldığı bir seçim çevresinde seçmenlerin oy hakkı iki ile dört arasında belirlenebilecektir. Sınırlı oy sisteminde oyların devredilmesi de söz konusu değildir. Dolayısıyla bir seçim çevresinde en çok oyu alan aday seçilmektedir.

Borda sayımı sistemi: Bu sistem, tercihli oy verme sistemi olarak değerlendirilmektedir. Seçmenler bu sistemde alternatifli oy sistemine benzer şekilde adayları belirli bir sırayla düzenlemektedir. Buna göre birinci sırada oy alan adayın oyu bir, ikinci sırada yer alan adayın oyu $\frac{1}{2}$, üçüncü sırada yer alan adayın oyu ise $\frac{1}{3}$ şeklinde hesaplanır.

1.2. BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Çalışmanın bağımsız değişkenini enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranına ait yıllık veriler oluşturmaktadır. Bu kapsamda bu başlık altında çalışmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme kavramları açıklanacaktır.

1.2.1. Enflasyon

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesinin sürekli artması olarak ifade edilmektedir. Fiyatlar genel seviyesi ise bir ekonomideki bütün mal ve hizmetlerin fiyatlarının ağırlıklı ortalamasını ifade etmektedir (Berber, 2017: 111, Dinler 2018: 475).

Enflasyon kavramı tarihsel açıdan analiz edildiğinde dünya üzerinde ilk yüksek enflasyon oranının Avrupa’da 16. Yüzyılda gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nde ise ekonomik bir sorun olarak en yüksek enflasyon oranı ilk kez 1942 senesinde hesaplanmıştır (Aydoğan, 2004: 91, Pazarlıoğlu ve Çevik, 2007: 18).

Enflasyon, mal veya hizmetlerin fiyatlarında meydana gelen sürekli artışı ifade etmektedir (Berber, 2017: 111). Bu noktada enflasyon kavramını tanımlayan ve belirleyici olan iki unsur karşımıza çıkmaktadır: Bunlardan ilki, fiyatlarda meydana gelen artışın devamlılık içermesidir. Bu nedenle, bir mal veya hizmette meydana gelen bir defalık artış enflasyon olarak adlandırılmamaktadır. Bir diğer unsur ise, mal veya hizmetlerin fiyatlarının zaman içinde değişim göstermesinden farklı olarak enflasyonda

yaşanan artış ile sadece bazı mal veya hizmetlerin fiyatında artış gerçekleşmemekte, enflasyon ile bir ekonomideki mal veya hizmetlerin fiyatlarının genel seviyesinde yani tamamında veya büyük bir kısmında bir artış yaşanmaktadır (Dinler, 2018: 475, www.tcmb.gov.tr). Dolayısıyla bu artış paranın satın alma gücünün düşmesine sebep olmaktadır. Enflasyonda meydana gelen düşüş ise, kişilerin gelirlerinin ve paranın satın alma gücünün yükselmesi anlamına gelmemektedir. Çünkü enflasyonun düşmesi, paranın alım gücünün ve fiyatların daha az yükselmesini ifade etmektedir (www.tcmb.gov.tr).

Enflasyonun, fiyatlarda meydana gelen artış şiddetine göre türleri bulunmaktadır. Enflasyonun şiddetine göre türleri: İlimli enflasyon, yüksek enflasyon ve hiperenflasyon olarak sınıflandırılmaktadır: İlimli enflasyon, fiyat artışının düşük düzeyde gerçekleştiği durumu ifade etmektedir. İlimli enflasyon; düşük oranlı enflasyon, sürünen enflasyon, rahvan enflasyon ya da sinsi enflasyon olarak da bilinmektedir. İlimli enflasyon ile her ülkenin kendi bünyesinde normal sayılabilecek ufak oranlı fiyat artışları kastedilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir genelleme ile ifade edilecek olursa Dinler'e göre; gelişmekte olan ülkeler için senelik %6 'nın, gelişmiş ülkeler için ise senelik %4 'ün altında seyreden fiyat artışı ilimli enflasyon olarak ifade edilmiştir. Bir diğer enflasyon türü ise yüksek enflasyondur. Yüksek enflasyonda, enflasyon oranları iki ya da üç haneli bir seyir izlemektedir. Dört nala ya da aşırı enflasyon olarak da bilinmektedir. Bu şekilde bir enflasyon oranı gerçekleştiğinde ekonomik yapı bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bunun sonucunda gelecek konusunda belirsizlikler arttığı için bireylerin geleceğe dair beklentileri düşmektedir. Enflasyonun bir başka türü de hiperenflasyondur. Hiperenflasyonda, fiyatlar genel düzeyindeki artışın derecesi çok hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Şöyle ki, fiyat artışları gün aşırı o kadar ki aynı gün içinde dahi artmaktadır. Bireyler satın aldıkları bir mal veya hizmeti tekrar aynı fiyattan satın alamamaktadırlar. Yıllık enflasyon oranı, yüzde binlere ulaşmıştır. Bu nedenle, enflasyon oranı yıllık değil aylık oranlar olarak hesaplanmaktadır (Dinler 2018: 475-477).

1.2.2. İşsizlik

Herhangi bir ekonomik toplumda şu anda işi olmayan fakat etkin olarak iş arayan kişilerin bulunması durumuna işsizlik adı verilmektedir. Bu kişiler ise işsiz olarak tanımlanmaktadır (Nickell, 1990: 390). Bir ülkede işsizlikten söz edebilmek için, çalışmak istemesine ve çalışabilecek potansiyele sahip olmasına rağmen iş bulamayan kişilerin bulunması gerekmektedir. Bu kişiler aynı zamanda, çalışanlar ile birlikte toplam

işgücünün bir parçasıdır. Çünkü, bu kişiler tıpkı aktif olarak çalışan bireyler gibi çalışabilecek potansiyele sahip bulunmaktadır. Ancak, buna rağmen iş bulamamaktadırlar. Bir başka tanıma göre ise, cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip iş arayan fakat iş bulamayan yetişkinlere (15 ile 65 yaş arası) işsiz adı verilmektedir. Mevcut bir işe sahip olmayan ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip iş bulamayan yetişkinler, bir ekonomideki işsiz miktarını oluşturmaktadırlar. İşsizlerin sayısının toplam işgücüne oranı işsizlik oranını ifade etmektedir (Dinler, 2018: 499).

İşsizliğin, uluslararası alanda kabul görmüş tanımında olmazsa olmaz üç kriter bulunmaktadır: Bunlar, kişinin mevcut bir işinin bulunmaması, çalışmaya hazır halde olması ve iş arıyor olmasıdır. Bu doğrultuda benzer şekilde Türkiye İş Kurumu işsiz kişileri tanımlarken, emekli olup iş arayanları, kayıtlı işgücü içerisinde çalışırken daha uygun başka bir işe geçmek isteyenleri ve farklı iş yerlerinde sunulacak iş olanağına razı olmayacaklarını beyan etmiş olanları, sadece belli bir iş yerinde çalışmak isteyenleri hariç tutarak bu kesimler dışında kalan kişileri işsiz olarak kabul etmektedir (Güvel, 2017: 274).

1.2.3. Ekonomik Büyüme

Bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerde belli bir dönem içinde meydana gelen niceliksel artışa ekonomik büyüme adı verilmektedir (Güneş vd., 2014: 13). Ekonomik büyüme sonucunda belli bir dönem içinde ülkelerin gayri safi yurt içi hasıllarında (GSYİH) sürekli ve rakamsal olarak ölçülebilen bir artış meydana gelmektedir. Ekonomik büyüme toplumların refah seviyesini yükseltmekle beraber istihdam imkanını genişletmesi bakımından oldukça önem arz eden bir kavramdır (Güneş ve Polat, 2016:1). Ekonomik büyümeden söz edilebilmesi için bir ülkenin üretim kapasitesinde meydana gelen niceliksel artışın geçici değil sürekli olması gerekmektedir yani geçici meydana gelen artışlar, büyüme olarak adlandırılmamaktadır (Ünsal, 2005:14-15). Dolayısıyla büyüme kavramı ile kısa dönemli sabit bir kavram düşünülmemelidir. Büyüme olgusu özü gereği zaman boyutuna dayanmaktadır. Canlıların büyümesinde olduğu gibi ekonomik büyüme de zaman içinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme de uzun vadeli ve canlı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Taban, 2016: 1).

Ülkelerin tamamının temel makro ekonomik amaçlarından birisi, ekonomik büyümeyi hızlı bir biçimde sağlamaktır. Çünkü, ekonomik büyüme neticesinde o ülkede yaşayan bireylerin yaşam standartlarında sürekli olarak bir iyileşme gözlemlenmektedir

(Ünsal, 2005:14-15). Ancak ekonomik büyüme, ülkelerin sahip oldukları kaynaklar, teknoloji seviyeleri ve ülkelerin yapısal farklılıklarından ötürü bazı ülkelerde çok hızlı bazı ülkeler de ise yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu farklılıklar ülkelerin büyüme hızlarının da değişim göstermesine neden olmaktadır (Taban, 2016:1-3).

Ülkelerin büyüme hızları farklı olsa da bir ülke ekonomisinde büyümeden bahsedilebilmesi için belli başlı niteliklerinin bulunması gerekmektedir (Acar, 2002: 35). Acar'a göre bu özellikler şöyle sıralanabilir:

- Ekonomik büyüme sayısal olarak ölçülebilmelidir.
- Ekonomik büyüme uzun dönemde meydana gelen iktisadi bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.
- Ekonomik büyüme, mikro düzeyde gerçekleşen bir olgu değildir. Bir ekonomiyi topyekûn etkilemektedir. Bu nedenle büyüme kavramı makro bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Ekonomik büyüme açısından nominal artışlar bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü büyümeden söz edilebilmesi için reel (gerçek) anlamda bir artış yaşanması gerekmektedir.
- İkame yatırımlar ekonomik büyüme olarak nitelendirilmezler. Taban, bu özelliğe bir örnek ile açıklık getirmiştir: Mevcut olan beş katlı bir bina yıkılıp yerine tekrar beş katlı bir bina inşa edilmiş ise bu ikame yatırım olarak kabul edilmektedir. Eğer bu bina yıkılıp yerine beşten daha fazla katı bulunan yeni bir bina inşa edilmişse beşten sonraki her bir ilave kat büyüme olarak değerlendirilmektedir (Taban, 2016: 21).
- Ekonomik büyüme, statik bir olgu değildir. Büyüme doğası gereği devingen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, büyüme çoğunlukla ekonomide canlılığa yol açmaktadır. Ancak büyümeden, bir ülkedeki bütün bölgeler ve sektörler aynı derecede etkilenmeyeceğinden dolayı sektörler arası farklar istikrarsızlığı da beraberinde getirmektedir.
- Ekonomik büyüme ile bireylerin gelir dağılımı arasında simetrik bir bağ kurmak yanıltıcı bir değerlendirmeye yol açabilir. Çünkü, rakamsal olarak %10 oranında bir büyüme gerçekleştiğinde bir ülkede yaşayan tüm vatandaşların gelirlerinde de aynı oranda bir artış söz konusu olmamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, seçmen davranışları ile ilgili teorik yaklaşımlar ile seçmen davranışları ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen temel yaklaşımların yanı sıra seçmen davranışlarını etkileyen faktörlere de yer verilmektedir. Bu kapsamda ele alınan teorik yaklaşım modelleri sosyolojik yaklaşım, sosyo-psikolojik yaklaşım, rasyonel tercih yaklaşımı ve stratejik oy verme modeli olmak üzere dört temel başlıkta ele alınmaktadır. Aynı zamanda seçmen davranışları ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen sorumluluk hipotezi, müvekkil hipotezi ve temel hedef hipotezi üç ayrı başlık altında açıklanmaktadır.

2.1. SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

Araştırmacıların en çok üzerinde durduğu nokta, seçmen davranışını nelerin etkilediği daha doğrusu seçmenin siyasal katılımın bir tezahürü olan oy verme davranışında bulunurken nasıl karar verdiği olmuştur. Seçmen davranışı, görünürde kişisel bir davranış biçimi olmakla beraber sosyal, psikolojik, kültürel, çevresel, ideolojik ve ekonomik olmak üzere pek çok faktörden etkilenmektedir (Gülmen, 1979: 20). Gelir düzeyi, eğitim seviyesi, meslek, cinsiyet, seçmenin köyde ya da şehirde yaşaması, kişilik yapısı gibi değişkenler seçmen davranışının şekillenmesinde oldukça önemli role sahiptirler (Kapani, 2018: 145). Bu nedenle, sosyal bilimlerle ilgilenen bilim insanları tarafından, seçmen davranışını açıklamak üzere çok sayıda yaklaşım ortaya atılmıştır. Seçmen davranışları alanında yapılmış çalışmalar incelendiğinde oy verme sürecinde farklı unsurların etkili olduğunu ifade eden yaklaşımlar olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak, teoride dört temel yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar, sosyolojik, sosyo- psikolojik, rasyonel tercih ve stratejik oy verme yaklaşımı olarak sınıflandırılabilir.

2.1.1 Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)

Sosyolojik yaklaşım ya da diğer adıyla Columbia ekolü, 1940'lı ve 1950'li yıllarda etkili olmuştur. Bu yaklaşıma göre, sosyal bir varlık olan seçmenler oy verme sürecinde sosyal niteliklerinin tesiri altında kalmış olurlar. Nitekim bu yaklaşımda, seçmenlerin sosyal nitelikleri ön planda tutulmuş ve seçmenlerin; mesleki, dinsel, etnik farklılıklarının etkisinde kalarak oy verme davranışında bulunacakları ifade edilmiştir.

Modern akademik oylama araştırmalarının tarihi 1940 yılında Columbia Üniversitesi'nde görev yapan sosyolog Paul Lazarsfeld'in Ohio'da (Erie County'deki) gerçekleştirdiği çalışmalara uzanmaktadır. Paul Lazarsfeld, sosyal bilimcileri bir araya getirerek çeşitli anket araştırmalarına öncülük etmiş ve seçmen davranışları konusunda araştırmalar yapmıştır. Lazarsfeld'in yaptığı bu çalışmalar, karmaşık bir yapıda olsa da Columbia Ekolü olarak da bilinen sosyolojik yaklaşımın temelini oluşturmakta ve sonraki birçok çalışmaya da ışık tutmaktadır (Berelson vd., 1954: 3).

Lazarsfeld'in alışması, ABD'de başkanlık seçimi öncesinde yapılan seçim kampanyası boyunca seçmenlerin oy verme davranışlarındaki değişiklikleri ölçmek için dikkatlice tasarlanmış bir çalışma olarak değerlendirilmektedir (avuşoğlu ve Pekkaya, 2016: 21-22).

Sosyolojik yaklaşım; bireysel seçmen davranışlarını göz ardı ederek seçmen davranışlarının toplumdaki gruplaşmalardan yani toplumun bölünmesi neticesinde oluştuğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşımda, bireylerin sosyal kimliklerine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, bireylerin mensup oldukları grubun onların davranışları üzerinde etkili olduğu üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre; seçmen davranışları ekonomik ve psikolojik faktörlerden ziyade tamamen toplumsal olaylar tarafından belirlenen bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımın temelinde, seçmenlerin tercih ve eylemlerinde etkileşim halinde olduğu insanlardan etkilendiği varsayımı yer almaktadır. Bir başka ifade ile seçmenlerin siyasal tercihlerinin belirlenmesinde toplumsal bölünmeler önemli rol oynamaktadır. Seçmenler din, sosyo-ekonomik statü, etnik farklılıklar, meslek, grup özellikleri, toplumsal nitelikler gibi faktörlerden önemli oranda etkilenmektedir. Örneğin; birlikte yaşayan ya da aynı kurumda çalışan insanların seçim davranışları ve tercihleri de birbirine benzemektedir. Gruplar halinde yaşayan seçmenler birbirlerinin davranışlarından etkilenerek aynı siyasi iradeyi sergileyebilmektedirler. Buna neden olarak grupların kendi içerisinde birtakım yazılı olmayan ama tıpkı yasalar gibi işleyen ve yaptırımları olan kurallarının bulunması gösterilebilir. Bu kurallar, bireylerin dahil oldukları grup içinde nasıl davranmaları gerektiği konusunda onlara yol gösterici ve hükmedici bir güce sahiptirler. Dolayısıyla, o gruptan dışlanmak istemeyen bireyler mensup olduğu grupta benzer doğrultuda siyasal davranış sergilemektedir. Nitekim, politik yaşamlarında, seçmenlerin sosyal özellikleri bireysel davranışlarını etkilemektedir (avuşoğlu ve Pekkaya, 2016: 21-22).

Seçmenlerin, tercihlerini incelemek amacıyla politik eğilimler indeksi oluşturulmuştur. Bu indeks seçmenin dine bağlılığı, sosyo-ekonomik statüsü ve ikamet kriterlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Aynı zamanda seçmenin oy verme davranışlarında aile faktörü de ön plana çıkmaktadır. Çünkü aile içerisinde eşlerin birbirine yakın oy kullanabildikleri sıklıkla gözlemlenmektedir. Eğer; anne ve baba arasında aynı partiyi destekleme konusunda bir uyum var ise çocukların da benzer davranışı sergiledikleri bulgusuna rastlanmaktadır. Dolayısıyla, ailenin çocuklarının siyasal tercihleri çoğunlukla ebeveynlerine benzemektedir (Kılıç, 2015: 102).

Bu açıklamalara istinaden sosyolojik yaklaşıma göre; seçmenlerin, seçimlerde kullanmış olduğu oylar seçmenin ait olduğu sosyal statüsünün siyasi tercihinin yansıması olarak genelleştirilebilmektedir. Bu yaklaşıma göre seçmenlerin siyasi tercihleri dini bir aidiyet ya da vazgeçmesi zor bir alışkanlık gibi değerlendirilerek aslında seçmenlerin kullandığı oyların önceki dönemin tekrarı olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu yaklaşım zaman içerisinde ülkelerdeki siyasal parti yapılarını örnek alması nedeniyle gelişen süreç içerisinde partiler arasındaki oy kaymalarını ve parti sistemindeki değişiklikleri açıklayamadığı için çokça eleştirilmiştir (Akgün, 2000: 77).

2.1.2 Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Ekolü)

Michigan ekolü olarak da bilinen sosyo-psikolojik yaklaşımın temelleri, 1948 yılında Michigan Üniversitesi'nde Philip Converse, Argus Campbell, Donald Stoles ve Warren Miller tarafından atılmıştır. Sosyo- psikolojik yaklaşım literatürde, partiyle özdeşleşme yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır (Akgün, 2000: 228).

Argus Campell ve arkadaşlarının 1960 yılında yayınladıkları “The American Voter” (Amerikan Seçmeni) isimli çalışması seçmen davranışını inceleyen yaklaşımlara farklı bir boyut kazandırmıştır. Aynı zamanda, sosyo psikolojik yaklaşımın temelleri de “The American Voter” (Amerikan Seçmeni) isimli çalışmayla atılmıştır. Sosyo-psikolojik yaklaşım, Columbia ekolü tarafından ortaya atılan fikirlere dolayısıyla seçmenlerin sosyal niteliklerini ön planda tutan bakış açısına tamamen karşı çıkmaktadır. Sosyolojik yaklaşımın öncüsü Lazarsfeld ve çalışma arkadaşlarının yapmış oldukları seçim anketleri ve seçim kampanyaları seçimler hakkında önemli bilgiler vermekle beraber Lazarsfeld'i izleyen on yıl içinde seçim araştırmaları konusunda daha da önemli gelişmeler Michigan Üniversitesi'nde ortaya çıkmıştır (Akgün, 2000: 228).

Michigan ekolü olarak da adlandırılan bu ekol topluluklar yerine bireylerin seçim davranışlarına yoğunlaşmaktadır. Sosyo-psikolojik yaklaşımda seçmenler grup olarak değerlendirilmek yerine bireysel olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda aslolan bireydir ve yaklaşım yalnızca bireye odaklanmaktadır. Sosyo psikolojik yaklaşımla birlikte ilk defa “parti kimliği” kavramı da ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımın literatüre kazandırdığı parti kimliği kavramına göre; seçmenler kendilerini bir partiye ait hissederek o siyasal partinin sürekli destekçisi durumuna gelmektedirler (Heywood, 2011: 312).

Seçmenlerin belli bir siyasi partiye psikolojik olarak yakınlık duyması seçmen tercihleri üzerinde etkili olmaktadır (Kalender, 2000: 45). Parti kimliğinin bir sonucu olarak seçmenler siyasi davranışlarını, yakınlık duydukları siyasi partinin söylemleriyle şekillendirebilirler. Bu modelde seçmenler, oy verdikleri partiye duygusal bağlarla bağlanarak, partiye karşı sevgi, taraftarlık ve bağlılık gibi duygular beslemektedir. Nitekim, seçmenler siyasal tercihlerini şekillendirirken oy verdikleri partiye tıpkı tuttukları futbol takımlarında olduğu gibi sıkı sıkıya sadakatle bağlı kalmaktadırlar. Bu yaklaşımda; seçmenin parti ile özdeşleşebilmesi için seçmenlerin oy verdikleri siyasi oluşumlara karşı hukuki olarak bağlılıkları şart olmamakla birlikte seçmenlerin aidiyet duydukları partiye karşı psikolojik bağlılıkları önem arz etmektedir (Özer ve Meder, 2008: 32).

Yaklaşımla ilgili yapılan çalışmalarda, psikolojik bağlılığın oluşumunda bireyin seçmen olma yaşına gelmeden çok önceki döneminin yani çocukluk çağıının etkili olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla, seçmenlerin küçüklükten oy kullanma çağına gelene kadar içinde yaşadıkları aile, topluluk ve çevre seçmenin siyasal tercihleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Andersen ve Heath’e göre; bu yaklaşım, her ne kadar sosyolojik yaklaşımı eleştirse de bu nokta iki yaklaşımın da kesiştiği noktayı oluşturmaktadır. Buna göre; seçmenler dahil oldukları gruplar ile kendi kişisel fikirlerini bir potada eriterek bir karara varmaktadırlar. Öte yandan, Columbia ekolünden farklı olarak seçmenin tutumu ve kişinin oy verdiği parti arasında karşılıklı ilişkinin olduğunu iddia etmektedirler. Nitekim, verilen oy tutumu etkilediği gibi tutum da oyu etkilemektedir (Aktaran Aydoğan Ünal, 2016:101).

Seçmenlerin içinde bulunduğu ailevi ve sosyal çevre seçmen ideolojisini etkilemektedir. Bireyler yaşadığı çevredeki sosyolojik davranış ve özelliklerden etkilenmekte bunu da siyasal davranışlarına yansıtmaktadırlar. Seçmenler, küçük

yaşlarda ailelerinin seçim tercihlerinin tesirinde kalarak ailesinin ve çevresinin siyasal eğilimini taklit etmektedirler. Seçmenlerin gelecekteki siyasal tercihleri de buna göre şekillenmektedir. Birey ailesinin siyasal eğilimini içselleştirerek belli bir siyasal partiye yakınlık duymaya başlamaktadır. Bu durum, seçmenlerin psikolojik bağımlılığı olarak değerlendirilmekte ve gelecek yaşamlarını da etkilemektedir. Ayrıca, seçmenlerin ilk tercihlerini değiştirmesi de oldukça güç olmaktadır. Bazı nedenlerle seçmenler, belli bir dönemde istisnai olarak farklı siyasi parti seçiminde bulunsalar da bir sonraki dönemde yine kendilerini ait hissettikleri partiye dönme eğilimindedirler. Bunun nedeni olarak, bazı dönemlerde seçmenin oy verdiği partinin adayının kötü tanınması, ekonomik kriz vb. durumlar gösterilebilir (Akgün, 2000: 228). Ancak, seçmenlerin sadakatle bağlı oldukları partiye oy vermeyi bırakmaları kısa dönemli faktörlere bağlı olarak verdikleri bir tepkiden ibaret olmaktadır (Heywood, 2011: 312). Antunes'e göre; bu faktörler seçmenin özel hayatındaki değişiklikler ile ilgili olabileceği gibi toplumsal unsurlara da bağlı olabilmektedir. Örnek olarak seçmenin sosyal statüsünde; eğitim seviyesinde, iş yaşamında ya da medeni durumunda bir değişiklik olması veya vatandaşı olunan ülkenin Avrupa Birliği'ne üye olması gösterilebilmektedir. Heywood gibi Antunes de bu durumun, seçmenlerin siyasi yelpazede yer değiştirmesi gibi oy dalgalanmalarına yol açmasına rağmen parti kimliğinde zedelenme olarak düşünülemeyeceğini ifade etmektedir. Sonuç olarak, seçmen bir partiyle partizanlık boyutunda bir bağ kurmuşsa bu durumun değişmesi sık rastlanan bir durum olarak görülmemektedir (Aktaran Aydoğan Ünal, 2016: 103).

Seçmenlerin psikolojik bağıllığı sonucu oy vermesinin olumsuz yanları da tespit edilmiştir. İlk olarak; bu bağıllık, seçmenlerin siyasal bilgiye sahip olmadan siyasi olayları yorumlamasını da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, tarihsel süreç içerisinde seçimlerde, seçmenlerin farklı siyasal eğilimler göstermesi ve siyasi parti hareketlerini sorgulamaya başlaması parti kimliği yaklaşımını sorgulanır hale getirmiştir (Akgün, 2000: 228). Bu yaklaşımın eleştirilmesine yol açan bir diğer husus ise; parti kimliği modelinin esas aldığı partizanlık bağı olmuştur. Partizanca tutumu önemsemekle beraber modelde merkeze yerleştirilen bu kavram seçmen davranışlarını anlamlandırmada eksik kalmaktadır. Şöyle ki; seçmenler neden bağlı oldukları parti dışında başka bir partiye oy veriyorlar? ya da seçmenler bir partiye bağlı olmasına rağmen seçimlerde neden hiç oy kullanmaya gitmiyorlar? şeklindeki soruları yanıtsız bıraktığı gösterilmektedir. Parti kimliği modeli, seçmenlerin, özellikle partizanca hareket ederken niçin tutumları ile

kullandıkları oy arasında farklı bir davranış sergilediklerini açıklığa kavuşturamamaktadır. Ancak Butler ve Stokes’e göre; Amerikanın iki partili siyasal sisteminde seçmen davranışlarını açıklamada model başarısız değildir. Bu noktadan hareketle bu modelin ABD dışındaki farklı coğrafyalarda yetersiz kaldığını söylemektedirler (Aktaran Aydoğan Ünal, 2016: 103).

2.1.3. Rasyonel Tercih Yaklaşımı (Ekonomik Oy Verme Modeli)

Çalışmanın da temel aldığı yaklaşım olan rasyonel tercih yaklaşımı, Michigan ekolü ve Columbia ekolü gibi sosyolojik temelli ekollerden farklı olarak onların eleştirildiği noktaları, seçmenlerin farklı oy tercihlerini açıklamada yetersiz kaldıkları hususları ve bu hususların nedenlerini açıklamakta ve bu açıdan diğer yaklaşımlarda boş kalan alanları doldurmaktadır. Bu yaklaşım, seçmen davranışlarındaki değişikliklerin sebeplerini açıklarken partiye duyulan psikolojik bağlılıklardan ziyade seçim dönemlerindeki siyasi ve ekonomik konjonktürün göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda bu model seçmen davranışlarını açıklarken iktisat biliminde sık kullanılan bir varsayımı esas almaktadır. Bu varsayıma göre, bireyler rasyonel kabul edilmektedir. Rasyonel olan bireyler ise, fayda- maliyet hesabı yaparak ekonomik faydalarını maksimum seviyede gerçekleştirmek isterlerken maliyetlerini ise minimum düzeye çekmek isterler. Bu nedenle, rasyonel tercih modeli ekonomik oy verme yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır. Bu varsayımın öncüleri, seçmenlerin de kendilerine maksimum fayda sağlayacağını düşündükleri partiye ya da adaya oy vereceklerini savunmaktadırlar (Teyyare ve Avcı, 2016: 53).

Rasyonel tercih yaklaşımı olarak da adlandırılan ekonomik yaklaşım, 1957 yılında Anthony Downs’ın yayınladığı “An Economic Theory of Democracy” (Demokrasinin Ekonomik Teorisi) adlı eserinde öne sürdüğü oy kullanma ve parti rekabeti açıklamalarından hareketle geliştirilmiş bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Scarbroug, 1984: 83-84).

Kamu yönetimi alanında uzmanlaşmış Amerikalı bir ekonomist olan Downs kaleme aldığı bu eser ile iktisatta geçerli olan modelleri siyaset bilimine uyarlamıştır. Buna göre Downs, seçim meydanını tıpkı ekonomide bir terim olarak kullanılan piyasa mekanizmasına benzetmektedir. Burada, seçmenler talebi, siyasi partilerin söylemleri de arzı oluşturmaktadır. Bu nedenle, teorik olarak seçmen ve siyasi parti arasındaki ilişki net bir biçimde ifade edilmektedir. Downs’a göre, siyasi partiler seçimlerden önce ülkeyi ilgilendiren problemlere karşı çeşitli söylemler geliştirerek çözüm önerilerini seçmenlere

aktarırlar, seçmenler de bu öneriler arasından kendilerine en fazla yarar sağlayacak söylemi sunan parti ya da aday lehinde oy kullanmaya karar verirler. Buna göre, siyasi partiler siyasi arenada vaatlerini ve propagandalarını belirleyerek ülke meseleleri vatandaşların refahı ve yaşayışı hakkındaki düşüncelerini açıklarlar. Seçmenler ise, siyasi partilerin bu yaklaşımlarını ve geçmiş icraatlarını değerlendirerek bir tercihte bulunurlar. Seçmenler, kendi talep ettikleri ve isteklerini en iyi şekilde yerine getirecek adaya ya da partiye yönelmiş olurlar. Seçmenlerin oy verme kararlarında aidiyet duyma, geçmişten gelen kültür gibi sosyal ve psikolojik unsurların dışında seçmenin faydasını ve çıkarını düşünmesi gibi rasyonel unsurlar dikkat çekmektedir. Bu yaklaşımda seçmenler, diğer yaklaşımlardan farklı olarak psikolojik ve sosyolojik niteliklerinden arınmış olarak bireysellikleri ile karşımıza çıkmaktadır (Downs, 1957: 55-56). Bu modelde, seçmenlerin bireysellikleri ile ön planda olduğu görülmektedir. Buna rağmen, ekonomik oy verme modelinin savunucularının, oy verme tercihleri üzerinde seçmenlerin toplumsal rollerinin etkisini tamamen yok saydıkları söylenememektedir. Nitekim modelde, seçmenlerin oy verme kararlarında, sosyal kimlikleri tam manasıyla dışlanmamıştır yalnızca sosyal ilişkiler nihai belirleyici unsur olarak görülmemektedir.

Rasyonel tercih yaklaşımına göre, seçmenler oy verirken ekonomik değişkenleri ve olayları göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, seçmenler kendi çıkarlarını ve faydalarını maksimize edecek şekilde siyasal tercihlerini belirlemektedir. Hayat boyu bir partiye sadakatle bağlılığın aksine seçmenler, ülkeyi hangi aday daha iyi yönetecekse oylarını o aday lehine kullanmaktadırlar. Ayrıca, kendi çıkarına hizmet eden partiye oy veren seçmenler, sağlayacakları fayda nispetinde bir seçimden diğerine farklı partiye oy verebilmektedir. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden seçmenler oy kullandıkları partinin kendilerine yarar sağlayan uygulamalarında bir aksama saptarlarsa bir sonraki seçimde siyasi kararlarını kolayca değiştirebileceklerdir (Teyyare ve Avcı, 2016: 53). Örneğin; bir seçimde A partisine oy veren seçmen bir sonraki seçimde çıkarına ters düşmesi halinde A partisine oy vermeyi bırakıp fayda sağlayacağını düşündüğü B partisine oy verebilecektir.

Bu yaklaşımda, seçmenler oy verme kararını verirken iktidar partisinin geçmişte gerçekleştirdikleri icraatlara ve bu icraatlardan sağladıkları faydaya odaklanmaktadırlar. Benzer bir ifade ile seçmenler gerçekçi olmayan vaatleri önemsemek yerine iktidar partisinin geçmişteki icraatlarını değerlendirerek tercihte bulunmaktadırlar.

Buna göre, seçmenler iktidarda olan siyasi partinin yaptığı uygulamaların veya icraatların kendisine ne kazandırdığını değerlendirerek oylarını kullanmaktadırlar (İnan, 2010: 218).

Rasyonel tercih yaklaşımına göre, rasyonel seçmen iktidar partisinin yapmış olduğu uygulamalar ve yönetsel davranışlarla, muhalefet partisinin söylemlerini karşılaştırarak kendi faydasını ve çıkarını koruyacak şekilde bir siyasi davranış sergilemektedir. Dolayısıyla seçmenler, oylarını kullanırken seçim vaatlerini, parti liderlerini, adayları, rakipleri ve parti uygulamalarını değerlendirerek oyunu vermektedir (Başarır, 2016: 221).

Bu yaklaşımda seçmenler, çıkarlarının bilincindedir ve çıkarlarına hizmet edecek siyasal parti ya da aday lehinde oy kullanmaktadırlar. Seçmenlerin istekleri ve amaçları oy verme davranışlarında ön planda tutulmaktadır. Seçmenler, hatırlarına herhangi bir tercihte bulunmamaktadırlar. Bu noktada rasyonel tercih yaklaşımı parti kimliği yaklaşımından ayrılmaktadır. Seçmen, politik amaçlarını göz önüne alarak çıkarlarını maksimize edecek şekilde daha çok bilgiye ulaşarak siyasal tercihini yapmaktadır (Harrop ve Miller, 1987: 146).

Ekonomik oy verme modeli, oy dalgalanmalarının açıklanmasında önemli tespitlere yer vermektedir. Buna göre; her seçim döneminde meydana gelen ekonomik ve siyasal olaylar bir sonraki seçimde seçmenlerin davranışlarını yönlendirmektedir. Bu yaklaşımda, seçmenler bireysel tercihlerini ve beklentilerini karşılayacağını düşündüğü partiyi tercih ederek fayda-maliyet karşılaştırmaları yapmaktadırlar. Bu karşılaştırmalar sonucunda aynı yaklaşımla seçime giren iki siyasi partiden birini seçen seçmen bir sonraki seçimde başka bir partiye yönelebilmektedir (İnan, 2010: 218).

Ekonomik yaklaşımda, oy verme davranışı kitlesel bir davranış olarak değerlendirilmenin aksine bireysel bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla seçmenlerin, oy verme davranışı bireysel kararlarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda seçmenler, seçimler öncesinde bilgi toplama faaliyetinde bulunmaktadırlar. Aynı zamanda, seçmenlerin kendi çıkarları ve diğer siyasi partilerin vaatleri hakkında tam bilgi sahibi oldukları kabul edilmektedir. Bu doğrultuda hükümetin yönetim kabiliyeti ve siyasi partilerin olaylara yaklaşım biçimi de seçmenlerin kendi zihinlerinde yeniden değerlendirilmektedir. Ayrıca, seçmenler, seçim kararı verme sürecinde genellikle iktidar partisinin işsizlik, enflasyon gibi ekonomik faaliyetlerini ve performanslarını değerlendirmektedirler (Lau ve Redlawsk, 2006: 141). Bu

değişkenlerdeki artış ya da azalışlar neticesinde iktidarda yer alan partinin oy oranlarında değişiklik meydana gelmektedir. Özellikle hemen seçim öncesi dönemde bu değişkenlerde tersine bir seyir olduğunda seçmenlerin iktidar partisiyle birbirine zıt konumda yer alan başka bir parti lehinde oy kullandığı vurgulanmaktadır. Ancak, konjonktürel olarak söz konusu böyle bir durumda merkeze ortak yakın duruş sergileyen partiler ve merkez konumunda bulunan muhalefet partilerinin oy oranları ekonomik gidişat karşısında nötr kalmaktadır. Çünkü böyle bir durumda seçmenler, merkez de bulunmayan uçta yer alan partilere oy verme eğiliminde olmaktadırlar (Akarca ve Tansel, 2007: 633).

Bu yaklaşıma göre, seçim dönemlerinde seçmenler aşırı bilgi birikimiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Seçim döneminde elde edilen bu bilgi yoğunluğu karmaşık bir ortamın oluşmasına ya da verilen mesajların tam anlaşılmasına neden olabilmektedir (Aydoğan Ünal, 2016: 105). Böyle bir durumda seçmenler iletişim organlarıyla birlikte diğer siyasi partilerin açıklamalarını da takip ederek bir değerlendirme yapmakta ve oy kullanırken sezgisel davranmaktadır. Seçmenlerin, sezgilerine güvenmesinin bir sonucu olarak seçmenler karmaşık ve bilgi kirliliğinin olduğu bir dönemde güven duygusu üzerinden oylarını vermektedirler (Antunes, 2010: 147). Ayrıca, ekonomik oy verme yaklaşımı, seçmenlerin kendi çıkarları ve siyasi partilerin seçim söylemleri ya da vaatleri konusunda tam bilgiye sahip oldukları varsayımı nedeniyle eleştiri toplamaktadır (Green ve Shapiro, 1994: 48).

Seçmenler, oy verme kararlarında seçim propagandası yapan siyasi partilerden herhangi biri seçildiğinde kendi faydasının ve çıkarının nasıl etkileneceğini değerlendirerek bir tercihte bulunmaktadır. Seçmen, yapmış olduğu bu değerlendirmeler sonucunda siyasi partiler arasında herhangi bir fark oluşmuyorsa ve oy verip vermemesinin kendisine bir faydası olmayacağı kanaatindeyse bu durumda seçmenlerin oy verme eğilimi azalmaktadır. Aynı şekilde seçmenler, kullandığı oyların seçim sonuçlarına etki etmediğini düşündüğünde de seçmenlerin oy kullanma eğilimi azalmaktadır. Downs'un oluşturduğu model bu noktada eleştirilmektedir. Modelin bir eksikliği olarak karşımıza çıkan bu duruma göre; Downs'un teoride sunduğu bilgi ile yapılan seçimlerdeki oy kullanma eğilimlerinin oransal olarak birbirine ters düştüğü gözlenmiştir. Çünkü; seçimde oy kullanan sayısının çok fazla olduğu durumda bile seçmenler, seçimin sonucunu etkileyemeyeceklerini bildikleri halde oylarını kullanmaktadırlar. (Aydoğan Ünal, 2016: 106).

Seçmen çalışmaları alanında analizler yapan Andre Blais tarafından bu açıdan rasyonel tercih yaklaşımı tenkit edilmiştir. Blais'e göre; seçmen sandık başına gitmeye karar verirken tamamen fayda maliyet analiziyle hareket etmemektedir. Seçmenler sadece katkılarının fazla olduğunu düşünürlerse daha fazla katılım göstermektedirler. Seçmenlerin oy kullanırlarken katkılarının minimum düzeyde olduğunu sezdikleri hallerde de görev bilinciyle hareket ederek sandık başına gittiklerini ifade etmektedir (Blais, 2000: 15).

Downs'un modeli sosyolojik açıdan da eleştirilmiştir. Bu şekilde eleştiren bir kişi olarak Fransız sosyolog Pierre Bourdieu karşımıza çıkmaktadır. Bourdieu, modeldeki 'rasyonel birey' varsayımının yapılacak olan analizler üzerinde zedeleyici etkisinin olabileceği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Çünkü ona göre; bireyi toplumsal rollerinden soyutlayarak varılacak olan sonuçlar çoğunlukla sakat çıkarımda bulunmamıza yol açabilecektir. Bourdieu'ya göre; sosyolojik pek çok açıdan etkileşime açık olan seçmenlerin kişisel ve toplumsal ilişkilerini görmezden gelerek tamamen fayda maliyet hesabı yaparak oy verdiğini düşünmek yanıltıcı olabilir. Zira bireylerin faydalarının ne olacağını belirleyen şey dahi seçmenlerin sosyal etkileşimleri sonucunda oluşmaktadır. Oy verme noktasında, seçmene neyin cazip geleceği seçmenlerin nelerden etkilenecek oy verme kararlarının etkileneceği bile sosyolojik unsurlardan tamamen arınmış salt kendi hür iradelerinin ürünü olmamaktadır (Bourdieu, 1990: 50).

Siyaset bilimi alanında yapılan bazı çalışmalar Downs'un modelini katılım oranlarını açıklama noktasında yetersiz görse de tam tersine seçmenlerin oy verme nedenlerini açıklamada doğrulayan çalışmalar da mevcuttur. Ordeshook ve Zeng (1997) tarafından yapılan çalışma bunlardan biridir. Çalışmalarına göre, seçmenlerin zihin yapılarında geçen düşünüş biçimlerinin sayısal olarak ifade edilmiş hali olarak tarif etmektedir. Ancak onlara göre; modelin iyi olduğu husus, seçimlerdeki katılım oranlarının matematiksel karşılığı değil seçmenin hangi aday ya da partiye oy kullanacağını açıklayabilmesidir. Modelin analiz kabiliyeti seçmen sandık başına gittikten sonra işlemeye başlamaktadır. Çünkü Ordeshook ve Zeng'in çalışmasında seçmenin oy sandığına gitmesini tetikleyen fayda-maliyet hesaplamaları dışında vatandaşlık görevini yerine getirme hissi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ordeshook ve Zeng, 1997: 168-185).

2.1.4. Stratejik Oy Verme Modeli

Seçmen davranışları ile ilgili bir diğer teorik yaklaşım modeli olarak karşımıza çıkan stratejik oy verme modeli, rasyonel tercih modelinden türetilmiştir ve klasik/geleneksel seçmen davranış modellerinden farklılaşmaktadır. Bu oy verme davranışı, seçmenlerin her koşulda ait hissettikleri partiye oy vereceğini savunan seçmen davranışı ile ilgili geleneksel yaklaşımlara karşı çıkmaktadır. Geleneksel seçmen davranış modellerinin savunduğu “Seçmen hangi partiyi kendi görüşlerine yakın buluyorsa o partiye oy verir.” varsayımının tersine stratejik oy verme modelinin savunucuları; seçmenlerin, herhangi bir partiyi kendilerine yakın görüp en çok o partiyi tercih etmesine rağmen belirli bir amacı gerçekleştirmek uğruna her zaman tercih ettikleri, favorileri olan partiden farklı bir partiye yönelik oy verebileceğini savunmaktadırlar. Bu şekilde sergilenen seçmen davranışına da stratejik oy verme adı verilmektedir. (Aydoğan Ünal, 2018: 14-15).

Stratejik oylama, seçilme olasılığı yüksek olmayan adayları destekleyen seçmenlerin, en çok tercih ettikleri lideri terk edip kazanma olasılığı daha yüksek olan ikinci bir tercih lehinde oy kullanmaları halinde gerçekleşir. Stratejik oylamanın kapsamı ve bazı bireylerin başarı şansı az olan adayları seçmeye yönelten faktörler hakkında tartışmalar devam ederken akademisyenler, demokrasilerde vatandaşların seçim kararlarını verirken adayın seçilme potansiyelini göz önünde bulundurdıkları konusunda hemfikirdirler (Horowitz and Long, 2016: 351-352).

Stratejik oylama kavramını seçmen davranışları literatürüne kazandıran Henry Droop, bu kavramı ilk kez 1869 yılında yapmış olduğu bir çalışmada kullanmıştır. En çok oy alanın kazandığı seçim sistemlerinde seçmenler her zaman destekledikleri partinin veya adayın seçilemeyeceğini düşündüklerinde oylarının heba olmaması için kendi görüşlerine yakın gördükleri ve daha az tercih edilen ancak aynı zamanda da seçilme şansı yüksek olan alternatif bir partiye ya da adaya yönelik oy verebilirler. Seçmen davranışları literatüründe bu tür oy verme davranışı stratejik, taktiksel ya da sofistike bir davranış olarak nitelendirilmektedir. Ancak literatürde genel olarak en sık kullanım şekli stratejik oylamadır. (Droop, 1869: 470).

Stratejik oy verme davranışı, Droop dışında amprik olarak pek çok bilim insanı tarafından çalışılarak istatistiki olarak test edilip analiz edilmiş olmasına rağmen teorik

olarak açıklayan ilk kişi Maurice Duverger olduğu için “Duverger Kanunu” olarak da bilinmektedir (Leighley, 2012: 91).

Duverger, çoğulcu sistemlerde stratejik oy kullanma eğiliminden bahseden ilk bilim adamlarından biriydi. Duverger, 1954 tarihli çalışmasında, “basit çoğunluk tek oylu [ya da çoğulcu] sistem iki partili sistemden yanadır” iddiasında bulunmuştur. Eleme gücünün, küçük parti destekçilerinin, mekanik ve psikolojik faktörler nedeniyle büyük partilere oy vermek için küçük partileri kademeli olarak terk etme eğilimini büyük ölçüde açıkladığını savundu. Mekanik yön, toplama sürecinde büyük partilere yönelik önyargıya odaklanırken, psikolojik etki seçmen davranışına atıfta bulunur: kazanma şansı olmayan bir partiye oy vermemeyi seçmek. Bu etkinin sonucu, seçmenlerin ikinci tercihleri için oy kullanmaları ve böylece stratejik oylama olarak adlandırılan oylarını “boşa harcamama”larıdır. Bu süreçler iyi belgelenmiş ve Amerika Birleşik Devletleri gibi yerlerde kanıtlanmıştır, ancak bu etkilerin genellikle Kanada’da meydana gelmediği görülmektedir. 1933’te Cooperative Commonwealth Federation’ın (CCF) kurulmasından bu yana, küçük partiler Kanada siyasetinde önemli bir rol oynamıştır. Kanada bağlamında küçük partilerin ısrarı, Duverger’in ana hatlarıyla belirttiği güçlerin iş başında olmadığını öne sürse de bazı bilim adamları Kanada’da stratejik oylama olduğuna dair kanıtlar buldular. Ayrıca, parti sistemindeki son değişiklikler, seçmenlere daha fazla seçenek bıraktı ve özellikle eski İlerici Muhafazakâr (PC) ve Reform/Kanada İttifakı (Reform/CA) partileri söz konusu olduğunda, oy bölme ve stratejik oylama konusunu gündeme getirdi. Mevcut çalışmalar Duverger’in psikolojik etkisinin bazı yönlerini incelemiş olsa da çoğu çalışma farklı modelleri zaman içinde tek bir noktada test etmiştir; bu nedenle, herhangi bir modelin birçok seçimde nasıl performans gösterdiği bilinmemektedir. Ayrıca, literatürün çoğu 1993’ten önce yürütülmüştür, yani parti sistemi değişikliklerinin bireysel düzeydeki davranışı nasıl etkilediğine dair kanıt eksikliği bulunmaktadır (Merolla ve Stephenson, 2007: 235- 236).

Stratejik oylamanın, Duverger (1954) ‘in zamanından beri bilim insanları, seçmenler ve siyasetçiler tarafından merak edilen ve ilgi duyulan bir konu olduğu söylenebilir. Bu konu ile ilgilenen araştırmacıların en çok üzerinde durduğu soru ise; “Seçmenler, oy kullandıklarında neyi başarmaya çalışıyorlar?” olmuştur. Bir yandan, seçmenler belirli konular, ekonominin durumu veya adaylar-partiler hakkındaki duygularını ifade etmeye çalışıyor olabilir. Öte yandan, seçmenler seçimin sonucunu etkilemeye çalışıyor olabilir. İlk motivasyon tarafından üretilen davranış, dışavurumcu

davranış olarak nitelendirilmektedir. İkinci motivasyon tarafından üretilen davranış, amaçlı davranış olarak nitelendirilmektedir. Bir seçmen, seçim sonucunu etkilemek amacıyla ilk tercihi olmayan bir adaya oy verdiğinde seçmenin stratejik davrandığı söylenmektedir. Ancak; iki adaylı seçimlerde seçmenlerin stratejik davranış sergileme imkânı ortadan kalkmaktadır. Çünkü; seçmenler, iki adaylı bir seçimde oy kullanmaya karar verdiklerinde, oylarının çok önemli olup olmamasını belirlemekten bir kazanç elde edemeyeceklerdir. Bir araştırmacı, iki adaylı bir yarışmada gözlemsel olarak eşdeğer oldukları için seçmenleri neyin motive edebileceğini çıkaramaz. Ancak çok adaylı seçimlerde, farklı motivasyonlar farklı davranışlara yol açtığı için seçmenin motivasyonu çok daha önemli hale gelmektedir. Belirli bir amaca yönelik kaygılarla hareket eden ve kendi oylarının sonucu etkileme şansına sahip olduğunu göz önünde bulunduran seçmenler, oylarının boşa harcanma olasılığına karşı kazanma şansı az olan bir adaya oy vermekten kaçınmaktadırlar (Alvarez vd, 2006: 1,2).

Seçimlerle ilgili teorik literatür incelendiğinde; stratejik seçmen davranışlarının tartışıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmaların, seçmenlerin amaçlı motivasyonlarına odaklandığı görülmektedir. “Oylama hesabı” üzerine yapılan çalışmalar, çok partili bir seçimde, bir seçmenin, en çok tercih ettiği partinin kazanması muhtemel değilse ve ikinci partisi arasında yakın bir rekabet varsa, en çok tercih ettiği ikinci partiye oy vermeye istekli olabileceğini göstermektedir. Son yıllarda hem Birleşik Krallık ‘ta hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde üçüncü taraf ve üçüncü aday seçimlerinin artmasıyla birlikte, seçmenlerin çok partili veya çok adaylı seçimlerde stratejik olarak oy kullanıp kullanmadıklarını belirlemeye yönelik çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, seçmenlerin stratejik bir şekilde hareket etme fırsatına sahip oldukları bağlamı hesaba katılmıştır. Öncelikle amaçlanan; seçmenlerin stratejik davranışlarda bulunma derecesini incelemektir. Ancak, ne yazık ki, bu tür amaçlı davranışları ampirik olarak modellemeye yönelik bu geçmiş deneysel girişimler, stratejik oylamaya ilişkin değişken ve tutarsız tahminler üretmiştir (Alvarez vd, 2006: 3).

2.2. SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLE EKONOMİK PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİYİ İNCELEYEN TEMEL YAKLAŞIMLAR

Geçmişten günümüze seçmen davranışları ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların üç temel başlıkta ele alındığı görülmektedir. Bu başlıklar şunlardır:

- Sorumluluk Hipotezi
- Müvekkil Hipotezi
- Temel Hedef Hipotezi

2.2.1. Sorumluluk Hipotezi

Sorumluluk hipotezinde, oy verme davranışı seçmenin memnuniyet ya da memnuniyetsizliğinin somut bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bu hipotez çalışmanın da temel aldığı hipotezi oluşturmaktadır. Bu hipoteze göre seçmenler ekonomik çıkarları gereği faydalarını en üst seviyeye taşımak istemektedirler. Bu doğrultuda eğer seçmenler ekonomik koşullardan memnun ise mevcut hükümeti ödüllendirmekte, memnun değilse cezalandırmaktadır. Bu çerçevede sorumluluk hipotezi seçmen davranışı ile siyasi iktidarın ekonomik performansını ilişkilendiren bir hipotez olarak değerlendirilmektedir (Polat, 2009: 102).

Sorumluluk hipotezi; ekonomik performans ile oy verme davranışı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu hipoteze göre; seçmenler olumsuz seyreden enflasyon oranından ya da işsizlik oranı gibi makroekonomik göstergelerden siyasal iktidarı sorumlu tutmaktadırlar (Sezgin, 2005: 110). Ayrıca; sorumluluk hipotezinin savunucuları seçmenlerin sağ ve sol ayrımı yapmadığını ispat etmeye çalışmaktadırlar. Buna göre; davranışları incelenen seçmenler, partilerin siyasi yelpazedeki konumlarından ziyade makroekonomik başarı ya da başarısızlıklarına bakmaktadırlar. Seçmenler, makroekonomik performansın siyasal iktidarın sorumluluğunda olduğunu düşünerek oy kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda seçmenler; seçimlerde sorumlu gördükleri partiye oy vermeyerek o partiyi cezalandırmakta ya da tam tersine makroekonomik göstergeler iyi seyrederse siyasal iktidarın oyunu arttırarak o partiyi ödüllendirmektedirler. Ancak ABD’de Bloom ve Price tarafından yapılan araştırmalara göre; seçmenler makroekonomik göstergeler kötüye giderken siyasal iktidarı oy kaybına uğratarak cezalandırırsa da göstergeler iyi seyrederken siyasal iktidarı ödüllendirmemektedirler. Çünkü Bloom ve Price’a göre seçmenin ekonomik refahı arttığında konu kamuoyunun gündeminde eskisi kadar popüler olmamakta seçmen tercihlerini belirlemede başka değişkenler öne geçmektedir (Çinko, 2006: 105).

Oylama kuramındaki çalışmalarıyla bilinen bir başka önemli isim de Kramer’dir. Kramer yaptığı çalışmada, ABD kongre seçimlerini incelemiştir. Bu çalışması ile ekonomideki olumlu gidişatın mevcut iktidar partisine olumsuz gidişatın da muhalefet

partisine yarar sağladığı bulgusuna ulaşmıştır. Kramer, çalışmasının sonucunu yayınladığı sayısal verilerle de göstermektedir. Buna göre, kişi başına düşen reel gelir %10 oranında düştüğünde siyasal iktidar %5 oranında oy kaybetmektedir. Kramer'e göre seçmenler oy verme davranışında bulunurken yalnızca ülkenin genel makroekonomik düzeyine bakmamakta kişisel refah artışlarını da dikkate almaktadırlar (Kramer, 1971:133).

Bir diğer araştırma Chappel ve Veiga tarafından yapılmıştır. 1960 ve 1997 yılları arasında 13 Batı Avrupa ülkesini ele alarak yaptıkları çalışma ile seçmenler için hangi makroekonomik göstergenin oy verme davranışı üzerinde daha etkili bir role sahip olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır. 37 yıllık ABD Kongre seçimlerini inceledikleri çalışmalarında, seçmenler açısından enflasyon oranının ekonomik büyüme oranından daha belirleyici olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaları ile seçmenlerin oy verirken ilk sırada önem verdikleri konunun; ekonomik büyümenin enflasyona yol açıp açmadığı konusu olduğuna dikkat çekmişlerdir. Buna göre; seçmenlerin mevcut siyasal yapıya desteğinin devam etmesi için ekonomik büyümeye rağmen enflasyon artışı olmaması gerekmektedir. Böyle bir durum muhalefet partilerinin şansını artırmakta iken mevcut siyasal iktidarı oy kaybına uğratmaktadır. Seçmenler, enflasyon oranı bilhassa Avrupa ortalamasını aştığı dönemlerde siyasal iktidarı oy kaybına uğrattırırken enflasyon oranının ılımlı seyrettiği reel hasıla artışının olduğu dönemlerde yapılan seçimlerde aynı ölçüde tepki vermemektedirler (Chappel/Veiga, 2000:186). Bu tespitin bir benzerini Lewis ve Beck' de İngiltere'deki 1959-1983 tarihleri arasında yapılan genel seçimleri ele aldıkları araştırmalarının sonucunda ortaya koymuşlardır. Buna göre, seçmenler oy kullanırken mevcut siyasal iktidarın enflasyonu nasıl yönettiğini önemsemektedir. Lewis ve Beck; seçmenlerin enflasyon oranının yükselmesi ile mevcut siyasal iktidarın oy oranı arasında ters bir orantı olduğunu saptamışlardır. Bu ters yönlü ilişki esnasında seçmenlerin, bir partinin siyasi yelpazenin neresinde olduğu ile ilgilenmediklerini şu sayısal veri ile örneklendirmişlerdir: 1959 Tarihinde İngiltere'de enflasyon oranı %1,0 iken iktidarda yer alan muhafazakâr parti yapılan genel seçimlerde seçmenlerden %49,4 oy almıştır. 1979 tarihinde ise enflasyon oranı %13,4'e yükseldiği dönemde işçi partisi oy kaybederek %36,9 oy alabilmiştir. Ayrıca Lewis- Beck farklı ülkelerde yaptıkları çalışmalarda, siyasal iktidarın oy oranına etkisi olan tek ekonomik değişkenin, enflasyon oranı olmadığını aynı zamanda işsizlik oranının ve reel gelir artışının da seçmenler açısından önemli olduğunu gözler önüne sermişlerdir (Lewis- Beck, 1990: 80).

Özetle sorumluluk hipotezini savunan bilim insanlarına göre, seçmenin oy verme davranışında ekonominin hangi unsurunun daha etkili olduğu fark etmeksizin temel belirleyicinin mevcut siyasal iktidarın ekonomideki başarısından ya da başarısızlıktan sorumlu görülmesidir.

2.2.2. Müvekkil Hipotezi

Müvekkil hipotezini Swank geliştirmiştir. Bu hipotez ile sorumluluk hipotezinden farklı olarak siyasi partinin konumu önem kazanmıştır. Buna göre, ekonomik koşullardaki değişkenlerin sağ ya da sol partilerde farklı sonuçlara sebep olduğu ortaya konulmuştur. Değişen ekonomik olaylar karşısında sağ ve sol partilerin tutumları farklı olmaktadır (HIBBS, 1994: 22). Bundan dolayı, yüksek enflasyon olduğu dönemlerde sağ partilerin, yüksek işsizlik oranlarının olduğu dönemlerde de sol partilerin halk tarafından yoğun ilgi göreceği ifade edilmiştir. Bu nedenle, özellikle siyasi konjonktürün yalnızca iki farklı parti etrafında kümелendiği ülkelerde, seçmen yüksek enflasyon oranı ya da işsizlik oranı arasında bir seçim yapmak durumunda kalmış olacaktır. Dolayısıyla seçmenler eğer bu doğrultuda seçimini yapmışlarsa oy verme davranışlarını da şekillendirmiş olacaklardır (Çinko, 2006: 109).

Swank, bu tutumdan hareketle Amerikan ekonomisi için iktisatla ilgili bir model geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Buna göre, seçmenler mevcut siyasal yapının ekonomik büyümeye yönelik gösterdiği başarıdan dolayı memnun olsalar bile fiyatların sürekli toptan yükseldiği enflasyonist dönemleri yaşamak istemezler. Seçmenler görece olarak iki dönemden birisi arasında bir tercih yaparlar. Bundan dolayı enflasyonist gelişmelerin olduğu dönemlerde seçmen Cumhuriyetçi Parti'yi seçmektedir. Çünkü Cumhuriyetçi Parti'den seçilmiş başkanlar daraltıcı politikalar ile enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar uygulamaktadırlar. Tam tersi bir durumda da seçmenler Demokrat Parti'ye yönelmişlerdir. Nitekim, reel gelir oranının düştüğü enflasyonun da ılımlı seyir izlediği dönemlerde genişletici politikalar izleyen Demokrat Parti başkanları daha fazla oy almışlardır (Swank, 1998: 367-368). Benzer bir tespit de Verstyuk tarafından ortaya atılmıştır. Verstyuk'u 1945 sonrası ABD verilerini test ettiği çalışmasında seçmenlerin, oy verme sürecinde pek çok değişkenin etkisi görülse bile son kararlarında, siyasi partilerin enflasyona ve işsizliğe yönelik tutumlarının belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, seçmenlerin enflasyon artışına yönelik beklentileri olduğunda sağ partilere, işsizlik artışlarında ise sol partilere oy verdikleri saptanmıştır (Verstyuk, 2004: 169).

Sonuç olarak, tekrar seçilmek isteyen iktidarlar politikalarını belirlerken bu gerçeği göz ardı etmemelidirler. Ülkedeki genel makroekonomik durum seçmenlerin oy davranışını etkilese de partilerin de bu ekonomik sorunlar karşısında alacakları tavır ve tutumda seçmeni büyük ölçüde yönlendirmiş olmaktadır. Mesela enflasyon sorunuyla mücadele eden sağ bir parti bunu işsizliğe yol açma pahasına yaptığında sonraki seçimde oy alma potansiyeli de düşmüş olacaktır (Çinko, 2006: 110).

2.2.3. Temel Hedef Hipotezi

Temel Hedef Hipotezi, 20'ye yakın ülkede, 1969-1988 yılları arasında yapılan seçim sonuçlarını detaylı olarak inceleyen Powell ve Whitten tarafından ortaya atılmıştır (Powell/Whitten,1993:393). Powell ve Whitten modern demokrasilerde “ekonomik oylama” hususunda çalışmaktadırlar.

Bu hipotez, çeşitli ülkelerin seçmen davranışlarını ölçen 20 yıllık bir süreçte yapılan çalışmanın sonucunda gündeme gelmiştir. Bu hipoteze göre, seçmenler için partilerin seçimlerden önce ortaya koydukları hedefleri ne derecede hayata geçirdikleri önem arz etmektedir. Çünkü seçmenlerin partinin seçim hedeflerine uyup uymaması gelecek seçimlerde siyasal iktidarı destekleyip desteklemeyeceklerini belirleyen yegâne unsurdur. Bu noktadan hareketle, siyasi partilerin oy kaybına uğramamak adına hedeflerinden sapmamaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Seçmenler oy verirken, yüksek enflasyonla mücadelede sağ partilerin, işsizlik sorunuyla mücadelede sol ve merkez partilerin izleyecekleri politikadaki performanslarını göz önünde buldurmuşlardır. Sonuç olarak, bu hipotezi savunanların iddiasına göre, seçmenler yalnızca ideolojik tutumlarıyla oy verme davranışında bulunmamaktadırlar. Siyasal iktidarların temel hedeflerini gerçekleştirmedeki başarı ya da başarısızlıkları da seçmen desteğinin devamlılığı açısından önemli bir konu olmuştur (Çinko, 2006: 115).

2.3. SEÇMEN DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Seçmen davranışları kişisel, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, siyasal, konjonktürel ve iletişim ile ilgili olmak üzere pek çok faktörden etkilenebilmektedir. Bu başlık altında seçmen davranışlarını etkileyen faktörler ayrı başlıklar olarak ele alınacaktır.

2.3.1. Seçmen Davranışına Etki Eden Kişisel Faktörler

Seçmen davranışını etkileyen kişisel faktörler olarak seçmenin cinsiyeti, yaşı eğitim düzeyi, karakteristik özellikleri ve benzeri sayılabilir. Bu faktörler seçmenlerin oy verme davranışlarını etkileyerek siyasal karar mekanizmalarına katılımında önemli rol oynamaktadır.

Yapılan sosyal psikolojik araştırmalar, bir toplumda kadınların ve erkeklerin farklı davranış biçimlerine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu farklılık, özellikle siyasal katılım sürecinde dikkat çekmektedir. Kadınlar, erkeklere oranla siyasal yaşamda daha etkinsiz durumdadır. Bunun nedeni olarak da kadınların, ekonomik bağımsızlıklarının yeterli düzeyde olmayışı, kitle iletişim araçlarını erkeklere oranla daha az kullanışı siyasal bilgisizlik, siyasal ilgisizlik ve örgütsel üyeliklerinin daha az olması gibi nedenler sayılabilir. Ayrıca, kadınlara atfedilen toplumsal görevler de kadınların erkeklere oranla siyasal katılım anlamında, zayıf durumda olduğunu göstermektedir (Alkan, 1989:124; Kışlalı, 1992: 128). Dolayısıyla, seçmenleri cinsiyetlerine göre ayırttığımızda kadınların erkeklere göre daha çekingen bir seçmen tipini temsil ettikleri söylenebilir. Bu nedenle erkeklerin oy verme davranışları daha katılımcı bir seyir izlemekte iken kadınların sadece oylarını kullanarak geri çekildiği gözlenmektedir. Bu durum, doğal olarak kadın seçmenleri oy verme davranışlarında, eşlerine bağımlı hale getirerek eşlerinin tercihlerine katılımlarını arttırmaktadır. Bu nedenle, kadın seçmenler erkek seçmenlere göre siyasi anlamda daha az katılımcı bir rol oynamaktadır (Gümüş, 2006: 18-19).

Seçmen davranışını etkileyen bir başka faktör ise; yaş faktörüdür. Bireylerin, seçmen kimliğini kazanması ve siyasal hayatta yer alabilmesi için belirli yaş sınırını geçmesi gerekmektedir. Ancak, bu yaş sınırını geçen ve seçmen sıfatına haiz bireyler arasındaki davranışlar incelendiğinde gençlerde siyasal katılımın yaşlılara göre daha az olduğu gözlemlenmektedir. Bunun nedeni olarak, genç seçmenlerin daha çok iş arama, keyfi olarak sıkça yer değiştirme ve yerleşik yaşam bilincinin zayıf olması, henüz servet edinmemeleri nedeniyle koruyuculuk hissinin zayıf olması gibi nedenler sayılabilir. Genç seçmenlerle ilgili olarak daha çok iş stresinin yoğun olduğu ve bunalım dönemlerinde siyasi katılımlarının fazla olduğu ancak refah ve rahatlık dönemlerinde ise katılım düzenin daha düşük seyrettiği gözlemlenebilir. Buna karşın, orta yaşlı seçmen grubunun genellikle daha olgunlaşmış ve belirli bir statü kazanmış olması nedeniyle siyasal anlamda daha katılımcı olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü orta yaşlı seçmen grubunun;

sosyal statü, aile, gelir gibi koruması gereken birçok faktörün olduğu gözlemlenmektedir. Orta yaşlı seçmenin, bu durumu ilerleyen yaşlarda özellikle yaşlılık döneminde niteliğini kaybetmekte ve siyasal katılımlarını azaltmaktadır. Aynı zamanda, seçmen yaşı ilerledikçe seçmenler de muhafazakâr eğilimlerin arttığı da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla yaş kriteri, seçmen davranışlarının seyrini göstermesi açısından önemli bir kriter olarak değerlendirilmektedir (Gümüş, 2006: 18-19).

Eğitim düzeyi, seçmen davranışı içerisindeki en etkili sosyal değişken olarak değerlendirilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin, siyasal anlamda daha etkin olması beklenen bir durumdur. Çünkü; eğitim seviyesi yükseldikçe seçmenlerin siyasal tercihlerini daha bilinçli yaptıkları gözlemlenmektedir. Seçmenler, bu sayede çevresel faktörlerin etkisini minimize ederek daha rasyonel bir seçim davranışı sergilemektedir. Aynı zamanda eğitim düzeyindeki artış siyasal içeriklerin yorumlanmasını, algılanmasını, yayılmasını olumlu yönde etkilemektedir. Eğitim sayesinde siyasal değerler bireylere ve topluluklara daha etkin aktarılacak seçmen davranışlarının kaynağı durumunda olan siyasal toplumsallaşmanın sağlanmasına büyük katkı yapmaktadır (Gümüş, 2006: 18-19).

Eğitimin, seçmen davranışlarını iki şekilde etkilediği ifade edilebilir: Birincisi, eğitim sayesinde siyasal kültürün özellikleri seçmenlere aktarılacak seçmenin sahip olduğu inanç ve tutumlar güçlendirilebilir. İkincisi, eğitim düzeyindeki artış ile seçmenlerin siyasal olayları algılama ve değerlendirme ve muhakeme etme yetkinliklerinin arttığı gözlemlenmektedir. Eğitim, seçmenlerin siyasal haberleşme organlarından daha fazla yararlanarak seçmenlerin bilgi düzeylerinin artmasına büyük katkı sağlamaktadır. Bu sayede, seçmenlerin siyasal süreçten beklentileri de farklılaşmaktadır. Ayrıca, eğitim seviyesi yükseldikçe seçmenlerin siyasal olaylara bakış açısı değişmekte, siyasal becerileri artarak çözüm odaklı davranış geliştirmesine de yardımcı olmaktadır (Gümüş, 2006: 18-19).

2.3.2. Seçmen Davranışına Etki Eden Sosyo-Kültürel Faktörler

Seçmenlerin, siyasal hayata yönelik olarak yapmış oldukları davranışlar siyasal katılım olarak değerlendirmektedir. Seçmenlerin siyasal katılımı ise oy verme davranışı ile gerçekleşmektedir. Seçmenler, siyasal katılım gerçekleştirirken kişisel faktörlerin yanı sıra sosyo kültürel faktörlerden de etkilenmektedirler. Seçmen davranışını etkileyen sosyo-kültürel faktörler: Aile, sosyal çevre, sivil toplum örgütleri, yerleşim yeri ve

kültürel değerler olarak sayılabilir. Ailenin, seçmen davranışları üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde seçmenin davranışsal niteliklerini kazandığı ilk yer ailesidir. Birey, ailesinin sosyolojik özelliklerinden etkilenerek siyasal davranışını da buna göre şekillendirir. Çünkü; ailenin sahip olduğu siyasal tutum, davranış normları ve inançları seçmenin siyasal tutumunu zamanla etkilemektedir. Dolayısıyla, seçmen aileden almış olduğu siyasal mirası devam ettirebilmektedir. Ailede, bireyler arasında gelişen siyasal bilgi akışı aynı zamanda seçmen olan ya da olacak olan aile bireylerinin seçim davranışlarına yön verecektir. Seçmen davranışlarının yönlenmesinde ailenin önemi oldukça göze çarpmaktadır (Aydın ve Özbek, 2004: 148-149).

Aile içerisinde, kültürel ve siyasal etkileşimde olan çocukların ilerleyen dönemde ailenin oy verme kalıplarını sergilediği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, anne, baba ve çocukların oy verme davranışları arasında önemli bir korelasyon olduğu söylenebilir (Aydın ve Özbek, 2004: 148-149).

Seçmen davranışlarının şekillenmesinde ve etkilenmesinde ailenin olduğu kadar din faktörünün de etkili olduğu söylenebilir. İnsanlık tarihi ile var olan din kavramı, seçmenin sosyal ve toplumsal yaşantısını etkilerken aynı zamanda seçim davranışlarını da şekillendirmektedir. Seçmenler üzerinde görece olarak farklı etkiler yaratsa da yaşantısını inanç süzgecinden geçiren seçmenler bunu siyasal tercihlerinde de kullanmaktadırlar. Bir başka ifade ile dini anlamda muhafazakâr bir hayat süren seçmenler, davranışsal olarak dini söylem geliştiren politikacılara daha yakın durmaktadırlar. Bu nedenle, din faktörünün seçmen davranışlarında ve tercihleri üzerindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir (Dursunoğlu ve Kıncal, 2019: 420).

Seçmen davranışları üzerindeki bir başka etki ise; seçmenin yaşadığı yer olarak belirginleşmektedir. Seçmenler, duygusal ve toplumsal bağları nedeniyle içinde bulunduğu topluluğun tercihlerinden etkilenmektedir. Burada en önemli ayrım; kırsal bölgede yaşayan seçmenlerle kentsel alanlarda yaşayan seçmenlerin siyasal davranışlarında belirginleşmektedir. Buna göre; kırsal bölgede yaşayan bireylerin seçim davranışlarında daha çok dini faktörler etkili olurken, kentsel alanlarda yaşayan seçmenlerin muhafazakâr eğilimlerinin azaldığı gözlemlenmektedir. Gelişen teknolojik altyapı ile kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, kent ve kır ayrımını zayıflatsa da kırsal alanda seçmen profilinin daha korumacı olması bu farkın ortadan kalkmasını engellemektedir (Dursunoğlu ve Kıncal, 2019: 418-420).

Bireyler yaşları ilerledikçe iş ya da eğitim hayatları neticesinde aile dışında farklı çevrelerle etkileşime girmektedir. Bu etkileşim, bireyin toplumsallaşması ile siyasal tercihleri üzerinde etki yaratmaktadır. Seçmenler aile hayatlarında edindiği birikimlerini, içine girdiği sosyal ya da arkadaş çevresi ile bütünleştirdiğinde siyasal davranışını yeniden gözden geçirmektedirler. Dolayısıyla seçmenler, iş ya da eğitim hayatında karşılaştıkları arkadaşlarının siyasal tercihlerinden etkilenmektedir. Bu durum, toplumsal iletişim için gerekli görülmektedir. Ancak, seçmenlerin genellikle kendi siyasal görüşüne yakın olan bireylerle arkadaşlıklar kurduğu göz önüne alındığında, bu etkileşimin aslında seçmen davranışını değiştirmede ancak pekiştirdiği sonucuna varılabilir. Aynı zamanda, bireylerin örgütlenmesi ve bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan çıkar grupları da seçmenlerin davranışlarını etkilemektedir (Dursunoğlu ve Kınca, 2019: 421).

Seçmenlerin oy verme davranışlarını etkileyen bir başka sosyo-kültürel faktör ise seçmenlerin politikacıların geçmiş davranışlarını değerlendirerek oy vermesidir. Seçmen, siyasal seçimini her ne kadar geleceğe dönük yapsa da siyasetçilerin geçmişte yaptıklarından etkilenerek siyasal davranış sergilemektedirler. Dolayısıyla, seçmenler siyasal karar sürecinde politikacıların gelecek vaatlerinin yanı sıra geçmişte yaptıkları ile de ilgilenmektedirler (Dursunoğlu ve Kınca, 2019: 422).

2.3.3. Seçmen Davranışına Etki Eden Sosyo-Ekonomik Faktörler

Seçmen davranışını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler meslek ve gelir düzeyi olarak ifade edilebilir. Bunlardan seçmenlerin mesleği ile seçim davranışları arasındaki ilişki gözlemlenebilirlik konusunda zorlukları da içerisinde barındırmaktadır. Çünkü; toplumda çeşitli meslek grupları iç içe geçişken durumdadır. Dolayısıyla, meslek gruplarının birbiri içerisine geçişken olması meslek gruplarındaki seçmen davranışlarının gözlemlenmesini de zorlaştırmaktadır. Ancak; meslek gruplarının hizmet alanlarına ayrılmış olması seçmen davranışlarının incelenmesini kolaylaştırıcı bir etki yaratmaktadır. Bireyler, çalışma hayatlarında bir siyasal gruplaşma oluşturarak hareket etme özelliğine sahip değildir. Bu nedenle, aynı meslek grubunda seçmenlerin davranış şekilleri sürekli farklılaşabilmektedir. Bu nedenle, meslek gruplarında, seçmen davranışları analiz edilirken gelir düzeyi ve eğitim seviyesi de birlikte ele alınmaktadır. Ancak, meslek grupları diğer demografik faktörlerden birçok noktada farklılaşmaktadır. Seçmenin içinde bulunduğu aile, yaşı, cinsiyeti gibi faktörlerin etkisinden kurtulması biraz zaman almaktadır; fakat meslek sahibi olan seçmenlerin sosyal statüleri değişmekte,

bu değişimle birlikte siyasal katılım seviyeleri de artmaktadır. Nitekim, meslek sahibi olan seçmenlerin daha özgüvenli ve katılımcı bir davranış sergilediği söylenebilmektedir. Meslek gruplarında belirli bir siyasal yönelimden bahsedilemese de seçmenlerin daha da sosyalleşerek siyasal katılımının artması ve görüşlerini ifade etmede daha özgür davrandığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda, bazı mesleklere sahip olmak seçmeni siyasal hayatta ön plana da çıkarabilmektedir (Eyidiker, 2019: 714).

Bazı meslek gruplarındaki seçmenler mesleklerinin doğası gereği seçmen pozisyonundan çıkarak aday durumuna da gelebilmektedir. Bazı meslek gruplarında ise; (örneğin gazetecilik gibi) işin yürütülmesi seçmeni doğal olarak bilgi sahibi yapmakta ve davranışlarını değiştirebilmektedir. Bir başka durum ise; toplu çalışılan meslekler de bireysel çalışılan mesleklere oranla siyasal katılımın daha yüksek düzeyde gerçekleşmesidir. Seçmenler, siyasal anlamda bilgi sahibi olabileceği bir meslekte yer alması da toplu çalışmanın beraberinde getirdiği örgütlenme alışkanlığı bu meslek grubundaki seçmenlerin siyasal katılım düzeyini arttırmaktadır (Tinni, 2019: 21).

Gelir düzeyi ile seçmen davranışları arasındaki ilişkiler incelendiğinde ise; genel olarak gelir düzeyindeki artış ile seçmenlerin siyasal eğilimlerinin arttığı söylenebilir. Düşük gelir grubundaki seçmenler, gelir seviyelerini arttırmak ya da korumak isterler. Bu nedenle, gelir kriteri seçmenlerin davranışları üzerinde doğrudan etkilidir. Düşük gelir grubundaki seçmenler ekonomik vaatlere eğilimli olmakta ve gelir düzeyini artırabileceğini düşündüğü partiye oy vermektedir. Orta ve yüksek gelir gruplarında ise; seçmenler, genellikle var olan mevcut gelir düzeylerini korumak istediklerinden mevcut iktidar partisine oy vereceklerdir. Aynı zamanda orta ve yüksek gelir grubu, gelir düzeyini korumak amacıyla mevcut siyasal yapının değişmesine olumlu yaklaşmamaktadırlar. Genel olarak seçmen davranışları analiz edildiğinde, yüksek gelir grubunda bulunan seçmenlerin merkez partilere eğilimli olduğu düşük gelir grubunun ise, sosyalist partilere eğilimli olduğu söylenebilir. Çünkü; merkez partiler liberal görüşe sahip partilerden meydana gelmektedir. Yüksek gelir grubu, gelirlerini daha da yükseltebilmek için ekonomik serbestlikten yararlanmak isteyeceklerdir (Tinni, 2019: 21-22).

2.3.4. Seçmen Davranışına Etki Eden Siyasal Faktörler

Siyasi lider, siyasi parti, siyasi kadrolar seçmen davranışına etki eden siyasal faktörler arasında sayılabilir. Siyasi liderin, seçmen davranışını üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim, insanlar, toplumda birlikte yaşamalarının bir

sonucu olarak hedeflerini gerçekleştirebilmeleri amacıyla bazen bir lidere ihtiyaç duyabilirler. Lider, kelime anlamı olarak önder kelimesi ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Aynı zamanda, bir partinin veya kurumun en üst düzeyde yetkili kişisi anlamına da gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr>). Bazı durumlarda, toplumda tutum ve davranışları etkileyebilen belli bir kitleyi yönlendirebilen ya da etkileyebilen kişi olarak tanımlanabilir. Siyasal anlamda lider tanımlamasına bakıldığında; belirli bir siyasi grubun öncülüğünü yapan, bu grubu belirli amaçlar ve idealler çerçevesinde hareket ettiren, siyasi grubun üyeleri ile toplumun koordineli hareket edebilmesini sağlayan, siyasi amaçlarıyla toplumsal amaçları örtüşen ve diğer seçmenlerde de bu bilinci oluşturarak başında bulunduğu siyasi grubu yükseltmeye çalışan kişi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla siyasi liderler, ülkedeki demokratik yapıya, toplumsal özelliklere ve yaşam koşullarına bağlı olarak seçmen davranışlarını etkilemektedirler. Seçmenlerin oy verme davranışları üzerinde siyasi liderin büyük etkisi bulunmaktadır. Buna göre; seçmenler güçlü gördükleri ve inandıkları liderlere oy vermektedirler. Seçmenler arasında oy verme davranışı ile ilgili olarak yapılan araştırmalar sonucunda siyasi partilerden daha ziyade seçmenlerin lidere oy verdikleri ortaya çıkmaktadır. Siyasal lider ile seçmen davranışları arasındaki ilişkinin pekiştirilmesi amacıyla siyasi liderlik, kişilik, önceden denenmemiş olma, siyasi vaatler, beklenmeyen durumlar ve sosyal yakınlık kriterleriyle ele alınmaktadır. Buna göre; siyasi vaatler, liderin seçilebilmek için öne sürdüğü ya da seçildiğinde yapmayı düşündüğü unsurlardan oluşmaktadır (Bayraktar, 2009: 25-26). Seçmenler, siyasi liderin vaatlerinden hareketle oy verme davranışlarını şekillendirmektedirler. Bu durumda; olumlu vaatlerde bulunan ve vaatlerinde gerçekçi ve inandırıcı olan siyasi liderlerin seçmenlerden daha yüksek oyu almaları beklenmektedir (Bayraktar, 2009: 26).

Sosyal yakınlık, siyasi liderler ile adaylar arasında bir yakınlığın oluşması olarak ifade edilebilir. Yani seçmenlerin sosyolojik ve psikolojik olarak kendisine yakın hissettiği liderlere oy vermesi beklenmektedir. Siyasal liderler, bağlı bulundukları sosyal gruba göre de seçmenlerden olumlu ya da olumsuz oy alabilmektedirler. Liderin kişilik özellikleri ise seçmenlerin oy verme davranışlarını etkilemektedir. Seçmenlerin zihinlerinde yeni bir imaj yaratan, dürüstlüğüne kanaat getirilen ve siyasi karizması yüksek olan liderlerin daha yüksek oy almaları beklenmektedir (Bayraktar, 2009: 26).

Seçmen davranışlarını etkileyen bir başka liderlik kriteri ise; denenmemiş olma şeklinde değerlendirilmektedir. Bu durumda seçmenler, yenilikçi ve meraklı bir şekilde

daha önce denenmeyen bir lidere oy verebilmektedir. Seçmen davranışlarının etkilenmesinde, beklenmeyen durum ise; siyasal liderin milletlerarası siyasi gelişmelerden ulusal ya da uluslararası ekonomik koşullardan veya toplumsal olaylardan hareketle seçmenlerin ilgisini ve dikkatini çekerek oylarını arttırması durumu olarak değerlendirilebilmektedir (Bayraktar, 2009: 26).

Seçmen davranışlarını etkileyen bir başka siyasal faktör ise; siyasal partilerdir. Siyasal partilerin seçmenlere açılımı siyasi parti programı sayesinde gerçekleştirilmektedir. Parti programları sayesinde siyasal partiler diğer partilerden farklılaşmaktadır. Bu sayede, siyasi parti iktidara geldiğinde seçmenlerin hangi isteklerini karşılayacağını, hangi arzularını gerçekleştireceğini veya seçmenlerin beklentilerinin ne kadarını karşılayacağını seçmenlere açıklamaktadır. Seçmenler ise; oy verme davranışlarını sergilerken siyasi parti programlarından etkilenmektedir. Buna göre; seçmenlerin kendi ihtiyaçlarına en yakın ve kendi siyasi görüşünü en iyi yansıtan partiler lehine bir davranış sergileyeceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla, seçmen tercihleri ve davranışları siyasi partinin gelecek konusundaki vaatlerinin parti programında yer alması sonucunda şekillenmektedir. Siyasi partiler, iktidara gelmeleri durumunda ülkedeki problemleri dikkate alarak faaliyetlerini sıralamakta ve çözüm önerilerini parti programlarına ekleyerek seçmenlere ulaştırmaktadır. Bu nedenle, seçmen davranışları parti programlarından etkilenmektedir (Öztürk, 2017: 57).

Seçmen davranışlarını etkileyen bir başka siyasal faktör ise; siyasal partilerin seçime giderken gösterdikleri adaylardır. Siyasi partiler gerek genel seçimlerde gerekse yerel seçimlerde seçmenlerin karşısına belirli adaylar çıkartarak oy talebinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, seçmenler oy verirken adayların imajını, kimliğini ve görüşlerini değerlendirerek bir tercihte bulunmaktadır. Bu nedenle, adayların bulunduğu bölgeye veya ülkesine hizmet etmeyi amaçlaması ve bu doğrultuda davranış ve söylemler geliştirmesi seçmenlerin desteğini almasını sağlayacaktır. Aynı zamanda adayların seçmenler tarafından tanınır olması da seçmen davranışlarını etkileyen bir başka faktör olarak değerlendirilmektedir. Seçmenlerin adayların konuşmasından, giyinmesinden, beden dilinden ve görüntüsünden de etkilendiği söylenebilir. Bu çerçevede genel olarak seçmenlerin adaylarda aradığı özellikler; mütevazılık, liderlik, bilgelik yardımseverlik, yöresel bağlılık ve ulaşılabilirlik gibi kriterler olarak ifade edilebilir (Öztürk, 2017: 55-57).

2.3.5. Seçmen Davranışına Etki Eden İletişim Faktörleri

Seçmen davranışlarını etkileyen iletişim faktörleri; seçim kampanyaları, kitle iletişim araçları, yüz yüze iletişim (convassing), kamuoyu araştırması ve sosyal medya olarak değerlendirilebilir (Baltacı ve Eke, 2012: 116).

Seçmenlerin oy verme iradelerini kullandıkları seçimler, demokratik hayatın önemli unsurları arasında yer almaktadır. Seçimler işlevsel olarak siyasal partilerle seçmenler arasında iletişim kurarak etkileşim sağlamaktadır. Siyasi partiler, bu etkileşim ve iletişimin sağlanması amacıyla siyasal propaganda araçlarını kullanmaktadırlar. Propaganda kelime anlamı olarak “Bir düşünceyi ya da uygulamayı yaymak veya desteklemek şeklinde tanımlanabilmektedir. Siyasal anlamda, seçmenlerin etkilenmesine ve yönlendirilmesinde siyasal propaganda etkin olmuştur. Siyasi partilerin kullandığı siyasal propaganda araçları; kamuoyu araştırmaları, yüz yüze iletişim (convassing), seçim kampanyaları, parti mitingleri ve kitle iletişim araçları olarak sayılabilir. Yapılan seçim propagandalarının içerisinde seçim kampanyaları görece olarak ön plana çıkmaktadır. Siyasi partiler, seçmenleri etkilemek ve oylarını almak amacıyla çeşitli seçim kampanyaları yürütmektedirler. Seçim kampanyaları aracılığıyla siyasi partiler ile seçmenler arasında bağlantı oluşturulmaktadır. Bu kampanyalara ilgi duyan seçmenlerin oy verme davranışı da kampanyadan etkilenebilecektir. Seçim kampanyaları ile siyasi partiler ve göstermiş olduğu adaylar kendileri adına seçimde olumlu bir bakış açısının oluşması için çaba sarf etmektedirler (Baltacı ve Eke, 2012: 116).

Siyasi partiler seçim kampanyalarını yürütürken seçmene en kolay ulaşabileceği yöntemleri seçerek hareket etmektedir. Bu kampanyaları reklam panolarına asılan reklamlarla, ulusal ve yerel gazetelere verilen ilan ve tanıtımlarla, siyasi parti bayraklarını çeşitli meydanlara asarak ve mitingler düzenleyerek gerçekleştirirler. Bu şekilde yapılan tanıtım ve reklamlar sayesinde seçmen kitlelerinin dikkati çekilerek oy hacminin artmasına yardımcı olur. Seçmenlerin çeşitli siyasal partileri, bağımlılıkları düşünüldüğünde bu reklam ve kampanyaların daha çok genç seçmen kitlesine yani ilk defa oy kullanacak seçmen grubuna yöneldiği söylenebilir. Çünkü; ilk defa oy kullanan seçmenin dikkati çekildiğinde, bu seçmenin ilerleyen dönemde siyasal bağımlılığının artabileceği görülmektedir. Bu nedenle siyasi partiler daha çok genç seçmenlerin adaylarda nasıl nitelik ve özellik aradığı konusunda kamuoyu araştırmaları yapmaktadırlar. Bu şekilde yapılan kamuoyu araştırmaları, sayesinde seçmenlerin aday ve parti

bağımlılığının sağlanması mümkün olabilmektedir. Kamuoyu araştırması genellikle bir alt gruptan büyük bir grup hakkında genelleme yapmak amacıyla seçilen örneklemden bilimsel, tarafsız ve sistematik bilgi toplayarak yapılmaktadır (Karaçor ve Gözüm, 2012: 409).

Bir diğer siyasal iletişim tekniği ve seçmen davranışını etkileyen siyasal unsur ise; yüz yüze oy toplama tekniğidir. Buna göre; siyasi parti içinden seçilen kişiler ya da adaylar ev, mahalle, kahvehane, çarşı, market gibi yerlerde ziyaretler yaparak seçmenle bir araya gelebilmektedirler ya da seçmenlere telefon aracılığıyla ulaşarak kendilerini tanıtabilirler. Bu şekilde yüz yüze gerçekleştirilen seçim kampanyalarının temel hedefi siyasi partilerin seçmenlerle olan iletişimlerini geliştirerek oy oranlarını arttırmak istemelerinden kaynaklanmaktadır (Baltacı ve Eke, 2012: 116).

Gelişen teknoloji ile kitle iletişim araçlarının kullanımı da artış göstermektedir. Kitle iletişim araçlarının yoğun olarak kullanılmaya başlanması neticesinde siyaset alanındaki kullanımını da yoğunlaştırmıştır (Alp ve Akkılıç, 2020: 24).

Gazete, televizyon, internet, radyo, kitap, dergi, sosyal medya gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması ile kitlelere nüfuz etme imkânı da artış göstermiştir. Dünyada küresel eğilimlerin de etkisiyle seçmenler kitle iletişim araçlarını kullanarak istedikleri bilgiye çok kısa sürede ulaşma imkanına sahip olmaktadır. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı seçmenlerin bilgiye ulaşma maliyetlerini de düşürmektedir. Dolayısıyla iletişim araçlarının bireylerin duygu, düşünce ve inançları üzerinde büyük etki yaratması, seçmenlerin oy verme davranışlarını da önemli ölçüde etkilemesine neden olmaktadır (Dilber, 2011: 22).

Kitle iletişim araçları sayesinde toplumda karmaşık olarak görülen siyasal sistem kolay ve anlaşılabilir olarak bireylere ve seçmenlere iletilmekte ve siyasal bilincin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının siyasal sistem içerisinde kullanılması ile seçilenler, seçmenlerin davranışlarını etkileyebilmekte ve siyasetin tabana ya da geniş alanlara yayılmasını sağlamaktadır. Bu sayede toplumsal anlamda siyasal iletişimin sağlanmasıyla da seçmenlerin siyasal katılımı arttırılmaktadır (Dilber, 2011: 85).

Siyasal alanda, kitle iletişiminin sağlanmasında kullanılan araçlardan biri de sosyal medyadır. Sosyal medya, adayların seçim başarısını arttırabilmek için yoğun olarak kullandığı ve seçmenlere ulaştığı bir platform olarak dikkat çekmektedir.

Seçmenler, siyasal alanda daha rahat hareket etme kabiliyetine sahip olarak her adayın ya da partinin programını kolayca takip edebilmektedir. Günümüzde siyasal partilerde amaç ve hedeflerini sosyal medya üzerinden açıklayarak seçmen kitlelerini etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, sosyal medya siyasetin tabana yayılmasında ve seçmen tercihlerinin etkilenmesinde önemli bir araç haline gelmektedir. Sosyal medyanın politik alanda kullanımı adayın ya da siyasi partilerin seçmenlere ulaşma hızını da artırmaktadır. Seçmenler, siyasal alandaki gelişmeleri anlık olarak sosyal medyadan takip edebilmektedir. Aynı zamanda geleneksel medya kuruluşları da sosyal medya platformlarını aktif olarak kullanarak kitlelerin sosyal medyaya ilgilerini artırmaktadır. Bu şekilde, geniş kitlelerin sosyal medyaya olan ilgisi siyasi partilerin veya adayların seçmene daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Öte yandan, sosyal medyayı daha aktif kullanan genç seçmenlerdir. Dolayısıyla, genç seçmenlere ulaşmak isteyen partiler için sosyal medya avantaj sağlamaktadır. Seçmenler, sosyal medyada partilerin dijital kampanyalarından etkilenerek tercihlerini buna göre şekillendirebilmektedir (Bostancı, 2015: 68-76; Şener, 2022: 36-37).

2.3.6. Seçmen Davranışını Etkileyen Konjonktürel Faktörler

Seçmen davranışlarını etkileyen konjonktürel faktörleri siyasi, ekonomik gelişmeler başlıkları altında inceleyebiliriz. Siyasal toplumsallaşma aşamasında seçmenler siyasal yapı ile etkileşim halinde olmaktadır. Bu süreçte, seçmende siyasal sisteme ilişkin birtakım tutum, davranış ve inançlar gelişmektedir. Siyasal kültürün olduğu toplumlarda seçmenler yaşadıkları çevrede doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşimde bulunarak siyasi partiler ya da sistemlerle ilgili olarak görüş, düşünce veya davranış edinebilirler. Seçmenler çevrelerindeki siyasi gelişmelerden de etkilenerek siyasi eğilim ya da yönelimlerini de değiştirebilirler. Seçmenler, kendi yaşamını ya da toplumu ilgilendiren siyasal olaylar karşısında edinmiş oldukları temel siyasi değerlerden hareketle tepki geliştirmektedirler. Bu bakımdan, seçmenin temel siyasi değerleri hayatının erken döneminde oluşmaya başlamakta seçmenin siyasal kültürüyle güçlenmektedir. Bu faktörler siyasal tercih sürecinde seçmeni yönlendirmektedir. Demokratik seçim sistemlerinin geçerli olduğu toplumlarda siyasi partiler arası rekabetin güçlü olduğu ve seçmenleri etkilediği bilinmektedir (Dilber,2012: 120).

Seçmen davranışını etkileyen bir diğer konjonktürel faktör ise; ekonomik beklentilerdir. Seçmenler, siyasi parti programlarında açıklanan ekonomik söylemler

neticesinde oylarını kullanmaktadırlar. Seçimlerde özellikle iktidarda yer alan siyasi partilerin oylarındaki dalgalanmaların temel nedeni uyguladıkları ekonomi politikalarının başarı ya da başarısızlığından kaynaklanmaktadır. Seçmenler tercihlerini ekonomik başarı sağlayan partilere yöneltmektedir. Çünkü; seçmenler faydalarını maksimize etmeye çalışırken kendisine en yüksek refahı sağlayacak alternatifte oy vermektedir. Seçmenler, ülke ekonomisinin olumlu ya da olumsuz sonuçlarını iktidar partisine mâl etmektedir. Dolayısıyla, ülkede refahın arttığı dönemlerde seçmenler iktidar partisine oy vererek destek vermekte, ülkede refahın azaldığı dönemlerde ise iktidar partisi dışındaki alternatiflere oy vermektedirler (Çinko, 2006: 106).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI EKONOMİ VE SİYASET

1980 askeri darbesi ile özdeşleşen bir yıl olarak hafızalarda yer etse de Türk siyasal hayatında aslında siyaset zihniyeti ve pratikleri ile yeni bir dönemin başlangıcını temsil etmektedir. Siyaset yarışında yeni sağcı bir iktidar anlayışının galip geldiği, iktisadi alanda neoliberal politik uygulamaların peşi sıra hayata geçirildiği bu dönem, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal hayatını 1980 öncesi dönemden epeyce farklılaştırmıştır. Aşağıda ele alınan bölümler 1980 sonrası hem siyasal hayatı hem de siyasal hayatın pratiklerini etkileyen ekonominin dönüşümüne odaklanmaktadır. Dolayısıyla bu bölüm 1980 sonrası ekonomi politiği ve 1980 sonrası Türk siyasal hayatı olmak üzere iki ana başlıkta incelenmektedir.

3.1. 1980 SONRASI TÜRKİYE'NİN EKONOMİ POLİTİĞİ

1980 Sonrası Türkiye'nin ekonomi politiği; 1980-2001 yılları arası dönem ve 2002-2018 yılları arası dönem olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınacaktır.

3.1.1. 1980- 2001 Dönemi Türkiye'nin Ekonomi Politiği

1970'lerin sonları Türkiye'nin, siyasi ve ekonomik açıdan en zorlu geçen yılları olarak değerlendirilmektedir (Zürcher, 2020: 305). 1980 senesine gelinmeden önceki on yıllık zaman diliminde on üç defa hükümet kurulmuştur. Bu dönem, Türk siyasi tarihinin istikrardan en yoksun kaldığı dönem olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle hem siyasi açıdan hem de ekonomik açıdan ağır bunalım yaşanan bir dönem olarak ifade edilmektedir (Tekin ve Okutan, 2012: 183). Yaşanan bu sıkıntılı dönemin etkisi, 1980 ve sonraki yıllara da sirayet etmiştir. Ancak, 1980'li yıllar siyasi ve ekonomik yapıda gerçekleşen değişikliklere istinaden önceki senelerden tamamen farklılaşmıştır (Boratav vd., 2018: 368).

1980'lerin hemen öncesine bakıldığında, 1977-1980 arası dönemde dünyada ikinci bir petrol krizi yaşandığı ve bu kriz sonucunda petrol fiyatlarının çok hızlı bir biçimde arttığı ifade edilmektedir. Bu kriz dolayısıyla Türkiye, elde ettiği döviz gelirlerinin büyük kısmını petrol alımında kullanmak durumunda kalmış ve petrol fiyatında yaşanan bu artış dış ödemelerde güçlükleri doğurmuştur. Tüm dünyayı etkisine alan bu kriz, Türkiye'yi enflasyon ve işsizliğin aynı anda meydana geldiği ekonomik bir darboğaza sürüklemiştir. Nitekim krizin etkileri, temel makroekonomik göstergelerde de kendini göstermektedir. 1979 tarihinde, 1 dolar 47 Türk lirasına karşılık gelmektedir.

Negatif seyreden büyüme oranının tersine enflasyon oranları çok hızlı bir biçimde artmıştır. Buna göre; 1978 tarihinde %52,6 olan enflasyon oranı ve %-1.5 olan büyüme oranı, 1980 tarihine gelindiğinde %108 enflasyon, %-0,75 büyüme oranı olarak açıklanmıştır. Yaşanan döviz kıtlığı üretim hacminin daralmasına, mal kıtlığına ve işsizlik artışına yol açmıştır (Boratav vd., 2018: 368). Dövizde yaşanan kıtlığı, o dönemin başbakanı Süleyman Demirel, “70 sente muhtacız” cümlesiyle ifade etmektedir (Tekin ve Okutan, 2012: 190).

Krizin etkilerinden kurtulmak adına yeni bir istikrar programı hazırlanması amacıyla Başbakan Demirel tarafından, o dönemde Başbakanlık Müsteşarlığı görevinde bulunan ve aynı zamanda DPT Müsteşar Vekili olan Turgut Özal görevlendirilmiş ve 24 Ocak kararları olarak bilinen kararlar hazırlanmıştır. İstikrar önlemleri kapsamında öncelikli hedeflenen nokta, yüksek enflasyonun önlenmesi olmuştur. Bu suretle, 24 Ocak 1980’den başlayarak ekonomi politikalarında köklü dönüşümler yaşanmıştır (Kepenek, 2012, 196). Turgut Özal tarafından hazırlanan bu reform paketi, ekonomik ve siyasi liberalleşme yönünde atılmış hamleler bütünü olarak değerlendirilmektedir (Tekin ve Okutan, 2012: 185). 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanmasına yönelik çok sayıda değişiklik yapılmıştır. Buna göre, devletin ekonomideki konumunun daraltılması amaçlanmıştır. Nitekim bu kararlar doğrultusunda, devlet sübvansiyonları büyük ölçüde kesilmiş, kamunun ekonomideki hacmi daraltılmış, günlük kur uygulaması dönemine geçilmiş, lirada %32,7 oranında devalüasyon öngörülmüş, sermayeyi ülkeye çekmeye yönelik değişikliklere gidilmiş, ithalat ve ihracattaki zorlukları önleyecek yeni düzenlemeler yapılmıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 184-185). İhracat temelli büyüme hedefi kapsamında, ihracatın mümkün olan en üst düzeyde gerçekleşmesi amaçlanmıştır (Kepenek, 2012: 213). Ancak, alınmış olan bu kararların uygulanabilmesi için gerekli zaman oluşamamıştır. Çünkü, kısa bir süre sonra siyasal ve toplumsal kaosun yarattığı ortam, 12 Eylül 1980 tarihinde askeriye’nin yönetime el koyması ile sonuçlanmıştır. 1980 Askeri müdahalesi, seçmenleri ve mevcut siyasetçileri etkileyecek siyasi ve ekonomik pek çok radikal değişikliğe yol açmıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 189-192). Fakat askeri yönetim, 24 Ocak tarihinde hazırlanan kararları yeni dönemde uygulamayı sürdürmüştür (Boratav, 2012:150). 1981 tarihine gelindiğinde artık ekonomide yeni bir döneme geçilmiştir. Yeni dönem 1983’e kadar, askeri yönetimin hüküm sürdüğü liberal ekonomi dönemi olarak tanımlanmaktadır. 24 Ocak 1980

kararlarının hazırlanmasında etkili olan Özal, askeri hükümet tarafından ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığı görevine getirilmiştir (Boratav vd., 2020: 191-192).

1983 tarihinde, Özal'ın kurduğu Anavatan Partisi iktidar olunca bu defa başbakan statüsüyle Özal, 24 Ocak kararlarının uygulayıcısı olmuştur. Dolayısıyla, 24 Ocak 1980 ile alınan yeni kararlar ilave düzenlemeler ile 1988 yılına dek ekonomi programının merkezinde kalmaya devam etmiştir. Bu bağlamda, 1980-1988 arası dönemin bir bütünlük ve devamlılık taşıdığı söylenebilir. Bu süre zarfında, serbest piyasa ekonomisine adım adım bir dönüşüm yaşanmıştır (Karluk, 1999: 406; Boratav, 2012: 148; Kepenek, 2012, 213).

Özal'ın ekonomideki ana stratejisi, kamunun ekonomideki payını minimum seviyelere çekmektir. Ayrıca, serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırarak özel sektörün ekonomideki payının artırılması amaçlanmaktadır. Ek olarak, Türk ekonomisinin dünya ekonomisine açılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, döviz alım satımı serbest bırakılmıştır. Aynı zamanda yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek amacıyla pek çok teşvik getirilmiş ve dış ticaret serbestleştirilmiştir (Karluk, 1999: 405-406).

Bu kararların öncesinde Cumhuriyet tarihimizde, enflasyon rakamı açısından 1980 tarihinde bir ilk yaşanmıştır. Enflasyon, %108'lere çıkarak üç haneli seviyelere tırmanmıştır (Karluk, 1999: 407). Fakat 24 Ocak kararları neticesinde, ekonomide özellikle kısa dönemde olumlu gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Yapılan bu değişiklikler neticesinde, ekonomik olarak 1981-1983 arası dönemde Türkiye'nin nispeten nefes aldığı söylenebilir (Boratav vd., 2020: 191).

1980 sonrasında tablo 1'de de görüldüğü üzere %108 seviyelerine fırlamış olan enflasyon oranında önemli ölçüde düşüş gözlenmiştir. Büyüme oranlarında da iyileşme görülmüştür. Türkiye ekonomisinde, 1979 ve 1980 yıllarında daralma yaşanmış iken 1981 'den sonra ekonomik büyümenin gerçekleştiği gözlenmiştir. Zira 1979-1983 döneminde gerçekleşen büyüme oranlarının negatif olduğu gözlenmiştir. Negatif olan bu büyüme rakamları, 1981'den sonra yeniden pozitif dönmüştür ve ekonomide tekrardan büyüme gerçekleşmiştir (Karluk, 1999: 407). İşsizlik oranlarında ise 1980 tarihinden hemen sonra ilk etapta %1 oranında cüzi bir düşüş yaşanmış ve sonrasında ise tekrar bir miktar artış gözlenmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de 1979-1983 Yılları Arası Dönemde Gerçekleşen Temel Makroekonomik Göstergeler

Yıllar	Enflasyon Oranı (%)	Büyüme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
1979	81	-2	8,9
1980	108	-0,75	8,3
1981	37,61	4,33	7,3
1982	29,13	5,01	10,93
1983	31,39	3,68	12,06

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/>).

1983’ten 1987 yılına kadar geçen sürede genel olarak enflasyon rakamlarının seri bir şekilde %30’lar seviyesine gerilediği ifade edilmiştir. Aynı zamanda dış ticarete yaşanan serbestleşme neticesinde dış satım miktarımız artmıştır. Bu miktar, rakamsal olarak şöyle ifade edilmektedir: 1980’de 2,9 milyar dolar olan ihracat 1983 tarihine gelindiğinde 5,9 milyar dolara kadar yükselmiştir. IMF gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar ile yapılan anlaşmalar neticesinde ülkeye yeni kredi girişleri olmuş ve dış alım miktarı yükselmiştir. Faiz oranlarında artışa gidilmiş ve bu durum banka mevduatlarında artışa sebep olmuştur. Maaş ve ücretlerde enflasyon oranından daha az miktarda artış yapılmıştır. Ancak bu durum çalışanların ve çiftçilerin ulusal gelirden aldıkları hisselerini düşürmüş ve aslında bu, gelir dağılımını bozucu bir etki yaratmıştır (Karluk, 1999: 407).

1980’li yılların sonuna gelindiğinde ise, liberalleşmenin para piyasasındaki uzantısını tamamlayacak olan önemli bir gelişme yaşanmıştır. Buna göre, ekonomiye gelen ve giden sermaye hareketlerinin tamamı üzerindeki mevcut denetleme ve sınırlamaları bütünüyle ortadan kaldıran 32 sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu kapsamında 1989 tarihli kararname yürürlüğe girmiştir. Karar sonrasında, 1 yıl gibi kısa bir süre içinde ulusal para yabancı paralara kolayca çevrilebilir hale gelmiştir (Kepenek, 2012: 213). Bu durumda, IMF kriterlerine göre Türk Lirası konvertibl hale gelmiş sayılacaktır (Boratav, 2012: 178). Para ve döviz piyasalarında tamamen serbestleşmeye geçilmiştir. Türk ekonomisine böylelikle doğrudan yabancı yatırımlara ek, yabancı finans yatırımları da serbestçe dahil olabilmıştır. Ancak, döviz giriş ve çıkışında miktarsal olarak yaşanan uyumsuzluklar, ekonomideki genel dengenin sağlanmasını zorlaştırmıştır. Bu durum, Türkiye ekonomisinin her 4-5 yılda bir yeni ekonomik krizler yaşamasına yol

açmıştır. Bu krizlerin etkilerinden kurtulmak amacıyla kamu sürekli borçlanmış ve bir sarmala girmiştir (Kepenek, 2012: 213-214).

Tablo 2: Türkiye’de 1983-1999 Yılları Arası Dönemde Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde Alınan En Yüksek Oy Oranı ve Temel Makroekonomik Göstergeler

Yıllar	Genel Seçimlerde alınan en yüksek oy oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Büyüme Oranı (%)
1983	45,1	31,39	12,06	3,68
1987	36,3	38,85	8,50	8,72
1991	27	65,97	8,21	0,92
1995	21,4	89,11	7,63	7,19
1999	22,2	64,86	7,69	-3,29

Kaynak: TÜİK ve YSK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/> ve <https://www.ysk.gov.tr/>).

Türkiye’de 1983 sonrasında gerçekleştirilen genel seçimlerinde siyasi partiler tarafından alınan en yüksek oy oranı ve temel makroekonomik göstergelerin oransal ifadesine tablo 2’de yer verilmiştir. Bu tabloda da görüldüğü üzere Türkiye’de 1991 yılından 2002 yılına kadar geçen dönemde makroekonomideki bozulmalar ile eş zamanlı olarak mevcut hiçbir siyasi partinin tek başına iktidara gelebilecek oy oranına ulaşamadığı gözlenmiştir. 1991 sonrası politik hayat incelendiğinde istikrarlı bir süreç yaşanmadığı görülmektedir. Dolayısıyla siyasal partiler arasında gergin bir havanın hâkim olduğu söylenebilir.

Ekonomide bu dönemde planlanan hedeflerden sapılmasına yol açan popüliste yönelen hamlelerde bulunduğu ifade edilebilir. Zira kamu harcamalarının kısılması hedeflenmiş olmasına rağmen tam tersi yönde kararların uygulandığı görülmüştür. Bu uygulamalardan biri de memur maaşlarına yüksek oranda zam yapılmasıdır. Bu şekildeki hamleler, kamu gelir ve giderleri arasında uyumsuzluğun yaşanmasına ve makroekonomik göstergelerde hedeflenen balanstı uzaklaşılmasına yol açmıştır. Çünkü artan kamu harcamaları kamu gelirleri ile karşılanamamıştır. Bu nedenle, kamu harcamaları Merkez Bankası tarafından basılan para ile finanse edilmiştir. Bu durum, enflasyon artışına sebep olmuştur (Boratav, 2012: 178-179).

1989 ve 1997 tarihlerinde yayınlanmış veriler incelendiğinde makroekonominin temel değişkenlerinden biri olan enflasyon oranının sürekli artan bir seyir izlediği gözlenmiştir. Buna göre, 1988 yılında %68,3 olan enflasyon oranı 1997 senesine

gelindiğinde %85,66'ya yükselmiştir. Ekonominin büyüme hızı ise %4,3 olarak açıklanmıştır (Boratav, 2012:180).

Ekonomide yaşanan problemlere istinaden 1987 tarihinden sonra Türk siyasal hayatında da sıkıntılı günlerin yaşandığı ifade edilebilir. Zira bu dönemde makroekonomik göstergelerde yaşanan bozulmalar siyasi iktidarın oy potansiyelinin düşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda ekonomide yaşanan problemler kamuoyunda derin tartışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmaların ana konusu ise hükümette yer alan isimlerin yolsuzluk iddiaları ile anılması olmuştur. Bu nedenle muhalefetin de erken seçim konusunda kararlı söylemleri neticesinde erken genel seçime kararı alınmak durumunda kalınmıştır. Erken genel seçim kararı, seçim öncesi dönemde kamu harcamalarında artışa neden olmuş ve hedeflerden makroekonomik göstergelerden uzaklaşılmasına yol açmıştır (Karluk, 1999: 408).

Bu seçim öncesi yapılan propagandalarda da siyasi isimlerin ekonomideki sıkıntıları çözme vaatleri dikkat çekmektedir. DYP Genel Başkanı Demirel'in seçim öncesinde yaptığı bir konuşmada, seçmenlerin satın alma gücünü 500 günde arttıracaklarını, enflasyon oranını %10 seviyesine düşüreceklerini, her vatandaşa hem araba hem ev olmak üzere birer menkul ve gayrimenkul teslim edeceğini vaat etmesi oldukça dikkat çekmektedir. Fakat neticede 1991 tarihinde yapılan erken genel seçim sonuçlarına göre hiçbir siyasi parti tek başına iktidara gelecek oy oranına ulaşamamıştır. İktisadi hayatta yaşanan tüm sıkıntılar iktidar partisi ANAP'ın oy oranlarında önemli ölçüde kayıplara neden olmuştur. İktidar partisinin yaşadığı ciddi orandaki oy kaybı Türk siyasal hayatında koalisyonlar dönemini tekrardan başlatan bir gelişme olmuştur. Üstelik seçimlerdeki oy oranları analiz edildiğinde ANAP'ın hem genel seçimlerde hem yerel seçimlerde oy oranlarında düşüş gözlenmiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 206-207). Ancak seçim sonuçları incelendiğinde bu durumun sadece 1991 seçimleri için geçerli olmadığı değerlendirilmesinde bulunulabilir. Zira tablo 2 ve tablo 3'de de görüldüğü üzere 1984-1999 yılları arasında makroekonomik problemlere paralel olarak partilerin oy kaybı yaşadığı ifade edilebilir. Nitekim bu duruma istinaden bu dönemde gerçekleştirilen tüm yerel seçimlerin sonuçları analiz edildiğinde, yıllar itibarıyla genel seçimlerin galip partisinin ismi değişmiştir fakat galip partinin yaşadığı oy kaybı yerel seçime de benzer ölçüde etki etmiştir. Benzer tespit tam tersi durum içinde gözlenmiştir. Şöyle ki makroekonomik göstergelerdeki iyileşmeye paralel olarak galip partinin yaşadığı oy artışı

sadece genel seçimleri etkilememiş yerel seçimleri de pozitif yönde etkilemiştir değerlendirmesinde bulunulabilir.

Tablo 3: Türkiye’de 1984-1999 Yılları Arası Dönemde Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde Birinci Olan Partinin Oy Oranı ve Temel Makroekonomik Göstergeler

Yıllar	Yerel Seçimlerde alınan en yüksek oy oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Büyüme Oranı (%)
1984	41,5	48,39	11,92	5,74
1989	28,7	63,27	8,26	1,14
1994	21,4	105,21	8,57	-5,45
1999	21,08	64,86	7,69	-3,29

Kaynak: TÜİK ve YSK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/> ve <https://www.ysk.gov.tr>

Türkiye’de 1991 sonrasında başlayan koalisyon hükümetleri dönemi 2002 seçimlerine kadar sürmüştür. Dolayısıyla bu dönem gerçekleşen siyasal hayat incelendiğinde tek parti iktidarının olmadığı DYP, SHP, ANAP ve Refah Partisi’nin (DYP ve SHP, ANAYOL, REFAHYOL ve DSP ile CHP’nin katkı sağladığı ANAP’ tan kurulmuş) çeşitli isimlerde koalisyon hükümetleri kurduğu gözlenmektedir (Boratav, 2012: 174).

Dünyada ise, 1990 tarihinde başlayan Körfez Krizi, finans piyasalarını olumsuz etkilemiş ve bu savaş bankacılık alanında krize yol açmıştır. Krizin yarattığı güvensizlik ve belirsizlik ortamı neticesinde yabancı sermaye hızlı bir şekilde ülkeyi terk etme kararı almıştır. 1994 tarihine gelindiğinde ise, dış borçları ödemek için iç borçlanmaya gidilmiştir. Ancak bu noktada bir ilk yaşanmıştır. Çünkü ekonomide ilk kez Türkiye’nin iç borç miktarı katlanarak artmış ve bu artış dış borç miktarından da fazla oranda gerçekleşmiştir (Karluk, 1999: 408-409).

Serbestleşmeye yönelik hedefler Türkiye’deki ekonomik yapı ve sosyolojik tabanla örtüşmemektedir. Bu nedenle, bu hedeflerin tam manasıyla uygulanamadığı gözlenmiştir. Özellikle 1980’lerin ikinci yarısından itibaren kamu harcamaları, kamu gelirlerinin üzerinde seyretmeye başlamıştır. Bu durum, bütçe açığı olarak adlandırılmaktadır (Karluk, 1999: 409). Sayısal olarak 1988- 1993 verilerine bakıldığında kamu harcamalarının borçlanmayla karşılandığı kısmı ifade eden kamu kesimi borçlanma gereğinin oransal olarak %5’ten %12’ye çıktığı gözlenmiştir. Bu oranın, tekrar %5’e düşürülmesi IMF anlaşmaları kapsamında mümkün olmuştur (Boratav, 2012: 177,183).

Bu dönemden sonra gerçekleşen yüksek bütçe açıklarına ek olarak Ocak 1994 tarihinde, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin kredi notunu düşürmüştür (Karluk, 1999: 409). Bu kuruluşlar tarafından, peş peşe iki defa Türkiye'nin yatırım yapılamayacak ülke kategorisinde olduğu aynı zamanda riskli bir ülke olduğu ilan edilmiştir. Bunun ülke ekonomisine yansımaları şu şekilde olmuştur: 1 dolar 17 bin liradan 30 bin Türk lirasına yükselmiş ve ağır ekonomik durgunluk başlamıştır. Hükümet, 27 Mart 1994 tarihinde gerçekleştirilecek yerel seçimlere kadar aktif rol oynamamış, ekonomideki katı önlemler paketi seçim sonuna bırakılmıştır (Zürcher, 2020: 367). Kredi notunun düşmesi, Türkiye piyasalarına olan güvenin sarsılmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bu durum, Türkiye'nin uzun vadeli dış borçlanmasının sekteye uğramasına ve kısa vadeli yüksek faizli borçlanmasına neden olmuştur (Karluk, 1999: 409). Ayrıca, 16 Ocak 1994 tarihinde Türkiye'de dolar krizi yaşanmıştır. Yaşanan dolar krizi, dört küçük bankanın ve bir finans kuruluşunun batmasına sebep olmuştur. Bu durumun kamuoyunda yarattığı olumsuz atmosferin önüne geçilmek amacıyla hükümet tarafından mevduat hesaplarına süresiz teminat getirilmiştir. Ek olarak, döviz fiyatlarını düşürmek ve piyasadaki para arzını kontrol etmek için piyasaya Hazine Bonoları sürülmüştür (Karluk, 1999: 417). Bu sayede 1994 senesinin ikinci yarısından sonra finansal yapının çökmesi durdurulmuştur (Boratav, 2012: 181).

1994 tarihinde ekonomide yaşanan bu ağır tablo merkezde yer alan siyasi partilerin ciddi oranda oy kaybıyla sonuçlanmıştır. Bu durum 1995 tarihinde yapılan milletvekilliği erken genel seçimlerinde somut olarak gözlenmiştir. Nitekim 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçim sonucunda, TBMM'de bir ilk yaşanmıştır. Merkezde yer alan partilerden farklı bir siyasi parti 1995 seçimlerini birinci parti olarak tamamlamış ve iktidar partisinden daha fazla sandalye elde ederek meclis içerisinde en büyük grubu oluşturmuştur (Tekin ve Okutan, 2012: 216-217).

Ekonomideki kötüleşmenin tam anlamıyla önüne geçmek amacıyla 5 Nisan 1994 tarihinde, ekonomide istikrar kararları alınmıştır. 5 Nisan kararları olarak da bilinen bu kararların amaçları şu şekilde ifade edilebilir: TL'deki istikrarsızlıkları önlemek, satın alma gücünü ivedilikle arttırmak, ihracat gelirlerini yükseltmek, istihdamla ilgili verimsizlikleri iyileştirmek, toplumsal ve iktisadi yapıyı geliştirmek ve bu önlemleri toplumsal balansı da sağlayacak şekilde bir devamlılık içerisinde gerçekleştirmektir. Sonrasında ise bu hal korunmak istenmektedir. Bu amaçla, iktisadi hayatta geçici olmayacak temelli bir denge sağlanmak istenmiştir. Bu doğrultuda, ekonomik yaşamda

devlet ve özel kesimin dağılımlarının yeniden gözden geçirilmesi ve iktisadi büyümenin devamlılık arz etmesi bu kararların temel gayesi olarak açıklanmıştır (Karluk, 1999: 413-415).

5 Nisan istikrar programı ile devlet harcamalarının azaltılması ve ek vergilerle kamu gelirlerinin arttırılmasına paralel olarak bütçe açığı bir önceki yıla kıyasla yaklaşık %3 oranında azaltılmıştır. Kamu giderlerinin hacmi daraltılmıştır. İhracat gelirlerinde bir önceki yıla kıyasla %18 artış, ithalatta ise %20 oranında küçülme gözlenmiştir. Bu durum dış ticaret açığının düşmesine katkı sağlamıştır. Ancak tüm bu gelişmeler cüzi bir başarı olarak değerlendirilebilir. Çünkü ekonomideki istikrarsızlıklar sona ermemiştir. Ekonominin yapısında kalıcı düzenlemeler uygulanamamıştır. İşçi ve memur kesimine yapılan yetersiz zamlar gelir dağılımında adaletsizliğin sürmesine yol açmıştır. Ayrıca kamu gelirlerinde ilave vergilerde tahsilat ve tahakkuk rakamları istenildiği şekilde örtüşmemiştir. Dönemsel olarak iktisadi hayatta yetersiz talep görülmektedir. Bu durum, ekonomide birbirini tetikleyen iki farklı problemi de beraberinde getirmiştir. Öncelikle, ekonomik daralma ortaya çıkmış beraberinde üretim hacminin küçülmesine bağlı olarak işsizlik oranı artmıştır. Düşen satın alma gücünün tersine devletin tarımsal ürünlere yönelik destekleme alımları enflasyonla eş zamanlı artmamıştır. Bu durum geçimini çiftçilikle sürdüren kesimin çok fazla yıpranması ile sonuçlanmıştır. Tüm bu sıkıntılar Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilkin yaşanmasına neden olmuştur. İlk kez, İkinci Dünya Savaşı yıllarında benzeri görülmüş ekonomik küçülmenin de ötesine geçilmiştir. Enflasyon rakamı %150 olarak açıklanmıştır. Satın alma gücü, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez bu kadar düşük ölçülmüştür ve iktisat biliminde stagflasyon adı verilen hem enflasyonun devasa boyutlara çıktığı hem de eş zamanlı olarak ekonominin küçüldüğü durum gerçekleşmiştir (Karluk, 1999: 417-421). GSMH yüzde 6 oranında düşmüş ve rakamsal olarak 600 bin geçen sayıda kişi işten çıkarılmıştır (Zürcher, 2020: 367). Makroekonomik göstergelerden bir diğeri olan ekonomik büyüme rakamları işsizlik artışlarını da açıklamaktadır. Çünkü ekonomik küçülme diğer adıyla daralma işsizlik artışlarına da neden olmaktadır. Hem üretim hacmi daralmakta hem de istihdam kayba uğramaktadır. Nitekim ekonomik büyüme rakamları incelendiğinde 1990'lardaki ekonomik büyümenin ortalama hızının oldukça dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Niceliksel olarak şu şekilde ifade edilmiştir: 1994 senesinin ortalama büyüme hızı yüzde eksi 5,5 aslında büyümeden ziyade küçülme olarak ifade edilmekte iken 1995-1997 arasındaki veriler incelendiğinde ortalama büyüme hızının yüzde artı 7,2 olarak

hesaplandığı gözlenmiştir. Buna rağmen, 1999 senesinde tekrar küçülme yaşanmış ve eksi 3,29 olarak hesaplanmıştır. Aynı zamanda ortalama büyüme hızının düşük olduğu da ifade edilebilir. 1990'ların geneline bakıldığında bu oranın yüzde 3,9 olarak hesaplandığı görülmektedir (Özatay, 2011: 100-101).

Ekonomik durgunlukla beraber işsizlik ve enflasyon rakamlarının sıçraması toplumsal açıdan vatandaşlar arasında büyük bir huzursuzluğa yol açmıştır. Bu nedenle, ardı ardına yaşanan ekonomik krizlerden sonra önlem paketleri de ardı ardına revize edilmiştir (Karluk, 1999: 421- 423). Bu değişikliklerden biri de 1999 tarihinde hayata geçirilmiş olan düzenlemedir. Buna göre, TBMM'de İşsizlik Sigortası Kanunu ile işsiz kalan vatandaşların desteklenmesi öngörülmüştür. Ancak, bu kapsamda oluşturulan işsizlik fonundan faydalanma şartları oldukça sınırlı tutulmuştur. Buna ek olarak İşsizlik Sigortası Fonu kapsamında oluşan birikimler fonun tamamının yüzde 10'un altında kalmıştır (Boratav, 2012: 202).

1997 ve 1998 senelerinde dünyada yaşanan gelişmelerin de Türkiye'nin makroekonomik politikalarının sınırlarını çizdiği ve 2000-2002 tarihleri arasında uygulanacak yeni IMF stand by anlaşmaları için tetikleyici nedenler olduğu ifade edilebilir. Çünkü 1997 ve 1998 yılları dünya üzerinde başka ülke ekonomilerinde de sıkıntıların ortaya çıktığı yıllar olarak değerlendirilebilir. Öncelikle, 1997 senesinde Güneydoğu Asya ülkelerinde mali bir kriz yaşanmıştır. Bu krizi, dolar karşısında Asya ülkelerinin paralarının %25-%30 oranında değerlerinin düşürülmesi başlatmıştır. İzleyen yılda ise, 1998 tarihinde Rusya'da bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Yaşanan bu krizler neticesinde Türkiye'nin ekonomik hayatı da olumsuz bir biçimde etkilenmiştir. Dolayısıyla, Rusya- Türkiye arasındaki ticari ilişkiler Rus ekonomik krizinden dolayı zarar görmüştür. Arka arkaya yaşanan hem Asya hem Rusya krizleri büyük miktarda sermayenin Türkiye'yi terk etmesine yol açmıştır. Sonuç olarak 1999 tarihinde Türk Hükümeti uluslararası para kurulundan fon sağlamak amacıyla bir niyet mektubu hazırlamış ve kısa süre içinde IMF ile anlaşma sağlanmıştır (Parasız ve Eroğlu, 2017: 314-315). Bu anlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin ilk defa bu kadar ağır bir borç anlaşmasının altına imza attığı ifade edilmiştir. Bu kredi anlaşması doğrultusunda Türkiye 22,1 milyar dolar borçlanmıştır (Kepenek, 2012: 533). IMF ile yapılan stand by anlaşması doğrultusunda makroekonomide denge sağlamaya yönelik kararlar öngörülmüştür. Programın önceliği enflasyon oranlarında düşüş ve faiz oranlarında aşağı yönlü bir seyir sağlamaktır. Ancak 2000'li yıllara kadar enflasyon oranı öngörülenin çok

üstünde kalmış düşürülememiştir. Türkiye ekonomisi likidite sıkıntısı yaşamış aldığı kredileri söz verdiği tarihlerde ödeyememiştir. Ekonomide yaşanan aksaklıklar kapsamında Dünya Bankası'ndan sağlanacak 780 milyon dolarlık kredi belirsiz bir zamana bırakılmıştır. Bu gelişmelere ek olarak Türkiye'de 17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan Marmara Depremi büyük hasara yol açmıştır. Yaşanan bu felaket konum itibarıyla büyük sanayi kuruluşlarının ve fabrikaların merkezi sayılabilecek aynı zamanda da nüfusun yoğun olduğu bir bölge olan Marmara Bölgesi'nde maddi ve manevi büyük bir yıkıma ve kayıplara yol açmıştır. Bu hasar, devletin yükümlülüğünü dolayısıyla kamu harcamalarını arttırmıştır. Nitekim devlet bütçesine ilave zarara yol açtığı söylenebilir. Niceliksel olarak ifade edilecek olursa kamuya 12-15 milyar dolarlık ilave bir yük getirmiştir (Parasız ve Eroğlu, 2017: 314-316, Akşin vd., 2020: 178).

Aralık 1999 tarihinde de 2002 yıllarına kadar uygulanması planlanan ve gelecek üç yılı kapsayan IMF ile yeni bir anlaşma yapılmıştır. Bu doğrultuda enflasyonu düşürme programı adı altında bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeleri de içinde barındıran bir program yürürlüğe konulmuştur. Ancak öngörülen bu program 2001'e gelindiğinde ekonomik kriz nedeniyle kesintiye uğramıştır. 2002-2004 yıllarını kapsayan yeni bir stand by anlaşması ile güçlü ekonomiye geçiş programı başlatılmıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2004: 386).

Makroekonominin temel göstergelerinden biri olan ekonomik büyüme rakamları incelendiğinde ekonominin 1999'da %3,4, 2001'de %5,7 ve 2009 krizinde %4,82 oranında küçüldüğü ifade edilebilir. Türkiye yeni bir yüzyıla tüm bu sıkıntılar ile birlikte girmiştir. Dolayısıyla makroekonomideki bozulan dengelerin Türkiye'yi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine taşıdığı ifade edilebilir (Kepenek, 2012: 499; Parasız ve Eroğlu, 2017: 316).

1998'lerin sonuna gelindiğinde mevcut siyasi iktidarın yolsuzluk yaptığı iddiası kamuoyunda tartışmalara yol açmıştır. Bu nedenle, 18 Nisan 1999 tarihinde erken seçime gidilmiş ve seçim sonucunda seçmenlerin %22'sinin oyunu alan DSP seçimi birinci parti olarak tamamlamıştır. Bülent Ecevit başkanlığında 57. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti olan DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Siyasal yaşamımızda benzeri görülmemiş şekilde birbiriyle uyumlu çalışan koalisyon hükümeti bu özelliği ile şimdiye kadar kurulan koalisyon hükümetleri içinde bir ilk olmasına rağmen bu hükümetin en çok zorlandığı husus ekonomik problemler olmuştur. Bu süreçte ekonomik sorunlara çözüm

bulmak amacıyla IMF ile yeni stand by anlaşmaları yapılmaya devam etmiştir. Böylece, Türk ekonomisi Dünya Bankası ve IMF'den sağlanan krediler doğrultusunda kapsamlı bir programa alınmıştır. Bu program kapsamında, kamu harcamalarının kısıtlanması amaçlanmıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 224-226; Zürcher, 2020: 368).

Türkiye ekonomisinde, uluslararası para kuruluşlarının varlığı, bu kuruluşlar ile yapılan anlaşmalar vasıtasıyla 2002 tarihinin bitimine dek Ecevit ve sonraki hükümetler döneminde de hissedilmeye devam etmiştir. Dolayısıyla, 21. Yüzyılın ilk 10 yıllık döneminde de ekonominin IMF ve Dünya Bankası anlaşmaları altında geçtiği ifade edilebilir. Bu durumun makroekonomi kararları üzerinde siyasal yapıyı önemli ölçüde fonksiyon kaybına uğrattığı söylenebilir (Boratav, 2012: 203). Ek olarak bu kararların daha verimli uygulanması amacıyla Dünya Bankası'nda Başkan Yardımcısı görevinde bulunan bir isim olan Kemal Derviş'e meclis dışından olmakla beraber Ekonomiden Sorumlu Bakanlık görevi tevdi edilmiştir. Bu dönemde siyasi iktidarın yoğun mesai harcadığı konulardan biri de Avrupa Birliği ile ilgili ilişkiler kapsamında oluşturulan uyum paketi yasalarıdır (Tekin ve Okutan, 2012: 227).

1980'lerden sonra istikrar programlarının temel hedeflerinin kamunun küçülmesi çatısı altında toplandığı söylenebilir. Ancak, bu hedef doğrultusunda Türkiye ekonomisi yeni düzenlemeler ile uluslararası alana eklemlenirken sosyal devlet anlayışından sürekli uzaklaşmıştır. Dolayısıyla, işsizlik artışına neden olmuştur (Kepenek, 2012: 535).

3.1.2. 2002-2018 Dönemi Türkiye'nin Ekonomi Politikası

3 Kasım 2002'de genel seçimler yapılmıştır. Bu seçim öncesinde Milli Güvenlik Kurulu'nda Cumhurbaşkanı Sezer'in Başbakan Ecevit'e Anayasayı fırlatması neticesinde büyük bir gerginlik yaşanmıştır. Zor günler geçiren Türkiye ekonomisinin bu olay ile büsbütün yıkıma uğradığı ekonomik göstergeler incelendiğinde görülmektedir. Makroekonominin temel göstergelerinden enflasyon oranı %90'a fırlamış, TL %30 değer kaybetmiştir, 1,5 milyon kişi işini kaybetmiştir, çok sayıda banka ise iflas etmiştir (Akşin vd., 2020: 180). 2001'de yaşanan derin ekonomik krizden sonra ekonomiyi güçlendirmek için çok sayıda yeni düzenleme IMF ile yapılan anlaşmalar doğrultusunda hayata geçirilmiştir (Zürcher, 2020: 387-388).

2001 senesinde kriz sonrasında uygulamaya başlanılan yeni program, güçlü ekonomiye geçiş programı olarak adlandırılmaktadır (Parasız ve Eroğlu, 2017: 343).

1990'lı yıllarda olduğu gibi popülist politikalar uğruna IMF ile yapılan anlaşmalardan uzaklaşmadığı aksine sıkı sıkıya bağlı kaldığı gözlenmiştir. Netice olarak Türkiye ekonomisi 2001 ağır ekonomik krizinin yol açtığı ağır bunalımdan seri bir biçimde çıkmıştır. 2001 senesi ve 2002 sonrası makroekonomik göstergeleri karşılaştırıldığında veriler şu şekildedir: 2001'de ekonomide yüzde eksi 7,5 küçülme hesaplanmış iken, 2002 ile 2007 arasında ortalama yüzde 6 büyüme gözlenmiştir. Enflasyon oranı, 2001'de yüzde 55 olarak hesaplanmış iken, 2005 tarihinde enflasyon oranı yüzde 10'a düşürülmüştür. İşsizlik ise yüzde 10 olarak hesaplanmıştır (Zürcher, 2020: 387-388).

Tablo 4: Türkiye'de 2002-2018 Döneminde Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde Alınan En Yüksek Oy Oranı ve Temel Makroekonomik Göstergeler

Yıllar	Genel Seçimlerde alınan en yüksek oy oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Büyüme Oranı (%)
2002	34,3	44,96	10,36	6,44
2007	46,6	8,75	8,86	5,04
2011	49,8	6,47	8,80	11,20
2015	49,5	7,67	10,24	6,08
2018	42,6	16,33	10,89	2,97

Kaynak: TÜİK ve YSK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. (Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/> ve <https://www.ysk.gov.tr>)

Yukarıdaki tabloda yer alan veriler incelendiğinde, 2002 seçimleri sonrasında makroekonomik göstergelerde hızlı bir biçimde iyileşme gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda genel olarak ekonominin güçlendiği ifade edilmektedir. Makroekonomik göstergeler analiz edildiğinde enflasyon oranlarında kayda değer düşme gözlemlenmekte, işsizlik oranlarında büyük bir değişiklik olmadığı bununla beraber büyüme oranının 2011 yılına dek arttığı görülmekte 2011 sonrasında da büyüme hızında yavaşlama olmasına rağmen büyüme oranının pozitif seyrettiği görülmektedir (Zürcher, 2020: 388; Tokgöz, 2007: 333-335).

Tablo 5: Türkiye’de 2004-2014 Yılları Arası Dönemde Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde Birinci Olan Partinin Oy Oranı ve Temel Makroekonomik Göstergeler

Yıllar	Yerel Seçimlerde alınan en yüksek oy oranı (%)	Enflasyon Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Büyüme Oranı (%)
2004	41,7	8,59	10,84	9,79
2009	38,4	6,25	12,55	-4,82
2014	43,1	8,85	9,88	4,93

Kaynak: TÜİK ve YSK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Erişim Adresi: <https://www.tuik.gov.tr> ve <https://www.ysk.gov.tr>

AK Parti’nin, 2002 sonrasında seçim başarılarına paralel olarak ekonomide kötü gidişattan uzaklaşma gözlenmiştir. Bu başarı tek başına iktidar partisi olan AK Parti’nin yerel seçimlerde aldığı oy oranlarına da yansımıştır. 2002 sonrası dönemde Türkiye’nin makroekonomideki temel göstergelerinde yıllar itibariyle enflasyon oranında büyük bir düşüş meydana geldiği görülmektedir. Enflasyon oranı bakımından, bu düşüş yaklaşık son 30 yıllık veriler göz önüne alındığında erişilen en iyi oran olması bakımından bir milat sayılabilir. Çünkü 2004 tarihinde, uzun yıllardan sonra ilk kez enflasyon oranı tek haneli bir rakama ulaşmıştır. Büyüme oranının %7’nin üzerinde pozitif bir seyir izlediği gözlenmiştir. Ancak işsizlik oranında yüzdesel olarak büyük bir artış ya da azalış gözlenmemiştir. 2004 tarihinde bir miktar azalış olmuştur. Bu düşüş hizmet sektörüne yapılan yatırımla açıklanmaktadır (Tokgöz, 2007: 333-334).

2008 tarihine gelindiğinde dünyada büyük bir mali kriz yaşanmış ve bu kriz Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. 2008’in ortalarından ve 2009’un ortasına kadar geçen dönemde ekonomik daralma oranı yüzde 10’dan daha fazla hesaplanmıştır. Nitekim TL yüzde 15 oranında değer kaybına uğramış, yatırım ve tüketim oranları hızlı bir biçimde düşmüştür. 2008 krizi tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Fakat 2001 krizinden sonra Türkiye bankacılık sistemini güçlendirdiği için bankalar bu krize daha hazırlıklı yakalanmıştır (Zürcher, 2020: 390; Parasız ve Eroğlu, 2017: 345).

2000’li yıllar boyunca hayata geçirilen düzenlemeler neticesinde enflasyon oranları tek haneli seviyelere düşmüştür. Türkiye, güçlendirilmiş bankacılık yapısı ve gerçekleştirdiği reformlar doğrultusunda 2008 küresel kriz ortamında da dezavantajlı pek çok ülkeden farklı olarak ekonominin kontrolünü muhafaza etmiştir (<https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>). Ancak işsizlik rakamları çok hızlı bir biçimde artmıştır. 2008’de işsizlik yüzde 11,3 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla,

toplamda 22 milyon 213 bin kişi istihdam edilirken 2 milyon 548 bin kişi işini kaybetmiştir. 2009 tarihli büyüme oranı eksi %4,8 olarak açıklanmıştır. 2009 tarihinden sonra ekonomi süratli bir şekilde toparlanma sürecine girmiştir. 2010 ve 2011 tarihlerinde yıllık yaklaşık yüzde 9 oranında ekonomik büyüme gerçekleşmiştir (Parasız ve Eroğlu, 2017: 345; Kepenek, 2012: 535; Zürcher, 2020: 390).

2001 krizinden sonra 2014 senesine kadar geçen dönem genel itibarıyla Türkiye'nin makroekonomik göstergelerinde güçlenmenin yaşandığı yıllar olmuştur. Makroekonomik göstergelerdeki başarı seçimlerde de başarıyı beraberinde getirmiştir. Bu durum 11 yıllık koalisyon hükümetlerinin ardından bir ilkin yaşanmasına neden olarak AK Parti'yi tek başına iktidara taşımıştır. AK Parti döneminde, koalisyon hükümetleri dönemine karşılaştırıldığında temel ekonomik göstergelerin güçlendiği söylenebilir. Enflasyon oranı ciddi oranda düşmüş ve ekonomi büyümüştür. Ancak işsizlik oranları ile ilgili veriler incelendiğinde bu oranın yaklaşık olarak %10 olarak gerçekleştiği ve bu orandan fazla uzaklaşamadığı ifade edilebilir. Bu noktada nüfus artışıdaki hızlı yükselişin etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanabilir. Çünkü nüfus oranlarında meydana gelen bu artış her sene 700 bin yeni kişinin iş arayan kesime eklenmesine yol açmıştır (Zürcher, 2020: 387). Bu durum diğer makroekonomik değişkenlerin de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda işsizlik oranında meydana gelen artışların ekonomik büyüme hızını yavaşlattığı ifade edilebilir (Bağcı ve Börü, 2018: 897). TBMM Genel Kurulunda onaylanan kanun gereğince Türkiye'de 2014-2018 arası dönemde onuncu kalkınma planı uygulamaya konulmuştur. Bu planın temel gayesi, istikrarlı ekonomik büyüme doğrultusunda toplumun refah düzeyinin yükseltilmesidir (<https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>). Bu amaç doğrultusunda 2014 ve 2018 yılları arasında gerçekleşen veriler incelendiğinde enflasyon oranının kademeli olarak %8,85'ten 11,14'e; işsizlik oranının %9,88'ten %10,82'ye yükseldiği, Büyüme oranının ise %4,93'ten %3,32'ye düştüğü gözlenmiştir.

3.2. 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE SİYASAL HAYAT

1980 Sonrası Türk siyasal hayatında askeri yönetimin, koalisyon hükümetlerinin ve tek parti hükümetlerinin hüküm sürdüğü dönemler bulunmaktadır. Bu doğrultuda 1980 sonrası Türkiye'de siyasal hayat; 1980-1983, 1983-1991, 1991-2002, 2002-2018 yılları arası dönem olmak üzere başlıklara ayrılarak incelenecektir.

3.2.1. Türk Siyasal Hayatında 1980-1983 Yılları Arası Dönem

1980 Askeri müdahalesinden sonra seçmenleri ve mevcut siyasetçileri etkileyecek önemli değişiklikler yapılmıştır. Askeri müdahale ile yönetim Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en yüksek rütbedeki generallerinden oluşan Milli Güvenlik Konseyi'ne geçmiştir. MGK tarafından alınan kararla bütün siyasi partiler kapatılarak, tüm siyasi faaliyetler durdurulmuştur. Parlamento ve hükümet feshedilerek milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 192-195).

Yeni bir anayasal ve yasal çatıyı kurmak amacıyla bir Kurucu Meclis görevlendirilmişse de son karar mercii MGK'dır (Tanör vd., 2020: 42-43). Hazırlanan anayasa 7 Kasım 1982 tarihinde halkoyuna sunulmuştur ve anayasa referandumu ile cumhurbaşkanlığı seçimleri birleştirilmiştir. Çünkü anayasanın referandum ile kabulü halinde MGK Başkanı olan Org. Kenan Evren 7 yıllığına cumhurbaşkanı sıfatını kazanmış olacaktır. Referandum ile ilgili önemli bir diğer nokta da MGK tarafından çıkarılan kanundur. 2707 sayılı "Anayasanın Halkoyuna Sunulması Hakkında Kanun" ile referanduma katılmayan seçmenler 5 yıl süreyle seçme ve seçilme hakkından mahrum bırakılmıştır (Tanör vd., 2020, 45). Yapılan referandum sonucunda, seçmenlerin %92,27 sinin evet oyuyla anayasa ve Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı kabul edilmiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 196).

Halkoylaması sonrasında MGK 'nın bir bildirisiyle siyasi yasakların devam ettiği ilan edilmiştir (21.2.1983). Yeni Siyasi Partiler Kanunu 24 Nisan 1983 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanmıştır. Böylece siyasi faaliyetler serbest bırakılmıştır; ancak 1980 öncesi siyasetçilerin yasakları devam etmektedir (Tekin ve Okutan, 2012: 197). Bu nedenle yeni kurulan partiler üye bulmakta zorlanmışlardır. Ayrıca MGK düzenlenen yeni kanun ile milletvekilli adaylarını ve parti kurucularını veto edebilme yetkisine sahip olmuştur. Bu sebeple yeni kurulacak bir partinin seçimlere girebilmesi için MGK süzgecinden geçmiş ve MGK tarafından veto edilmemiş 30 kurucu üyesi bulunması gerekmektedir (Tanör vd., 2020: 58).

3.2.2. Türk Siyasal Hayatında 1983-1991 Yılları Arası Dönem

1980 askeri müdahalesi öncesi kurulan tüm partilerin kapatıldığı bir dönemde yapılan ilk milletvekilliği seçimi 6 Kasım 1983 tarihinde yapılmıştır. Bu seçim, seçmenin %92,27'sinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Ancak, MGK'nın vetoları nedeniyle seçmenin karşısına 3 yeni partinin çıkma şansı bulunduğu gözlenmiştir. Bu partiler: Milliyetçi

Demokrasi Partisi (MDP), Anavatan Partisi (ANAP) ve Halkçı Parti'dir (HP). Seçimlere girebilen bu üç partinin ortak özelliği Milli Güvenlik Konseyi için tehdit içermeyen genel başkanlara sahip olmasıdır. Örneğin; MDP Genel Başkanı Turgut Sunalp üst rütbelerde görev almış emekli bir askerdir. HP Genel Başkanı Necdet Calp Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, ANAP Genel Başkanı Turgut Özal başbakan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur (Tanör vd., 2020: 60).

Tablo 6: 6 Kasım 1983 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı	TBMM'deki Temsil Oranı (%)
ANAP	%45,1	211	%52,7
HP	%30,5	117	%29,2
MDP	%23,3	71	%17,8

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurulu verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (Erişim adresi: www.ysk.gov.tr).

Tablo 6'da 6 Kasım 1983 yılına ait genel seçim sonuçlarına yer verilmiştir. Bu doğrultuda, seçim sonrasında seçmenin Milli Güvenlik Konseyini sukutuhayale uğrattığı ifade edilebilir. Çünkü MGK'nın yönetime gelmesini beklediği ve başbakan olarak Sunalp'ı uygun bulduğu MDP'nin yerine Anavatan Partisi (ANAP), seçmenlerin %45,1'inin oyunu alarak tek başına iktidara gelmiştir. ANAP, 400 sandalyenin 211'ini kazanmıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 200). Seçime giren diğer partilerin seçmenden aldıkları oy oranları ve elde ettikleri sandalye sayısı ise şöyledir: Merkez sol oylara talip bir parti olan HP %30,5 oy ve 117 sandalye ile ikinci parti, Evren'in açıkça desteklediği parti olan MDP ise %23,3 oy oranı ile Mecliste 71 sandalye elde ederek 3. Parti olmuştur (Tekin ve Okutan, 2012: 200).

Darbe sonrası kurulan ilk sivil hükümetin başbakanı olan Turgut Özal, 1950'li yılların ortalarından itibaren devletin farklı üst düzey görevlerinde bürokrat olarak yer almıştır. Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası'nda çeşitli görevlerde bulunmuştur. MESS ve Sabancı Holding yöneticiliği yapmıştır. Siyaset sahnesinde ön plana çıkması ise 1970'lerde ülkenin ekonomik darboğaza girmesiyle olmuştur. 43. Hükümet Dönemi'nde Süleyman Demirel tarafından başbakanlık müsteşarlığına getirilen Özal'a yeni bir ekonomik istikrar programı hazırlama görevi verilmiştir. Özal, "24 Ocak kararları" diye anılacak bu neo-liberal istikrar programının yaratıcısı ve aynı zamanda bu tarihten itibaren 80'li yıllar boyunca iktisat politikalarının dümeninde yer alan kişi olmuştur (Boratav, 2012: 146-150). 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle parlamento ve hükümet feshedilip Demirel'in başbakanlığı son bulsa da Özal, askeri yönetim tarafından

kurulan Başbakan Bülent Ulusu Hükümeti Dönemi'nde de 24 Ocak kararlarının devamlılığının sağlanması amacıyla başbakan yardımcılığına getirildi. 1982 tarihinde siyasette aktif bir rol oynamak, yeni bir parti kurmak için bu görevinden istifa etti ve 20 Mayıs 1983 tarihinde Anavatan Partisi'ni kurdu (Gözen, 2009: 73). 6 Kasım 1983 Milletvekili Genel Seçimi ile seçmenlerin yaklaşık %45'inin oyunu alarak tek başına iktidara gelmiştir. Böylece 14 yıl sonra ilk kez koalisyonsuz bir dönem başlamıştır. Bu açıdan ANAP'ın tek parti olarak hükümeti kurabilmesi Türk siyasal hayatında yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülmüştür (Tekin ve Okutan, 2012: 202).

Özal, 1980 müdahalesi ile parçalanmış olan siyasal yapıyı toparlayıcı, çatışmayı değil uzlaşmayı sağlayıcı ve vatanın her köşesine hizmet götüren bir parti olma misyonuyla hareket ettiklerini bu sebeple partiye “Anavatan” ismini uygun gördüğünü ifade etmiştir. Partinin ambleminde bal peteği şeklinde Türkiye haritası ve arı yer alır. Seçmene seçilen bu amblemle, ülkenin her bir köşesine arı gibi çalışarak hizmet edeceği mesajını vermek istediklerini ifade etmiştir. Seçim propagandasında ise, milliyetçi, muhafazakâr, liberal, demokrat olsun fark etmeksizin farklı görüşlere sahip olan bütün seçmenleri tek bir çatıda birleştirmeyi iddia etmektedir (Kozanoğlu, 2000: 15). Devletin ve özel sektörün üst düzeylerinde görev alan Özal, kurduğu partinin çoğu üyesini de daha önce mesai yaptığı iş adamı, bürokrat ve teknokratlardan oluşturmuştur (Turgut, 1986 140).

Askeri müdahale sonrasında işçi, memur, esnaf, çiftçi kesimin yüksek enflasyon sonucunda refah seviyesi düşmüş ve alım gücü önemli miktarda azalmıştır. Bu nedenle, ANAP'ın seçim propagandasının omurgasını, enflasyondan olumsuz etkilenen orta gelir grubunu kastettiği “orta direk” tabiri oluşturmuştur (Uluguay, 1987: 73). ANAP, “orta direk” in partisi olduğunu iddia etmiştir (Boratav, 2012:156).

ANAP 'ı seçime giren diğer partilerden ayıran en önemli fark ise; seçmene, somut bir ekonomi programı sunmuş olmasıdır (Uluguay, 1987: 73-76). ANAP'ın ekonomik hayattaki temel hedefi olan dünyaya eklemlenme ve liberalleşme politikalarının bir uzantısının yansımaları toplumsal hayatta da kendini göstermiştir. Bu serbestleşme ortamında otoyollar, renkli televizyonlar, özel televizyonlar açılmıştır. Aynı zamanda siyasi hayatta da normalleşme yönünde bir değişim görülmüştür. Askeri müdahale öncesi istikrarsız olan siyasal hayat ve akabinde askeri yönetim altında geçen yaklaşık üç yıllık siyasetsiz dönem yerini siyasi partilerin siyasal yaşama geri döndüğü ve uzlaşıp birleştiği

bir döneme bırakmıştır. Bu birleşmelerin bir örneğini 1985 yılında, Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrasi Partisi'nin (SODEP) birleşmesiyle yeni kurulan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) oluşturmaktadır. Bu sayede, askeri yönetim tarafından 1982'de parti kurmasına izin verilmemiş olan Erdal İnönü'de SHP Genel Başkanı sıfatıyla siyasal yaşama faal olarak geri dönmüştür. Fakat, siyasi ortamın bu şekilde yeniden canlanması, bir sonraki milletvekilliği genel seçimlerinde ANAP'a oy oranlarında düşüş olarak yansımıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 201-203).

1983 milletvekilliği genel seçimine benzer bir sonuç ile 25 Mart 1984 tarihinde yapılan yerel seçimler, Anavatan Partisi'nin başarısıyla sonuçlanmıştır. Buna göre, ANAP, il genel meclisi seçimlerinde %45 oy almıştır. Böylece ANAP, merkezi yönetimde olduğu gibi yerel yönetimlerde de çoğunluğu sağlayarak İstanbul, Ankara ve İzmir'inde dahil olduğu 54 ilin belediye başkanlığını elde etmiştir. Ancak, genel seçimlerin aksine 1984 yerel seçiminde muhalefet partilerinin aldıkları oy oranlarında değişiklik gözlenmiştir. Buna göre, 1983 genel seçimlerinde ikinci parti olan HP yapılan yerel seçim sonucunda %8 ve MDP %6,5 oy almış, ikinci parti %22 ile SODEP olurken üçüncü parti %13 oy oranıyla DYP olmuştur (Tanör vd., 2020: 67).

6 Eylül 1987 tarihinde Türk siyasal hayatında önemli sayılabilecek bir gelişme yaşanmıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile siyaseten yasaklı bulunan siyasetçilerin, siyasi yasaklarının kaldırılmasına yönelik anayasa değişikliği halkoyuna sunulmuştur. Başbakan Özal bu referandum öncesinde halkın hayır demesine yönelik söylemlerde bulunmuştur. Ancak buna karşılık, referandum sonucunda %50,16 gibi bir oy oranıyla yasakların kaldırılması kabul edilmiştir. Yapılan halkoyu neticesinde yasaklı bulunan Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Alpaslan Türkeş gibi eski siyasi isimler aktif siyasete geri dönmüşlerdir (Tekin ve Okutan, 2012: 204).

1987 tarihinde erken genel seçim kararı alınmıştır. Bu seçim sonucunda; Anavatan Partisi seçmenlerden %36 oy alarak tekrardan birinci parti olmuş ve mecliste 292 milletvekilliği elde ederek ikinci kez Özal Başbakanlığında hükümeti kurmuştur. Erdal İnönü liderliğindeki Sosyal Demokrat Halkçı Parti %24 oy oranı alarak mecliste 99 milletvekilliği elde ederek ikinci parti, Süleyman Demirel liderliğindeki Doğru Yol Partisi %19 oy oranı ile 59 milletvekilliği elde ederek üçüncü parti olmuştur (Tekin ve Okutan, 2012: 206).

1989 yılında, yerel seçimlerin 5 ay evvel yapılması ilişkin bir anayasa değişikliği halkoyuna sunulmuştur. Ancak, bu referandumda seçmenlerin %65'i "hayır" oyu vermişlerdir. Böylece, yerel seçimler yapılması gereken normal tarihinde yani 26 Mart 1989 tarihinde yapılmıştır. Bu seçime Başbakan Özal, farklı bir anlam yüklediği gözlenmiştir. Çünkü, seçim öncesinde kamuoyunda yaptığı konuşmalarında Özal, iktidar partisi olan ANAP'ın, yerel seçimler vasıtasıyla halk nezdinde "güven tazeleyeceğini" ve seçim sonucunda partisinin kaybetmesi durumunda istifa edeceğini açıklamıştır. Ancak yerel seçimler Özal'ın beklediğinin tersine seçim öncesi beyanları ile çelişecek şekilde sonuçlanmıştır. Buna göre ANAP, seçmenlerin %22'sinin oyunu alarak üçüncü parti olmuş ve İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük illerin belediye başkanlıklarını SHP'ye devretmiştir. SHP, %28 oy oranıyla seçimi galip olarak tamamlayan parti olmuştur. DYP ise, %26 oy oranıyla seçimin ikinci partisi olmuştur. Özal'ın seçimi kazanan birinci parti olmamasına rağmen "gitmiyorum" şeklindeki beyanı muhalefet kanadında yoğun şekilde tartışmalara neden olmuştur. Özal bu yenilgisinden sonra Bakanlar Kurulu'nda büyük değişiklikler gerçekleştirmiştir (Tanör vd., 2020: 81).

3.2.3. Türk Siyasal Hayatında 1991-2002 Yılları Arası Dönem

ANAP'ın yeni genel başkanı Mesut Yılmaz erken genel seçim yapılması kararı almıştır. 1991 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimler sonrasında Türk siyasal yaşamın da tek başına bir partinin iktidar olma dönemi sona ermiş ve tekrardan koalisyon hükümetleri kurulmaya başlamıştır. Dolayısıyla ANAP iktidarı da sona ermiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 211). 20 Ekim 1991 genel seçim sonuçlarına göre partilerin mecliste elde ettikleri sandalye sayıları ve oy oranları tablo 7'de yer almaktadır. Buna göre:

Tablo 7: 20 Ekim 1991 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	ANAP	DYP	SHP	RP	DSP
Oy Oranı	%24	%27	%20,8	%16,9	%10,8
Milletvekili	115	178	88	62	7

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır. Erişim adresi: <https://www.ysk.gov.tr>

Tablo 7' de de görüldüğü üzere, 1991 genel seçim sonuçları ile birlikte meclis çok partili bir hale bürünmüştür. ANAP'ın tek başına iktidarı yerini koalisyon hükümetlerine bırakmıştır. 1980 askeri müdahalesi öncesinde olduğu gibi TBMM'de Demirel, Ecevit, Erbakan, Türkeş'in liderliğindeki partiler yer almıştır. Birtakım siyasi partiler yüzde 10

oranındaki seçim barajını aşabilmek adına ittifaklar oluşturarak bu seçime girmişlerdir. Bunun bir yansıması olarak TBMM’de seçmenlerin yaklaşık yüzde 97 gibi büyük bir oranda temsil olanağı bulunduğu ifade edilebilir. TBMM’nin parçalı bu yapısı dolayısıyla meclis başkanlığı seçimleri çekişmeli bir hal almıştır ve sonuç olarak DYP’de genel başkanlık yapmış bir isim olan Hüsamettin Cindoruk üçüncü kez yapılan oylamada başkanlığa seçilebilmiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 210-211).

Meclis başkanlığı seçimleri sonrasında meclisteki çok parçalı yapı, hükümette yeniden koalisyonlar döneminin başlamasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, seçimleri de birinci parti olarak tamamlayan DYP’nin lideri Süleyman Demirel’i hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Demirel, öncelikle SHP lideri Erdal İnönü ile görüşmüş ve Erdal İnönü ile Demirel arasındaki görüşmeler neticesinde Doğru Yol Partisi ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti koalisyonu doğrultusunda Demirel başbakanlığında Türkiye Cumhuriyeti’nin 49. hükümeti kurulmuştur (Tekin ve Okutan, 2012: 211).

Türkiye’nin ilk koalisyon hükümeti 1961 Anayasası sonrası askeri yönetimin etkisi ile kurulduğu için Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki koalisyon hükümeti hariç tutulduğunda Türk siyasal hayatı açısından bu hükümet bir ilk olmuştur. Çünkü ilk defa ideolojik olarak siyasi yelpazenin merkez sağına bulunan büyük bir parti ile merkez solu temsil eden büyük bir parti arasında koalisyon kurulmuş olmaktadır. Dolayısıyla yeni kurulan hükümette yasama ve yürütmenin işlemesi açısından, ANAP kökenli Cumhurbaşkanı Özal, DYP lideri Demirel ve SHP lideri İnönü arasında konsensüs sağlanması oldukça zor olmuştur denilebilir. Bu nedenle, hükümetin kendi içinde ve Cumhurbaşkanlığı makamı ile hükümet arasında yaşanan çekişmelerin kamuoyuna da yansıdığı ifade edilebilir (Tekin ve Okutan, 2012: 211).

1991 genel seçimlerinden sonra siyasal yapıda çekişmeli bir süreç yaşanırken önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. 1989 senesinde Cumhurbaşkanı olan Özal’ın, 1993 yılında aniden vefat etmesi ile birlikte meclis yeni cumhurbaşkanını seçmek durumunda kalmıştır. Buna göre, üçüncü turda milletvekillerinin 244’ünün oyunu alarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 9. Cumhurbaşkanı sıfatı ile Süleyman Demirel göreve başlamıştır. Demirel, hükümeti kurmakla aynı zamanda 1991 seçimleri ile İstanbul Milletvekili olan ve Doğru Yol Partisi’nden bir isim olan Tansu Çiller’i görevlendirmiştir. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk kez başbakan bir kadın olmuştur. Çiller, başbakanlıktan sonra DYP’nin genel başkanlığına da seçilmiştir. DYP ve SHP koalisyon

hükümeti tekrardan kurulmuştur (Tekin ve Okutan, 2012: 212-214). Bu dönemde de Özal hükümetleri ile başlayan Demirel ve Çiller hükümetleri döneminde de devam eden borçlanmaya bağlı bütçe açıkları meydana gelmiştir. Bu durum ekonomik bunalımların sürmesine yol açmıştır. 1988 tarihinde 41 milyar dolar olan Türkiye'nin dış borç miktarı 1993 tarihine gelindiğinde 67 milyar dolara tırmanmıştır. Ekonomik bunalımı, 1994 tarihinde Moody's adlı uluslararası kuruluşun Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi tetikleyen unsur olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bunun üzerine 1 dolar 15.000 Türk Lirası iken bir anda 38.000 Türk Lirasına fırlamıştır. Devamında ise bazı bankalarda paralarını geri çekmek isteyen kişilerin oluşturduğu uzun kuyruklar gözlenmiştir. Enflasyon oranı yüzde yüzü aşmıştır. Netice olarak, ekonomideki bunalımı önlemek amacıyla 5 Nisan Kararları olarak bilinen kararlar alınmıştır. Sonrasında IMF kredi desteği sağlanmış ve yeni stand by anlaşması yapılmıştır. DYP-SHP koalisyon hükümetinin bir parçası olan SHP'nin ekonomik bunalımı hafifletmek ve dar gelirli seçmeni rahatlamak konusunda pasif kaldığı ifade edilmektedir (Akşin vd., 2020: 167). Bu durum Akşin'e göre, Türk siyasal hayatında, sağ ve sol partilerden kurulmuş koalisyon hükümetleri dönemlerinde görülebilen alışılmış bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Demirel'in Cumhurbaşkanı olması ile aktif siyasetten bir bakıma uzaklaştığı söylenebilir. Bunun ile birlikte siyasal yaşamda önemli denilebilecek değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin sonraki seçimler açısından siyasi hayatta göze çarpan değişiklikler olduğu ifade edilebilir. Çünkü bu tarihten itibaren siyasette deneyimli sayılabilecek siyasi parti liderleri ile farklı isimler seçim yarışına katılmışlardır. Siyasi partilerde de değişiklikler ve birleşmeler yaşanmıştır. 1993 tarihinde Erdal İnönü kamuoyuna, siyasetten çekildiğini duyurmuştur. 1995 tarihinde ise, SHP kendini feshederek CHP ye katılmıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 212-215, Akşin vd., 2020: 166).

27 Mart 1994 tarihinde yerel seçimler yapılmıştır. Bu seçim sonuçları incelendiğinde, 1989 yerel seçimlerinde %28'lik oy oranı ile birinci parti olan SHP'nin sadece %13 oy oranı elde ettiği gözlenmiştir. Bu nedenle SHP, seçimin birinci değil dördüncü partisi olmuştur. DYP ve ANAP'ın da oy kaybına uğradığı gözlense de SHP diğer partilerden daha fazla miktarda oy kaybına uğrayan parti olmuştur. 1994 yerel seçiminin bir önceki yerel seçim sonuçlarından farklı sonuçlandığı ifade edilebilir. DYP seçmenlerin %21,4; ANAP %21; Refah Partisi %19'unun oyunu elde etmiştir. Bu seçimler Refah Partisi'nin yükselmesi olarak değerlendirilmektedir. Çünkü 1991 genel

seçimlerinde ittifaklar aracılığıyla meclise girebilen ve oy oranı %7 olan RP, 3 yıl sonra gerçekleşen bu seçimlerde hem oy oranını arttırmış hem de İstanbul ve Başkent Ankara gibi önemli sayılabilecek büyük şehirlerin yönetimini SHP’den almıştır. Refah Partisi’nin 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerde de yükseliş devâm etmiştir (Akşin vd., 2020: 167).

Bu seçim sonuçları, Türk siyasal hayatında yeni bir dönemin açılması olarak değerdendirilebilir. Çünkü ilk kez merkez konumunda bulunmayan bir parti olan Refah Partisi seçimleri birinci parti olarak tamamlamıştır. Necmettin Erbakan liderliğinde bulunan RP, seçmenlerin %21,4’ ünün oyunu alarak TBMM’de 158 milletvekilliği elde etmiştir. Bu bakımdan RP, TBMM’nin en büyük grubunu oluşturmuştur. Diğer partiler açısından bu sonucun beklenmediği ifade edilebilir (Tekin ve Okutan, 2012: 216-217). Tekin ve Okutan bu sonuçları, deprem etkisine benzetmiştir. Partilerin aldıkları oy oranları ve milletvekili sayılarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 8: 24 Aralık 1995 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	ANAP	CHP	DYP	DSP	RP	MHP	HADEP
Oy Oranı (%)	19,6	10,7	19,2	14,6	21,4	8,2	4,2
Milletvekili	132	49	135	76	158	-	-

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır. Erişim adresi: <https://www.ysk.gov.tr>

Bu sonuçların ortaya çıkmasında ekonomide yaşanan olumsuz gelişmelerin etkisi olduğu ifade edilebilir. Çünkü Türkiye ekonomisi oldukça sıkıntılı günlerden geçmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinin son 50 yılı incelendiğinde en düşük gayri safi milli hasıla rakamlarının gerçekleştiği görölmektedir. Ekonomide bu şekilde bir gidişatın ortaya çıkmasında 1990 senesinin başlangıcından beri uygulanan popülist politikaların etkili olduğu söylenebilir. Bu tür politikalara örnek olarak Başbakan Mesut Yılmaz’ın kamuda çalışan kesimlerin maaşlarına yaptığı plansız artışlar gösterilmektedir. Bu politikalar, ekonomide yaşanan sıkıntıların nedeni olarak sayılabilir. Bu tür politikalar Türkiye ekonomisini 1994 yılında yaşanan şiddetli ekonomik bunalıma sürüklemiştir. Ekonomik bunalıma ek olarak Türkiye’de 1991 seçimlerinden sonra terör olaylarında ciddi oranda artış yaşanmıştır. Sonuç olarak merkezde yer alan partilerin oy oranlarında düşüşler meydana gelmiştir. Ağır ekonomik bunalım neticesinde iktidar partileri güç kaybetmiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 216). Dolayısıyla, bir ekonominin temel düzeydeki

makroekonomik göstergelerinde bir problem var ise seçmenler bunu göz ardı etmemektedirler. 1994 krizinin sonrasında gerçekleştirilen 1995 seçimlerinde seçmenlerin koalisyonunda yer alan partileri oy kaybına uğrattığı gözlenmiştir (Korkmaz, 2019: 126).

1995 seçimleri öncesinde hükümette de krizler yaşanmıştır. Başbakan Çiller istifa etmiştir. Bu nedenle, DYP- CHP koalisyon hükümeti sona ermiştir. Cumhurbaşkanı Demirel, hükümeti kurmakla yeniden Çiller'i görevlendirmiştir. Çiller, olumsuz geçen görüşmeler neticesinde azınlık hükümeti oluşturmuştur. Ancak bu hükümet 15 Ekim tarihinde gerçekleştirilen oylamada güvenoyu alamamıştır. Bunun üzerine Başbakan Çiller tekrardan istifasını bildirmiştir. Sonrasında yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilen Çiller ile CHP genel başkanı Deniz Baykal erken seçim yapılması koşulu ile anlaşabilmışlerdir. Bu şekilde yeniden DYP- CHP koalisyon hükümetini kurmuşlardır. Hükümetin kurulmasının ardından seçim tarihini 24 Aralık 1995 olarak belirlemişlerdir (Tekin ve Okutan, 2012: 217).

1995 genel seçimleri öncesinde seçimlerle ilgili birtakım önemli değişiklikler hayata geçirilmiştir. Bu değişikliklerden ilki, TBMM'de 450 olan milletvekili sayısı 550 olacak şekilde artırılmıştır. Diğer değişiklik, seçmen yaşı ile ilgilidir. Seçimlerde oy kullanma yaşının alt sınırı 20 iken seçmen olma yaşı düşürülmüştür ve 18 olarak belirlenmiştir. Ayrıca yapılan diğer bir değişiklik ile ilk kez 1995 seçimlerinde ceza ve tutukevindeki kişiler de oy kullanabilmiştir (Kongar, 1998: 265).

1995 tarihinde yapılan genel seçimler on iki partinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Kongar, 1998: 270). Bu partilerden biri olan CHP'nin 10 Eylül 1995 tarihinde henüz seçilmiş genel başkanı Baykal, ısrarla erken seçim istemesine rağmen beklemediği bir sonuç almıştır. Çünkü 24 Aralık 1995 erken genel seçim sonuçları incelendiğinde CHP'nin seçim barajı olan %10 oranını %1 gibi az bir farkla geçebildiği gözlenmiştir (Akşin vd., 2020: 168).

24 Aralık 1995 seçimleri sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 53. hükümetinin hemen kurulamadığı gözlenmiştir. Bu durum bir krize dönüşmüş ve yaklaşık 3 ay kadar sürmüştür. Zira Cumhurbaşkanı Demirel öncelikle hükümeti kurmakla Erbakan'ı görevlendirmiştir. Ancak Erbakan siyasi parti liderleriyle yaptığı görüşmelerden bir sonuç alamamış ve Demirel'e görevi iade etmiştir. Bunun üzerine Demirel, DYP genel başkanı Çiller'i görevlendirmiştir. Ancak Çiller de hükümeti kurma konusunda

başarısızlığa uğramıştır. Son olarak Demirel, seçim sonucunda mecliste üçüncü parti konumunda olan ANAP lideri Mesut Yılmaz'ı görevlendirmiştir. Yılmaz yaptığı görüşmeler doğrultusunda DYP lideri Çiller ile uzlaşmış ve ANAP ve DYP iş birliği ile ANA-YOL koalisyon hükümeti oluşturulmuştur (Arslan, 2017: 12). Fakat ANA-YOL hükümetinin yeterli güvenoyunu sağlayamadığı gerekçesi neticesinde Başbakan Mesut Yılmaz istifasını cumhurbaşkanına sunmuştur. Fakat kurulan uzun görüşmeler sonrası kurulabilen ANA- YOL hükümeti de kısa ömürlü olmuştur. Sonrasında hükümeti kurmakla görevlendirilen Erbakan ve Çiller görüşmeleri neticesinde RP ve DYP arasında Refahiyol koalisyon hükümeti kurulmuştur. Kurulan bu hükümet DYP'nin kendi içinde rahatsızlığa yol açmıştır. Zira DYP'li bazı milletvekilleri DYP'den ayrılıp ANAP'a katılmış, bazı milletvekilleri de kurulan hükümete güvenoyu vermemişlerdir (Akşin vd., 2020: 169).

1995 seçimlerinden sonra 1999 genel seçimlerine kadar geçen sürede seçmenleri etkileyebilecek önemli ve sıkıntılı gelişmeler meydana gelmiştir. Bu zaman zarfında kurulan koalisyon hükümetlerinin uzun süre görevde kalamadığı gözlenmiştir. Yine bu dönemde kamuoyunda 28 Şubat post modern darbesi olarak bilinen bir süreç yaşanmıştır. Bu kapsamda, Başbakan Erbakan'ın Libya'ya yaptığı ziyaret sırasında Libya'nın lideri Kaddafi'nin Türkiye Cumhuriyeti aleyhine ve terör örgütü PKK lehine bir tavır sergilemesi, ülke kamuoyunda oldukça yoğun tartışmalara yol açmıştır. Sonrasında ise Başbakan Erbakan'ın tarikat önde gelenlerine iftar yemeği düzenlemesi bu süreci tetikleyici bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 tarihinde bir bildiri yayınlayarak hükümete sunmuştur. Bu bildirinin ana temasını MGK, rejime karşı oluşan irticai eylemleri önlemek olarak açıklamıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 220, Yiğit, 2018: 122). Bu muhtıra sonrasında yaşanan süreçte yeni hükümet kurulduğu gözlenmiştir. Demirel, Mesut Yılmaz'a hükümeti kurma görevini tevdi etmiştir. Bunun üzerine Başbakan Mesut Yılmaz tarafından ANAP- DSP ve DTP' den oluşan ve kamuoyunda ANASOL-D olarak da bilinen koalisyon hükümeti kurulmuştur (Arslan, 2017:13). Ancak bu hükümette uzun süre görevde kalamamıştır. Çünkü kamuoyunda ANAP'a yönelik ağır yolsuzluk iddiaları gündeme gelmiştir. Bu iddialar ve tartışmalar üzerine erken seçimlere gidilmesine karar verilmiştir. Böylece 1995-1999 arası geçen dönem incelendiğinde siyasi açıdan istikrarın olmadığı söylenebilir. Zira bu dönemde geçen toplam dört yıllık sürede dört farklı hükümet kurulduğu gözlenmiştir. 11 Ocak 1999 tarihinde dördüncü ve son koalisyon

hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet Ecevit başbakanlığında kurulan azınlık hükümeti biçimindedir. 18 Nisan 1999 olarak belirlenen tarihte hem genel hem yerel seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir (Akşin vd., 2020: 175).

18 Nisan 1999 tarihinde genel seçimler ile beraber yerel seçimler de yapılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, siyasi partilerin seçim öncesi faaliyetlerinin odak noktasında genel seçimlerin olduğu ve bu nedenle yerel seçimlerin milletvekilliği seçimlerinin bir adım gerisinde kaldığı ifade edilebilir. Seçim sonuçları incelendiğinde il genel meclisi seçimlerinin kazananının DSP olduğu görülmektedir. Ancak belediye başkanlığı ve belediye meclisi seçimlerinde Fazilet Partisi birinci parti olmuştur. FP, başta İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirler olmak üzere çok sayıda şehrin belediye başkanlığını kazanmıştır. İzmir, Eskişehir, Bursa gibi şehirlerin belediye başkanlıklarını ise DSP almıştır ve %19,2 oy oranı ile ikinci parti olmuştur. Ancak seçim sonucunda partilerin genel olarak oy oranlarının birbirine çok yakın olduğu gözlenmiştir (Cansever, 2019:273, Özgür ve Cansever, 2022: 219).

1999 tarihinde gerçekleştirilen genel seçim sonuçları incelendiğinde, 1991 ve 1995 seçimlerine benzer biçimde yalnızca beş siyasi partinin yüzde 10 olan ülke barajını geçerek meclise girebildiği gözlenmiştir. Seçim sonuçlarının siyasi partiler açısından farklı bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir (Altan, 2005:186).

Tablo 9: 18 Nisan 1999 Erken Genel Seçim Sonuçları

Partiler	ANAP	CHP	DYP	DSP	FP	MHP	HADEP
Oy Oranı (%)	13,2	8,7	12	22,2	15,4	18	4,7
Milletvekili	86	-	85	136	111	129	-

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır. (Erişim adresi: <https://www.ysk.gov.tr>.)

Seçim sonuçları değerlendirildiğinde, CHP'nin bir ilk yaşadığı ifade edilebilir. Çünkü ilk defa bu seçimlerde barajı aşamayarak meclise girememiştir. CHP'nin aksine DSP ve MHP ise 1995 seçimleri sonrasında oy oranlarını yaklaşık yüzde on arttırma başarısı göstermiştir. Bir önceki seçimde MHP barajı aşamadığı için parlamento dışında kalmış, DSP ise TBMM'de yalnızca 76 milletvekili ile temsil olunmuştur. Bu sonuçların aksine bu seçimlerde DSP 136, MHP ise 129 milletvekili ile temsil imkânı bulmuştur. Bu nedenle DSP'nin seçimin galibi olduğu söylenebilir. 1995 genel seçimlerinin galibi RP ise 1998 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldığı için yeni kurulan Fazilet

Partisi çatısı altında benzer kadro ile seçimlere katılmış ve yüzde 15,4 oy almıştır. FP, 111 milletvekili ile meclise girerek seçimleri dördüncü parti olarak tamamlamıştır (Altan, 2005:186). FP'nin seçimlerde aldığı oy oranı bir önceki seçimlere göre yaklaşık %6 oranında düşse de parlamento dışında kalmamıştır (Korkmaz, 2019:116). Ancak bu seçimler Fazilet Partisi'nin katıldığı son seçim olmuştur. Çünkü 22 Haziran 2001 Tarihinde Anayasa Mahkemesi Fazilet Partisi'ni kapatma kararı vermiştir. Hemen sonrasında bu parti içinden bazı isimler Recai Kutan liderliğinde Saadet Partisi adıyla yeni bir parti kurmuştur. Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül ise 14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuşlardır (Akşin vd.,2020: 180).

Sonuçların kesinleşmesi ile birlikte Cumhurbaşkanı Demirel, seçimlerin birinci partisi olan DSP'nin lideri Ecevit'i hükümeti kurmak ile görevlendirmiştir. Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin 57. Hükümeti Ecevit başkanlığında kurulmuştur. Ancak yeni hükümet için hiçbir siyasal parti tek başına iktidara gelecek yeterli oy oranına sahip olmadığı için hükümet DSP, MHP ve ANAP'tan oluşan koalisyon şeklinde kurulmuştur. Sonrasında kurulan yeni hükümet güvenoyu alarak 28 Mayıs 1999 tarihinde göreve başlamıştır. 2002 seçimlerine kadar görevde kalması bakımından en uzun görevde kalan koalisyon hükümeti olarak nitelendirilebilir (Akşin vd., 2020: 177).

DSP- MHP- ANAP oluşan hükümet uzun süre görevde kalmakla beraber yaşanan ekonomik sıkıntılar hükümeti en çok meşgul eden konuların başında gelmiştir. Mesut Yılmaz hükümeti döneminde IMF ile yapılan anlaşma uygulanmaya devam etmiştir. Ancak bu sıkıntılı süreçte bazı bankaların iflas ettiği gözlenmiştir. Bu bağlamda ekonomik problemlerle mücadelede daha etkin rol oynayacağı düşünülen ve Dünya Bankası'nda da görev almış bir isim olan Kemal Derviş Ekonomiden Sorumlu Bakan olarak göreve başlatılmıştır. Cumhurbaşkanı Demirel'in 16 Mayıs 2000 tarihinde görev süresinin tamamlaması ile yeni seçilecek adayın kim olacağı konusu kamuoyunda yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bunun üzerine 1998 tarihinden beri Anayasa Mahkemesi Başkanlığı görevini yürüten Ahmet Necdet Sezer'in adaylığı konusunda partiler bir fikir birliğine varmıştır. Ancak çeşitli isimler ile birlikte cumhurbaşkanlığı seçimine katılan Sezer 3. Tur oylamada seçilebilmiştir. Oylamaya katılan 533 milletvekilinden 330 milletvekilinin oyunu alan Sezer, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 227).

3.2.4. Türk Siyasal Hayatında 2002-2018 Yılları Arası Dönem

2002 senesine gelindiğinde ekonomik kriz dışında Ecevit Hükümetinin son bulmasına neden olan birtakım olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. 77 yaşında olan Başbakan Ecevit'in sağlık sorunları ciddi bir biçimde görevini yerine getirmesine engel olmuştur. DSP'de istifalar yaşanmıştır. 136 vekilin 63'ü DSP'den ayrılmıştır. Bu nedenle seçimlerin galibi olan DSP, hükümet içindeki en küçük paya sahip parti durumuna gelmiştir. Ayrılan isimler İsmail Cem liderliğinde Yeni Türkiye Partisi adıyla yeni bir parti kurmuştur. DSP'nin parçalanmışlığının da etkisiyle diğer partiler seçimlerin tarihinin öne çekilmesi doğrultusunda kamuoyunda açıklamalar da bulunmuştur. Seçimlerin öne çekilmesini çoğu siyasi parti ısrarla istemiştir. Ancak sonuçların partiler açısından şok etkisi yarattığı ifade edilebilir (Akşin vd., 2020: 181). Zira 3 Kasım 2002'de yapılan erken genel seçim sonuçları incelendiğinde 2002 seçimlerinden önceki yirmi yıllık zaman zarfında Türk siyasal hayatında iz bırakmış siyasi partiler, 2002 seçimlerinde meclis dışında kalmıştır. Bu partiler, ANAP, DSP, DYP ve MHP'dir. Bunun üzerine parti önderlerinden Tansu Çiller, Mesut Yılmaz ve seçim öncesinde Başbakan unvanına sahip Bülent Ecevit genel başkanlık görevlerine devam etmemiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 228-229). 2002 seçimi neticesinde TBMM'de 1991 seçimleri ile açılmış olan koalisyon hükümetleri dönemi sona ermiştir. Seçmen özellikle 2000-2001 yılında yaşadığı ağır ekonomik krizden dolayı mevcut iktidarı sorumlu tutmuştur. Seçim sonuçları seçmenin yaşadığı ekonomik bunalımın bir tepkisi niteliğinde olmuştur. Nitekim siyasi partiler arasında süregelen çekişmeli ortam dolayısıyla siyaseten istikrarın olmaması ve son olarak Cumhurbaşkanı Sezer ve Başbakan Ecevit arasındaki rekabete dayanan ilişki ve Sezer'in Anayasayı Ecevit'e fırlatmasının tetiklediği ağır ekonomik bunalım seçim sonuçlarına yansımıştır (Zürcher, 2020: 375-376).

Tablo 10: 3 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	AK Parti	CHP	Bağımsızlar
Oy Oranı (%)	34,3	19,4	1,0
Milletvekili Sayısı	363	178	9

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır. Erişim adresi: <https://www.ysk.gov.tr>

3 Kasım 2002 erken genel seçimleri seçmenlerin %79'unun katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Seçim sonucunda on bir yıl gibi uzun bir zaman sonrasında, Adalet

ve Kalkınma Partisi, seçmenlerin %34,3'ünün oyunu alarak tek başına iktidara gelen parti olmuştur. AK Parti, TBMM'de 363 milletvekilliği elde etmiştir. Seçim sonucunda yalnızca iki parti yüzde on seçim barajını geçebilmiştir. 1999 seçimlerinde seçmenlerden %8,7 oy oranı alarak parlamento dışında kalmış olan CHP oy oranını %19,4'e yükselterek 178 milletvekilliği elde etmiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 228-229).

28 Mart 2004 Tarihinde yerel seçimler düzenlenmiştir. Yapılan bu seçimlere katılan 16 partinin seçmenlerden aldığı oy oranları incelendiğinde; belediye başkanlığı, büyükşehir belediye başkanlığı, il genel meclis üyeliği, belediye meclis üyeliği seçimlerinin hepsinin galibinin AK parti olduğu gözlenmiştir (Yıldırım vd., 2019: 319). AK Parti'den sonraki sırada CHP yer alarak seçimlerin ikinci partisi olmuştur. MHP seçmenlerin yaklaşık %10'unun oyunu alarak seçimlerin üçüncü partisi olmuştur. Devamında da DYP gelmiş ve seçimleri dördüncü parti olarak tamamlamıştır. 2002 Genel seçimleri sonucunda meclise girememiş olan ANAP yerel seçimlerde de seçmenlerin en fazla %3 'ünün oyunu alabilmiştir (www.ysk.gov.tr).

22 Temmuz 2007 Tarihinde erken genel seçimler yapılmıştır. Bu seçimler planlanan tarihten daha evvel yapılmıştır. Genel seçimler 3 ay öne çekilmek durumunda kalmıştır. Bu duruma Nisan 2007 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin bir krize dönüşmesi yol açmıştır (Kongar, 2005: 143).

Tablo 11: 22 Temmuz 2007 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayısı
AK Parti	46,54	341
CHP	20,79	112
MHP	14,25	70
BĞMZ	5,19	26

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır. Erişim adresi: <https://www.ysk.gov.tr>

Seçim sonuçları bir önceki genel seçim sonuçları ile karşılaştırıldığında AK Partinin oy oranlarını arttırdığı ifade edilebilir. Sonuçlar diğer partiler açısından değerlendirildiğinde ise; bir önceki seçimlerde parlamento dışında kalan MHP'nin bu seçimlerde %14,25 oy aldığı ve 70 milletvekili elde ettiği gözlenmiştir. CHP'nin oy oranlarında %1'lik bir artış olması nedeniyle büyük bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Ancak milletvekili sayısında bir düşüş gerçekleşmiştir. Buna göre, TBMM'de 178 değil

112 milletvekilliği elde etmiştir. DTP ise bağımsız adaylar vasıtasıyla meclise girebilmiştir (Korkmaz, 2019: 130).

Mecliste bu seçimlerden sonra en fazla tartışmaların yaşandığı ve seçimlerin de öne çekilmesinde etkili olan konu cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. AK Parti tek başına iktidar olmakla beraber meclisteki sandalye sayısı bakımından cumhurbaşkanlığı seçimlerini yalnız yürütebilecek çoğunluğu elde edememiştir. Bu açıdan cumhurbaşkanı seçimlerinde mecliste yaşanan tikanıklık MHP'nin de aday çıkaracağını ve seçimlere katılacağını açıklaması ile giderilmiştir. TBMM'de yapılan seçimlerin sonucunda üçüncü tur oylamada 448 milletvekilinin 339'unun oyunu alan Abdullah Gül Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır (Tekin ve Okutan, 2012: 234).

Kamuoyunda sıkça tartışılan diğer bir konu ise anayasada değişiklik yapılmasını içeren 21 Ekim 2007 tarihli referandumdur. Bu referandum seçmenlerinin %70'inin 'evet' oyu ile kabul edilmiştir. Yapılan referandum ile milletvekilliği genel seçimlerinin 5 yıl yerine 4 yılda bir yapılması, cumhurbaşkanının halk oyuyla seçilmesi ve 7 yıl olan görev süresinin 5 yıla indirilmesi ile TBMM toplantı yeter sayılarına ilişkin değişiklikler kabul edilmiştir (Tekin ve Okutan, 2012: 235).

29 Mart 2009 Tarihinde yerel seçimler yapılmıştır. Seçim sonuçları incelendiğinde AK Parti'nin oy kaybettiği ilk seçim olduğu ifade edilebilir. Ancak oy kaybı yaşanmasına rağmen AK Parti seçimleri birinci olarak tamamlamıştır. Buna göre, AK Parti belediye başkanlığı seçimlerinde %38,8 oy almıştır, CHP %23,1, MHP %16,1 oy almıştır (www.ysk.gov.tr). Bu seçim öncesinde Sivas milletvekili ve aynı zamanda Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı olan Muhsin Yazıcıoğlu yaşadığı helikopter kazası sonucunda hayatını kaybetmiştir. Bu hadise kamuoyunda oldukça yoğun tartışmalara neden olmuştur. Yerel seçimlere gölge düşürdüğü ifade edilebilir. Aynı zamanda bu seçim öncesinde dünyada ve Türkiye'de 2008 ekonomik krizi yaşanmış olumsuz etkisini de 2009 senesinde de sürdürmüştür (Tekin ve Okutan, 2012: 235).

12 Haziran 2011 'de milletvekilliği genel seçimleri yapılmıştır. Türk siyasal hayatında son 34 yılda gerçekleştirilen seçimler incelendiğinde bu seçimlerin planlanan zamandan daha erken bir tarihte gerçekleştiği ifade edilebilir. 2011 genel seçimleri ise, bu açıdan değerlendirildiğinde 34 yıl sonra planlanan tarihte gerçekleştirilen ilk seçim olma özelliğine sahiptir. Bu seçim sonucu siyasi partiler açısından da bir iltir. Çünkü

1980-2018 tarihleri arasında gerçekleştirilen seçimler neticesinde iktidar partisi konumunda olan partilerin aksine iktidar partisi olarak AK Parti katıldığı üçüncü genel seçim olmasına rağmen oy oranlarını artırmıştır. Buna göre, AK Parti %49,8 oy oranı ile oy oranlarını artırarak tek başına iktidar olmayı sürdürmüş ve bu seçim sonucunda da birinci parti olmuştur (Bulut, 2010:1).

Tablo 12: 12 Haziran 2011 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayısı
AK Parti	49,89	327
CHP	25,98	135
MHP	13,01	53
BĞMZ	6,57	35

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır. (Erişim adresi: <https://www.ysk.gov.tr>)

Yapılan seçim sonucunda CHP'nin ikinci parti olduğu ve oy oranlarını artırdığı ifade edilebilir. CHP'nin, 22 Temmuz 2007'de yapılan genel seçim sonucunda %20,79 olan oy oranını 2011 genel seçimlerinde %25,98'e yükselttiği görülmektedir. 2011 seçimlerinde aldığı oy oranları kapsamında seçimleri üçüncü parti olarak tamamlayan MHP'nin ise oy oranlarında düşüş gözlenmiştir. MHP bir önceki genel seçimde %25,5 oy oranına sahip iken 2011 genel seçimlerinde bu oran %12,9'a düşmüştür (www.ysk.gov.tr).

30 Mart 2014 tarihinde yerel seçimler yapılmıştır. 27 partinin katılımıyla gerçekleştirilen yerel seçim sonuçları incelendiğinde AK Parti %45,54 oy oranı ile 18 büyükşehir belediye başkanlığı, %43,13 oy oranı ile 800 belediye başkanlığı kazanmış, CHP %31,04 oy oranı ile 6 büyükşehir belediye başkanlığı, %26,45 oy oranı ile 226 belediye başkanlığı, MHP %13,65 oy oranı ile 3 büyükşehir belediye başkanlığı, %17,76 oy oranı ile 166 belediye başkanlığı kazanmıştır. BDP, %3,09 oy oranı ile 2 büyükşehir belediye başkanlığı, %4,18 oy oranı ile 97 belediye başkanlığı kazanmıştır (www.ysk.gov.tr).

07 Haziran 2015 tarihinde genel seçimler gerçekleştirilmiştir. Seçim sonucunda 3 Kasım 2002 seçimlerinden 7 Haziran 2015 genel seçimlerine kadar geçen süre zarfında tek başına iktidarda bulunan AK Parti seçimleri %40,8 oy oranı ile diğer partilerden önde tamamlamıştır (Yiğit, 2018: 42). CHP, %24,9 oy almış ve seçimlerin ikinci partisi

olmuştur. MHP, %16,2 oy alarak üçüncü parti olarak tamamlamıştır. HDP, ise bir önceki genel seçimlerin aksine ulusal ülke barajı olan yüzde 10 barajını aşmıştır. HDP, %13,2 oy oranı ile parlamentoda 80 milletvekilliği elde etmiştir. Bağımsız adaylar yeterli oy oranına ulaşamadığından parlamento dışında kalmıştır. Ancak seçim sonucunda partiler tek başına hükümeti kurma çoğunluğu olan 276 milletvekili sayısını sağlayamamıştır. Bu nedenle 2002 seçimlerinin öncesinde olduğu gibi koalisyon hükümeti kurma amaçlı çalışmalar yürütülmüştür (Miş vd., 2015: 9). 7 Haziran 2015 genel seçimleri sonucunda partilerin aldıkları oy oranlarına ve milletvekili sayılarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 13: 07 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayısı
AK Parti	40,08	258
CHP	24,09	132
MHP	16,02	80
HDP	13,01	80

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır. (Erişim adresi: <https://www.ysk.gov.tr>)

Seçim sonucunda koalisyon hükümeti kurulmasına yönelik görüşmeler yapılmıştır. Fakat bir sonuç alınamamıştır. Bu nedenle dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a iade etmiştir. Bunun üzerine Anayasal hükümler çerçevesinde Cumhurbaşkanı Erdoğan erken seçim yapılması yönünde karar almıştır. Bu kapsamda seçimler yaklaşık 5 ay sonra yeniden yapılmıştır (Yiğit, 2018: 44). YSK tarafından 1 Kasım 2015 olarak genel seçim tarihi belirlenmiştir. Bu doğrultuda 1 Kasım 2015 tarihinde erken genel seçim gerçekleştirilmiştir (<https://www.ysk.gov.tr>).

Tablo 14: 1 Kasım 2015 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayısı
AK Parti	49,49	317
CHP	25,31	134
MHP	11,90	40
HDP	10,76	59

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır (Erişim adresi: (<https://www.ysk.gov.tr>)).

1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen seçim sonucunda AK Parti oy oranını arttırarak seçimlerin galibi olmuştur. Nitekim AK Parti seçmenlerin %49,49 ‘unun oyunu almış ve TBMM’de 317 milletvekilliği elde ederek tek başına iktidar olmuştur. 24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem milletvekili genel seçimleri yapılmıştır.

Tablo 15: 24 Haziran 2018 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Oy Oranları (%)	Milletvekili Sayısı
AK Parti	42,6	295
CHP	22,6	146
HDP	11,7	67
MHP	11,1	49
İYİ Parti	10	43
DİĞER	2	-

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurumundan alınan veriler ile hazırlanmıştır (Erişim adresi: (<https://www.ysk.gov.tr>)).

Genel seçimlere toplamda 8 parti ve bağımsız adaylar katılmıştır. Bazı partilerin ittifak yaparak katıldığı genel seçimlerde AK Parti ve MHP Cumhur İttifakı’nı; CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti ise Millet İttifakı’nı oluşturmuştur. Bu kapsamda seçim sonucunda Cumhur İttifakı seçmenlerden %53, 7 oy alırken, Millet İttifakı %33,9 oy almıştır (Öztürk, 2019:92).

24 Haziran 2018 Pazar günü gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise diğer adaylar karşısında büyük bir oy farkı ile galip olan Recep Tayyip Erdoğan seçmenlerin %52,59’unun oylarını alarak tekrardan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Aynı

zamanda Erdoğan bu seçimler ile 16 Nisan 2017 tarihinde kabul edilmiş olan Anayasa değişikliğine istinaden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin de ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş bulunmaktadır. Bu doğrultuda Erdoğan, 9 Temmuz 2018'de yemin ederek görevine başlamıştır (www.tccb.gov.tr).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK UYGULAMA

Bu bölümde, çalışmada gerçekleştirilen ampirik analiz ile bu analiz neticesinde ulaşılan bulgulara yer verilmekte ve Türkiye’de seçmen davranışı ve makro ekonomik göstergeler ile ilgili çalışmalar ele alınmaktadır.

4.1.Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Makro Ekonomik Göstergeler ile İlgili Çalışmalar

Seçmen davranışına ilişkin ampirik çalışmalar bütün ülkeyi kapsayıcı ve ölçülebilir düzenli veriler sağladığından daha çok seçim çalışmaları üzerine odaklanmaktadır. Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi alanlarındaki araştırmacılar seçmen tercihlerindeki sürekliliği veya değişmeyi açıklamak amacı ile farklı dönem seçim çalışmalarını çoğunlukla betimleyici ve karşılaştırmalı olarak incelemektedirler. Ancak seçmen davranışlarına ilişkin çalışmalar sadece bu alanlarla sınırlı kalmamakta, özellikle iktisat bilimi alanında farklı analiz teknikleri kullanılarak seçmen tercihinin etkileyen faktörleri yöntemsel olarak daha açıklayıcı araştırmalar yürütülmektedir. Her iki alanda yürütülen çalışmalar nicel veriler üzerinden açıklama yapmaya çalışırken siyaset bilimi ve sosyoloji daha çok anket gibi alan araştırmalarına başvurur, iktisat ise daha çok matematiksel modellemeler yolu ile konuya açıklama getirmeye çalışır. Bu nedenle seçim sonuçlarından yola çıkarak seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik zengin bir yazın karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de seçmen davranışlarını analiz etmeye yönelik çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların 1990’ların ikinci yarısından sonra ivme kazandığı görülmektedir. Bu açıdan, Türkiye’de yapılan analizler bakımından özellikle 1999 seçimleri dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Aziz, 2013:100). Dolayısıyla hem kamuoyu araştırma şirketleri hem de üniversiteler tarafından yapılan çalışmaların da bu tarihten sonra seçmen davranışı üzerine eğildiği ifade edilebilir. Bu kapsamda gerçekleştirilen analizlerin, alanın gelişimine önemli ölçüde katkı sağladığı söylenebilir (Çakır ve Biçer, 2015:110). Türkiye’de seçmen davranışı ve makroekonomik göstergeler ile ilgili yapılan bazı çalışmalara aşağıda yer verilmiştir:

Sencer (1974), seçmenlerin oy kullanırken hükümetin geçmişteki ekonomik performansını değerlendirip değerlendirmediklerini analiz etmek amacıyla yaptığı

çalışmasında, seçim öncesinde seçmenlerin hükümetin geçmişteki ekonomik performansını dikkate alarak oy kullandığı bulgusuna ulaşmıştır.

Çarkoğlu (1997), siyasi partilerin ekonomik başarısının ya da başarısızlığının seçimlere yansımaları ortaya koymak amacıyla yaptığı çalışmada siyasi partilere desteğin sürmesinde makroekonomik değişkenlerden; kişi başına düşen gayri safi milli hasıla, enflasyon ve işsizlik oranının etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Bakırtaş (1998), politik dalgalanmalar kuramı çerçevesinde Türkiye’de uygulanan ekonomi politikaları ve Türkiye’deki politik yapı arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda, seçim sonuçlarının ekonomik istikrarsızlıklarla yakın ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Akgün (1999), seçmen davranışlarının ekonomik değişkenlere olan bağıny ölçmek amacıyla yaptığı çalışmada ekonomik parametrelerin oy verme davranışı üzerinde büyük ölçüde etkili olduğunu ve seçmenlerin bu parametreleri göz önünde bulundurarak oy verdiği bulgusunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu çalışmada hükümetin ekonomik başarısının doğrudan seçmen davranışı üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, seçmenlerin ekonomik göstergelerde meydana gelen hem pozitif hem negatif değişikliklerden etkilendiği bulgusuna ulaşmıştır. Bu çalışma doğrultusunda ulaşılan bir diğer bulgu ise, seçmenlerin ekonomik göstergelerde meydana gelen gelişmelerden direkt olarak hükümeti sorumlu tuttuğudur. Bu kapsamda seçmenlerin ödöl veya ceza mekanizması olarak oy oranlarını kullandığını ve bunu sandık başında hükümetin oylarına yansıttığının bulgusuna ulaşmıştır.

Akçaroğlu ve Yurdakul (2004), ilk olarak politik iktisadi dalgalanmaların varlığını incelemeyi, ikinci olarak da politik partilerin makroekonomi politikalarında ideolojik eğilimlerinin farklılığa yol açıp açmadığını tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda öncelikle Hendry’nin genelden özele yaklaşımı ve koentegrasyon analizi tekniğini kullanmışlardır. Çalışmada, 1987:1 ve 2003:1 dönemindeki iktisadi gösterge verileri temel alınmıştır. Çalışma sonucunda öncelikle enflasyon, büyüme değişkenine seçimlerin istatistiki olarak anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmanın diğer bulgusu ise şu şekildedir: İktidarların salt merkez sağ ya da salt merkez sol bir partiden oluşmayabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak yapılan deneysel uygulama sonucunda çeşitli varsayımlar ortaya çıkmıştır. Buna göre, incelemeye konu edilen dönemde Türkiye’de merkez sağ bir parti iktidarı merkez sol bir parti ile paylaştığı

durumda enflasyon, iktisadi büyüme ve bütçe açığı üzerinde gözle görülür bir fark yaratmamışken milliyetçi görüşü benimsemiş partilerin iktidarda bulunduğu dönemlerde iktisadi büyümede yavaşlama ve bütçe açığında artış olduğu gözlenmiştir.

Bakırtaş ve Koyuncu (2005), seçimsel politik dalgalanmalar hipotezinin Türkiye'deki geçerliliğini en küçük kareler yöntemi (EKK) ile analiz etmek amacıyla beş makroekonomik gösterge üzerinde çalışmışlardır. Çalışma sonucunda, kamu harcamaları ve GSYİH için hipotezin geçerli olduğu fakat enflasyon, faiz oranı ve para arzı değişkeni açısından geçersiz olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Çinko (2006), yaptığı çalışmada ekonomik performans ile seçmen davranışlarının teorik temellerini çözümleyerek Türkiye temelinde incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda seçmen davranışını etkileyen pek çok faktör bulunmasına rağmen Türkiye'deki seçmenlerin oy verme kararlarında ekonomik şartların etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Sezgin (2007), yaptığı çalışmada siyasi parti ve liderlerini değerlendirirken Türkiye'deki seçmenlerin ekonomik değişkenlerden etkilenip etkilenmediğini araştırmayı amaçlamıştır. Ayrıca araştırma kapsamında seçmenler açısından siyasi liderlerin popülaritesini etkileyen ekonomik değişkenlerin neler olduğu noktasına odaklanılmıştır. Bu amaçla yapılan anketlerden yararlanılarak bu veriler tahlil edilmiştir. Yapılan tahlil sonucunda Türk seçmenlerinin ekonomik değişkenlerden etkilendiği bununla beraber işsizlik ve enflasyon oranına, büyüme oranındaki değişimden daha hızlı tepki verdiği bulgusuna ulaşmıştır.

Ercins (2007), seçmen davranışlarının ekonomik göstergelerdeki gelişmelere duyarlılığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında seçmenlerin ekonomik performansta meydana gelen olumsuz gelişmelere olumlu gelişmelere göre daha duyarlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda yaptığı çalışma ile enflasyon oranı yükseldiğinde hükümette bulunan siyasi partilerin oy oranlarında büyük oranda değişiklik olduğunu ama ekonomide büyüme gerçekleştiğinde hükümete oy vermeye devam etmekle beraber önemli miktarda değişiklik olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.

Aydemir (2007), çalışmasında 1987 ve 2004 yılları arasında yapılan seçim sonuçlarını en küçük kareler yöntemi ile analiz etmiştir. Bu analizde, siyasi partileri merkez sağ ve merkez sol olarak iki gruba ayırmıştır. Çalışma, partilerin oy oranlarındaki değişimler ile enflasyon, büyüme, işsizlik makroekonomik göstergeleri arasındaki

etkileşimi ölçmeyi amaçlamıştır. Ampirik uygulama doğrultusunda merkez sağda yer alan partilerin makroekonomik değişkenlerden büyüme ve işsizliğe öncelik verdikleri merkez solda yer alan partilerin ise enflasyon değişkenine önem verdiği bulgusuna ulaşmıştır.

Haydaroglu (2011), çalışmasında politik istikrarsızlık ve istihdam, enflasyon, büyüme oranı gibi temel makroekonomik göstergelerin arasındaki bağlantıyı ortaya koyan çalışmalara ek olarak oylama gücü değişkeni ile makroekonomik göstergelerin arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemiyle incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, 47 farklı ülkede, 1987 ve 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilen seçim sonuçları analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, istihdam, enflasyon ve büyüme oranı gibi makroekonomik göstergeler üzerinde oylama gücü değişkeninin etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Altun (2014), politik aktörlerin ekonomik konjonktürel dalgalanmalara neden olduğu yaklaşımının geçerliliğini test etmek amacıyla yapılan çalışmada Türkiye'nin 1950 ve 2012 tarihleri arasındaki dönemi ele alınmıştır. Bu doğrultuda analizde, otoregresif hareketli ortalamalar yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda fırsatçı ve partizan politik konjonktürel dalgalanmalar kuramının incelenen dönem için geçerli olduğu ancak modele ilişkin kanıtların belirsiz olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kopurlu (2016), seçmen davranışları ile ilgili teorik yaklaşımlardan ekonomik oy verme modelini test etmek amacıyla 2004, 2009 ve 2014 yıllarında gerçekleştirilen yerel seçim sonuçları ile 2007 ve 2011 yıllarında gerçekleştirilen milletvekilliği genel seçim sonuçları analiz edilmiştir. Bu çalışmada, makroekonomik göstergelerin siyasi partilere etkisini ölçmek amacıyla söz edilen tarihlerde geçerli olan veriler panel veri analizi ile ekonometrik olarak test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda; seçmenlerin iktidar partisini, enflasyon ve işsizlik oranlarının arttığı dönemlerde cezalandırdığını büyüme oranının arttığı dönemlerde ödüllendirdiğini ancak muhalefet partileri açısından aynı durumun geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

Gündem (2017), partilerin seçmenlerden aldıkları oy oranlarının belirleyenleri mekânsal ekonometrik yöntemle araştırılmıştır. Araştırmaya konu olan seçim olarak 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen seçim sonuçları ele alınmıştır. Bu seçim sonucunda %10 seçim barajını geçerek meclise girme hakkı bulan siyasi partilerin aldığı oylardaki mekânsal etkiler araştırılmıştır. Bu kapsamda LM ve Dirençli LM testleri kullanılarak

yerinde mekânsal modellere dair regresyonlar tekrardan oluşturulmuştur. Yapılan analizlere göre, seçmen davranışlarının incelenmesinde bahsedilen mekânsal etkilerin göz ardı edilmemesi gerektiği sonucuna ulaşılarak göz ardı edilmesi durumunda ulaşılabilecek bulguların yetersiz ve noksan olacağı ifade edilmiştir.

Korkmaz (2019), ekonomik göstergelerde meydana gelen değişimlerin seçmenlerin oy verme davranışına etkisini incelemek amacıyla 1980 ve 2016 yılları arasında yapılan seçimlerin sonuçları karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, seçmenin davranışında ekonomik değişkenlerin etkili olduğu ve özellikle ekonomik kriz dönemlerinde seçmenin enflasyon oranı, işsizlik rakamlarındaki değişiklikler gibi ekonomik faktörlerden daha fazla etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Haydaroglu ve Korkmaz (2020), çalışmalarında siyasi aktörler tarafından uygulanan iktisat politikalarının oy verme davranışına etkisini incelemektedirler. Çalışma sonucunda, seçmenlerin ekonomideki göstergelerden etkilendiğini ve özellikle enflasyon, işsizlik ve yoksulluğun arttığı ekonomik bunalım dönemlerinde ve bu etkinin oy verme davranışlarında etkisi bulunan sosyo-psikolojik çeşitli diğer faktörlerden daha çok belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demir ve Çımat (2021), Türkiye’deki seçmenlerin seçim öncesinde enflasyon oranı ve işsizlik oranında etkilenip etkilendiğini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda, 1960-2019 yılları arasındaki enflasyon ve işsizlik oranı verileri ile seçim sonuçları üzerinde çalışmışlardır. Yapılan analiz sonucunda iki farklı bulguya ulaşılmıştır. Buna göre, 1980 öncesinde seçmenler ideolojik ve siyasi istikrar temelinde bir seçmen davranışı sergilerken, 1980 sonrası dönemde ise tam tersine seçmenlerin oy verme davranışlarında makroekonomik değişkenlerin esas belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Veri Seti ve Model

Çalışmada Türkiye’de 1980-2018 yılları arasında yapılan genel ve yerel seçimlerde yer alan siyasi parti oylarının bir ekonomide temel performans kriterlerini ortaya koyan makro ekonomik değişkenler ile ilişkisi test edilerek, seçmenlerin ekonomik göstergelere ne kadar duyarlı olduğu ekonomik yaklaşım ve sorumluluk hipotezi çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu çerçevede kurulan modelde 1980-2018 yılları arasında genel ve yerel seçimlere katılan siyasi partilerin oy oranları ile büyüme oranı, enflasyon oranı ve işsizlik oranı verileri kullanılmaktadır. Analizde kullanılan genel ve

yerel seçimlere katılan siyasi partilerin oy oranları TÜİK ve YSK, büyüme oranı Total Economy Database, işsizlik oranı ve enflasyon oranı ise World Development Indicator veritabanından elde edilmiştir. Bu değişkenlerden hareketle kurulan model şu şekilde oluşturulmuştur:

$$Oy\ Oranı_t = \beta_1 İşsizlik\ oranı_{ti} + \beta_2 Enflasyon\ Oranı_{ti} + \beta_3 Büyüme\ Oranı_{ti} + \varepsilon_t$$

Şeklinde tanımlanmaktadır. Denklemden, $i = 1, 2, 3, \dots, N$ yatay kesit birimlerini ifade ederken, $t = 1, 2, 3, \dots, T$ zaman boyutunu, ε ise hata terimini ifade etmektedir.

Tablo 16: Tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	Mean	Median	Maksimum	Minimum	Skewness	Kurtosis
Oy oranı (%)	21.517	19.500	49.800	1.100	0.845	3.074
İşsizlik Oranı (%)	9.326	8.835	12.060	7.640	0.531	2.077
Enflasyon Oranı (%)	37.440	35.123	89.113	6.471	0.457	1.974
Büyüme Oranı (%)	4.898	5.563	11.200	-3.297	-0.505	2.875

Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo 16'da yer almaktadır. Bu doğrultuda temel olarak tanımlanan siyasi partilerin aldıkları oy oranları ve makroekonomik göstergelerden ele alınan işsizlik oranı, enflasyon oranı, büyüme oranı arasındaki ilişki yatay kesit bağımlılığı yöntemi ile test edilecektir.

4.2.1. Yatay Kesit Bağımlılığı

Yatay kesit bağımlılığı analizde kullanılan verilerin her birinin birbirlerinden bağımsız hareket etmeleri olarak tanımlanabilir. Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığının dikkate alınması analiz sonuçları açısından önem arz etmektedir. Analizde yatay kesit bağımlılığının var olması durumunda bağımsız değişkenlerde meydana gelen şokların bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin farklı olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle değişkenlerde yatay kesit bağımlılığının ortaya çıkması makroekonomik değişkenlerde meydana gelen bir şokun iktidar partisinin oy oranıyla muhalefet partilerinin her birinin oy oranlarını farklı düzeylerde etkilemektedir. Dolayısıyla

analizde yatay kesit bağımlılığının dikkate alınması test sonuçlarının daha tutarlı ve sapmasız olmasını sağlamaktadır (Koçbulut ve Barış, 28-29).

Analizde değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığının test edilmesinde kurulan hipotez testleri;

$$H_0: \text{Yatay kesit bağımlılığı yoktur.} \quad (2)$$

$$H_1: \text{Yatay kesit bağımlılığı vardır.}$$

Şeklinde tanımlanmaktadır. Bu hipotezlere göre değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığını test etmek amacıyla Breusch-Pagan LM, Pesaran Scaled LM ve Pesaran CD yöntemleri kullanılmıştır. Bu testlerin ortak özelliği değişkenlerin hem homojen hem heterojen dağıldığı durumlarda birlikte kullanılabilir olmasıdır.

4.2.1.1. LM Testi

Breusch-Pagan LM testi parametrik kısıtlamalara dayanan bir hipotez testi ile tahmin edilmektedir. Buna göre N sabit ve $T \rightarrow \infty$ varsayımları altında hataların korelasyon katsayılarına dayanan ve Lagrange çarpanı yöntemi ile hesaplanan bir yatay kesit bağımlılık testi olarak adlandırılmaktadır. Analizlerde Wald veya LM testi arasında herhangi bir seçimin yapılması sıfır ve alternatif hipotezlerin tahmin kolaylığına bağlı olarak değişmektedir. Buna göre kısıtlı modeli tahmin etmenin daha kolay olduğu durumlarda genellikle LM testi kullanılmaktadır. Dolayısıyla LM istatistiği basit olması nedeniyle OLS şeklinde tahmin edilen bir doğrusal regresyon modelinin artıkları kullanılarak hesaplanmaktadır.

LM testi N büyüklüğünde bir veri kümesinden elde edilen a sayıda gözlemin analiz edildiği $\theta = (\theta_1, \dots, \theta_K)$ şeklinde bir fonksiyon olarak ifade edilmektedir. Bu fonksiyon $1'$ den K' ya kadar elde edilen parametrelerin $L(\theta)$ olasılığını vermektedir. θ eşitliğinden hareketle $p < K$ kısıtı altında yapılan hipotez testi;

$$H_0: h_j(\theta) = 0 \rightarrow \text{yatay kesit bağımlılığı yoktur.} \quad j=1, \dots, p \quad (3)$$

Olarak tanımlanmaktadır. Bu problemin çözümü Aitchison ve Silvey (1960)' e göre Lagrange çarpanı yöntemiyle yapılmaktadır.

$$L(\theta) + \sum_{j=1}^p \lambda_j h_j(\theta) \quad (4)$$

Kurulan Lagrange fonksiyonun θ parametresine göre kısmi türevi alındığında birinci sıra koşulu sağlanmakta ve bu çözümden $\tilde{\lambda}$ ve $\tilde{\theta}$ elde edilecek şekilde λ_j Lagrange çarpanı çözümlenmektedir. Buna göre;

$$\tilde{D} + \tilde{H}\tilde{\lambda} = 0 \quad (5)$$

$$h_j(\tilde{\theta}) = 0 \quad j=1, \dots, p \quad (6)$$

5 nolu eşitlikte $\tilde{D} = \left\{ \frac{\partial L}{\partial \theta_i}(\tilde{\theta}) \right\}$ Kx1 boyutunda bir vektör, $\tilde{H} = \left\{ \frac{h_j}{\partial \theta_i}(\tilde{\theta}) \right\}$ Kxp boyutunda bir matris ve $\tilde{\lambda}$ ise px1 boyutunda bir vektör olmak koşuluyla Lagrange çarpanının amaç ve kısıt fonksiyonlarını ifade etmektedir. Bu fonksiyona göre LM testinin altında yatan temel görüş sıfır hipotezi doğru iken, θ tahmininin kısıtsız maksimum olabilirlik tahminine yakın olma eğiliminde olacağı ve böylece $\tilde{D}$ 'nin sıfır vektörüne yakın olacağı yönündedir.

Ayrıca Farklılaşma ve bütünleşme sırasının yer değiştirebildiği düzenlilik koşulu altında Feign (1976) D' nin sıfır ortalamalı olacağını ifade etmektedir. Crowder (1976)'e göre; $\mathcal{J} = E \left\{ \frac{-\partial^2 L}{\partial \theta \partial \theta'}(\tilde{\theta}) \right\}$ iken $C_N^{-1/2} D \rightarrow N(0, \lim_{N \rightarrow \infty} C_N^{-1/2} \mathcal{J}_N^{-1/2})$ ifadesi Fisher' in bilgi matrisi olarak tanımlanmaktadır. Buna göre c_N eşitliğe uygun olarak seçilmiş normlar matrisi olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda bu eşitlik istatistiki olarak LM testinin de zeminini oluşturmaktadır.

$$\begin{aligned} LM &= \tilde{D}' \tilde{J}^{-1} \tilde{D} \\ &= \tilde{\lambda}' \tilde{H}' \tilde{J}^{-1} \tilde{H} \tilde{\lambda} \end{aligned} \quad (7)$$

Buna göre boş hipotezin doğru olduğu varsayımı altında $\tilde{J}$ bilgi matrisi olarak tanımlanmaktadır. $\tilde{D}' \tilde{J}^{-1} \tilde{D}$ kısıtı, $\tilde{\lambda}' \tilde{H}' \tilde{J}^{-1} \tilde{H} \tilde{\lambda}$ ifadesinin Lagrange çarpanı olduğu durumda sonuç istatistiği olarak ifade edilmektedir. Bu durum iki test istatistiğinin aslında benzer olduğunu ve böylece hangi formun kullanılacağına seçilmesinde uygunluk kriterinin dikkate alındığını açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla olağan maksimum olabilirlik koşulları altında 5' nolu eşitlikteki LM istatistiği, W ve LR istatistiğine eşdeğerdir. Yani H_0 hipotezi kabul edildiğinde $\chi^2(p)$ asimptotik dağılım özelliği gösterir ve istatistik $\chi^2(p)$ dağılımından büyük olduğunda H_0 hipotezini reddeden test diğer testlerle aynı asimptotik özelliklere sahiptir.

Bu noktadan hareketle referans referans alınan θ değeri θ_1 ve θ_2 olmak üzere iki alt kümeye bölündüğünde ve test edilen kısıtların parametre alt kümelerinin aldıkları değerlere eşit olması olarak tanımlanan özel durumda LM istatistiği;

$H_0=\theta_1=\theta_{10}$ iken $\theta'=(\theta_1'\theta_2')$ ya da $H_0: h(\theta)=[I_p:0]\begin{bmatrix}\theta_1' \\ \theta_2'\end{bmatrix}-\theta_{10}=0$ şeklinde bölünmektedir. Bu bölünme işlemi D ve $\mathcal{J}$ ile uyumlu olarak;

$$\tilde{D}=\begin{bmatrix}\tilde{D}_1 \\ \tilde{D}_2\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}\tilde{D}_1 \\ 0\end{bmatrix} \text{ ve } \mathcal{J}=\begin{bmatrix}J_{11} & J_{12} \\ J_{21} & J_{22}\end{bmatrix}$$

Şeklinde gösterilebilir. Bu durumda $\tilde{D}_2=0$ olduğunda 3 nolu eşitlikte verilen birinci sıra koşulları sağlanmakta ve LM istatistiği;

$$\tilde{D}_1(J_{11} - J_{12}J_{22}^{-1}J_{21})\tilde{D}_1 \equiv \tilde{D}_1(J_{11})\tilde{D}_1 \quad (8)$$

Olarak ifade edilmektedir. Buna göre LM test istatistiği CD_{LM} 'den farklı olarak T ve N'nin sabit değerleri için tam olarak sıfır ortalamaya sahiptir.

4.2.1.2. Pesaran CD testi

Breusch Pagan LM testi N sabit ve $T \rightarrow \infty$ giderken tutarlı sonuçlar üretmektedir. Ancak N sabit ve $T \rightarrow$ sonlu değerler için tutarlılığını kaybetmektedir. Bu nedenle tutarlılık probleminin ortadan kaldırılması amacıyla Pesaran (2004) tarafından CD testi önerilmektedir (Keskin ve Aksoy, 2019). Pesaran (2004)' a göre N büyük ve T küçük olduğunda belirli bir ağırlık matrisine bağlı olmayan küçük örneklem özelliklerine sahip bir kesit bağımlılığı testine ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir. Pesaran N büyük olduğunda Breusch-Pagan LM testinin eksikliğini kabul ederek LM testinde kullanılan kareler yerine ikili korelasyon katsayılarına dayanan aşağıdaki basit alternatifi önermektedir.

$$CD=\sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}}\sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^N(\tilde{\rho}_{ij}) \quad (9)$$

CD testi yatay kesit modelinden elde edilen hataların korelasyon katsayılarının toplamından oluşmaktadır. CD testinde H_0 hipotezi değişkenler arasında korelasyonun olmadığı durumu ifade etmekte ve normal dağılım özellikleri göstermektedir. Buna göre çoklu kırılmalara tabi heterojen dinamik modeller de dahil olmak üzere kurulan yatay kesit bağımlılığı modelinde y_{it} ve x_{it} değişkenlerine ilişkin koşullar sabitken, eğim katsayılarında ve hata varyanslarında meydana gelen değişimler her yeni durumda simetrik olarak dağılmakta ve aşağıdaki varsayımlara uyum sağlamaktadır.

- Birinci varsayıma göre her bir i değeri için u_{it} hataları, $0 < \sigma_i < \infty$ olmak üzere sıfır ortalama ve σ_i^2 varyansa sahip bağımsız bir seri olarak değerlendirilmektedir.
- İkinci varsayım $H_0: u_{it} = \sigma_i \varepsilon_{it}$ boş hipotez varsayımı altında $\varepsilon_{it} \sim \text{IID}(0,1)$ iken tüm i ve t ler için ε_{it} hatalarının simetrik dağıldığını ifade etmektedir.
- Üçüncü varsayım ise x_{it} parametrelerinin kesinlikle dışsal olmasıdır. Buna göre tüm i ve t ler için $x_i = (x_{i1}, \dots, x_{it})$ olmak üzere $X_i' X_i$ pozitif tanımlı matrisi iken $E(u_{it} | x_i) = 0$ dır.
- Dördüncü varsayım ise $T < k+1$ ve EKK' nın hataları e_{it} ler 0 değildir.

Bu varsayımlar altında tüm N ve $T > k+1$ iken, $E(\tilde{\rho}_{ij}) = 0$ ve $E(CD) = 0$ olarak ifade edilmektedir.

4.2.1.3. CD_{LM} Testi

CD_{LM} testi hem N hemde T ' nin görelisi olarak daha büyük olduğu durumlarda uygulanabilmektedir. CD_{LM} testi Breusch ve Pagan LM testinin geliştirilmiş formu olarak değerlendirilmektedir. CD_{LM} testine göre $N \rightarrow \infty$ ve $T \rightarrow \infty$ olduğu durumda sıfır hipotezi kabul edilmekte yani yatay kesit bağımlılığının olmadığı ifade edilmektedir. Buna göre CD_{LM} yatay kesit bağımlılığı testi LM istatistiğine dayanmakta ve aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$CD_{LM} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \tilde{\rho}_{ij}^2 \quad (10)$$

Eşitlikte verilen $\tilde{\rho}_{ij}$, artıkların ikili korelasyonunun örnek tahmini olarak ifade edilmektedir. Özellikle;

$$\tilde{\rho}_{ij} = \tilde{\rho}_{ij} = \frac{\sum_{t=1}^T e_{it} e_{jt}}{(\sum_{t=1}^T e_{it}^2)^{1/2} (\sum_{t=1}^T e_{jt}^2)^{1/2}} \quad (11)$$

Eşitliğinde yer alan e_{it} ler EKK tahmininden elde edilen u_{it} ler olarak tanımlanmaktadır. Yapılan EKK tahmininden elde edilen hatalar ise;

$$e_{it} = y_{it} - \hat{\alpha}_i - \hat{\beta}_i' x_{it} \quad (12)$$

Şeklinde gösterilmektedir. Eşitlikte yer alan $\hat{\alpha}_i$ ve $\hat{\beta}_i$ parametreleri EKK ile tahmin edilen y_{it} modelinde yer alan α_i ve β_i ' nin örneklem parametreleridir. Burada öne sürülen yatay kesit bağımlılığı testi uygulanabilirlik açısından LM testinin aksine kesit

birimlerinin sıralı olmasını gerektirmemektedir. Ancak bu durum N 'nin nispeten daha küçük ve T 'nin ise yeterince büyük olduğu durumlar için geçerlidir.

CD_{LM} testi $N(N-1)/2$ serbestlik derecesi altında ki-kare dağılımına uygun davranmaktadır. Bu test $N \rightarrow \infty$ olduğu durumda uygulanamaz. Ancak H_0 hipotezi altında $i=1, \dots, N-1$ ve $j=i+1, \dots, N$ iken $T\rho_{ij}^2 \sim \chi_1^2$ ifadesi asimptotik olarak bağımsız olduğundan çapraz bağımlılık hipotezini test etmek için CD_{LM} testi kullanılabilir. Yani H_0 hipotezi altında $T \rightarrow \infty$ ve $N \rightarrow \infty$ iken $CD_{LM} \sim N(0,1)$ olarak ifade edilmektedir. Bu durumda tanımlanan CD_{LM} eşitliği;

$$CD_{LM} = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (\tilde{\rho}_{ij}^2 - 1) \quad (13)$$

Olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte bu testin ampirik uygulamalarında N büyük ve T küçük olması durumunda bozulmaların olacağı ifade edilmektedir. Bunun başlıca nedeni sonlu bir T değeri için $E(T\rho_{ij}^2 - 1)$ ifadesinin doğru bir şekilde ortalanamayacağı ve N büyük olduğunda LM istatistiğinin yanlış merkezlenmesinin sonucunda boyut bozulmalarının ortaya çıkmasıdır.

4.2.2. Uygulama Sonuçları

Yapılan açıklamalara istinaden yerel ve genel seçimlerde siyasi partilerin oy oranları ile bir ekonomide temel performans kriterleri olarak değerlendirilen işsizlik, enflasyon ve büyüme oranları arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik uygulanan yatay kesit bağımlılığı test sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 17: Genel Seçimlere İlişkin Test Sonuçları

Testler	İstatistiki değer	Olasılık değeri
LM Testi	16.03405	0.0136**
CD_{LM} Testi	2.896580	0.0038***
CD Testi	-0.546323	0.5848

***, **, * ifadeleri değişkenlerin %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 17'de yer alan yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre kurulan modelde Breusch-Pagan LM testine göre %5, Pesaran Scaled LM testine göre %1 anlamlılık düzeylerine göre H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu sonuçlar modelde yatay kesit

bağımlılığı olduğunu göstermektedir. Yerel seçimlere ilişkin test sonuçları ise tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18: Yerel Seçimlere İlişkin Test Sonuçları

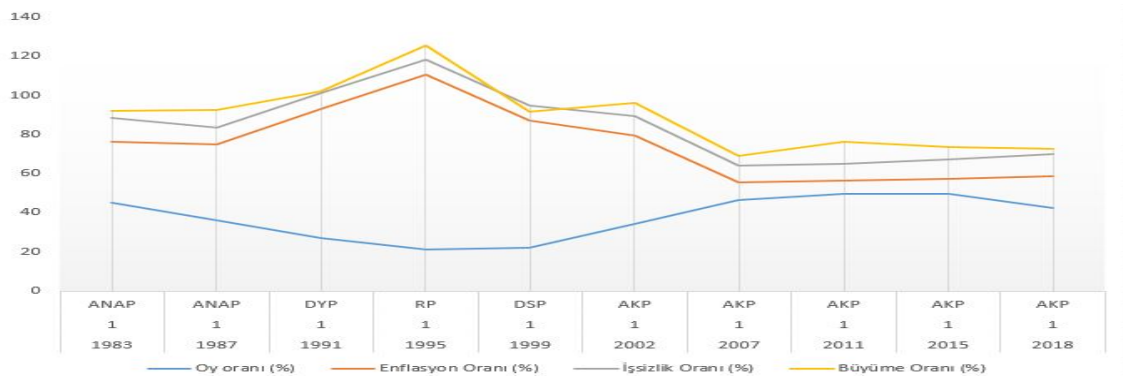
TEST	İstatistiki değer	Olasılık değeri
LM testi	18.35754	0.0054***
CD_{LM} Testi	3.567314	0.0004***
Pesaran CD	-1.392861	0.1637

***, **, * ifadeleri değişkenlerin %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

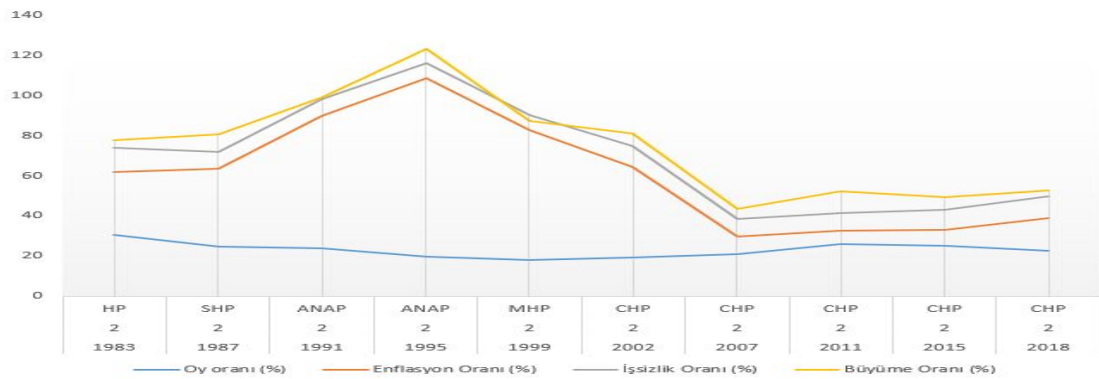
Tablo 18’de yer alan yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre kurulan modelde Breusch-Pagan LM ve Pesaran Scaled LM testlerine göre %1 anlamlılık düzeylerinde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu sonuçlar modelde yatay kesit bağımlılığı olduğunu göstermektedir. Yapılan analizlerde seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olması seçmenin en yüksek oyu alan siyasi parti ile daha düşük oy alan siyasi partilere yaklaşımının farklı olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan analiz sonucunda, çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin (enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranı) herhangi birinde meydana gelen değişikliklerin, çalışmanın bağımlı değişkeni (siyasi partilerin genel ve yerel seçim sonucunda aldıkları oy oranları) üzerinde farklı etkiler meydana getirdiği gözlemlenmektedir. Bu analiz sonuçlarına göre genel seçimlerde iktidar ve diğer partilerin seçimlerde aldıkları oy oranlarının makroekonomik göstergelerde meydana gelen dalgalanmalar karşısındaki değişimi aşağıdaki grafiklerde (Grafik 1a- Grafik 1d) yer almaktadır.

Grafik 1 (a): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde En Yüksek Oyu Alan Siyasi Partinin Oy Oranları ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

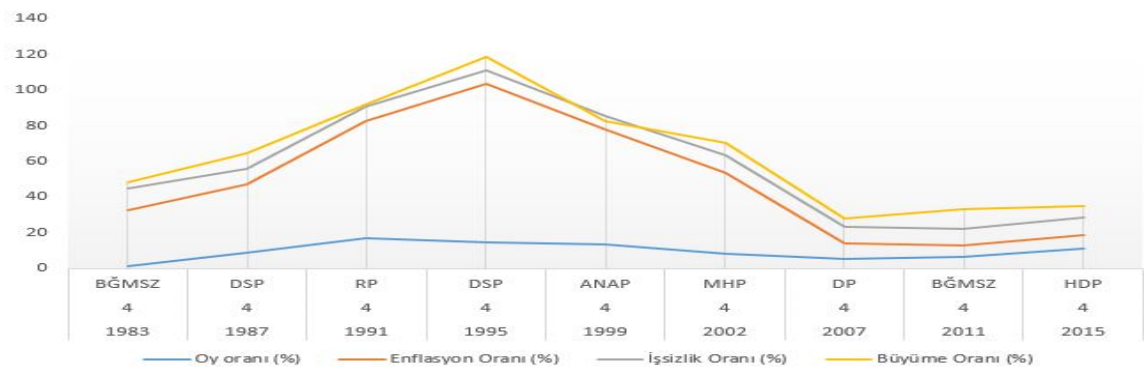
Grafik 1 (b): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde İkinci Olan Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

Grafik 1 (c): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde Üçüncü Olan Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

Grafik 1 (d): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Genel Seçimlerde Dördüncü Olan Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

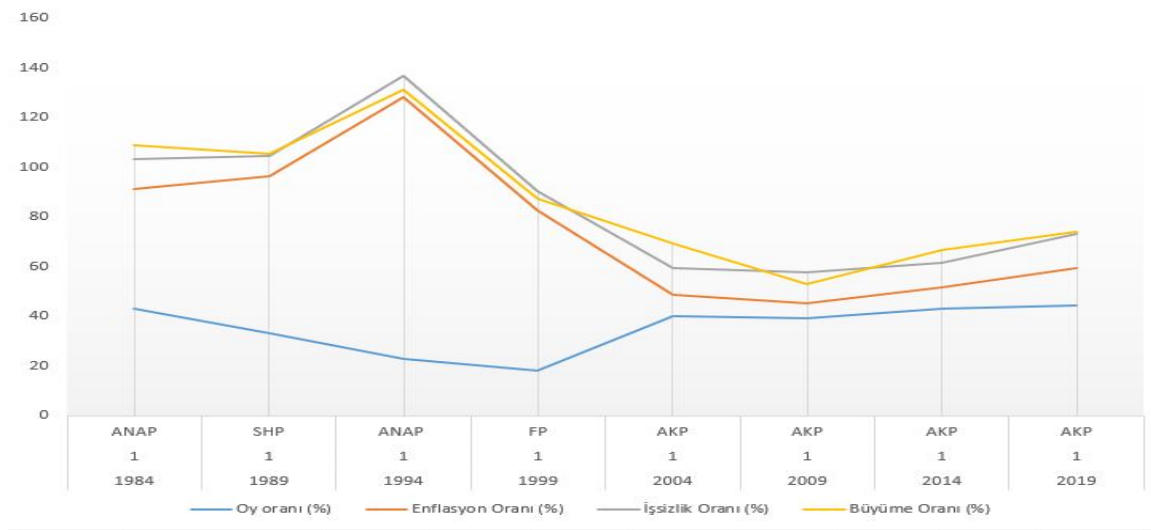

Kaynak: Grafik 1a- Grafik 1d, TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Erişim adresi: www.tuik.gov.tr

Grafiklerde (Grafik 1a- Grafik 1d), yer alan siyasi partilerin oy oranları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında enflasyon ve işsizliğin arttığı, büyüme hızı artış oranının ise yavaşladığı dönemlerde özellikle iktidar partisinin oy oranlarında meydana gelen düşme belirgin olarak gözlemlenmektedir. Aynı zamanda işsizlik ve enflasyonda meydana gelen düşme durumunda büyüme trendindeki artış ile birlikte seçimlerde en yüksek oyu alan siyasi partinin oy oranının arttığı gözlemlenmektedir. Ancak diğer partilerin oy oranlarında meydana gelen değişimler ise ekonomik değişkenlerden daha az etkilenmektedir.

Yapılan analiz sonucunda yerel seçimlerde en yüksek oy oranını elde etmiş siyasi parti ve diğer partilerin seçimlerde aldıkları oy oranlarının makroekonomik göstergelerde meydana gelen dalgalanmalar karşısındaki değişimi aşağıdaki grafiklerde (Grafik 2a- Grafik 2d) yer almaktadır.

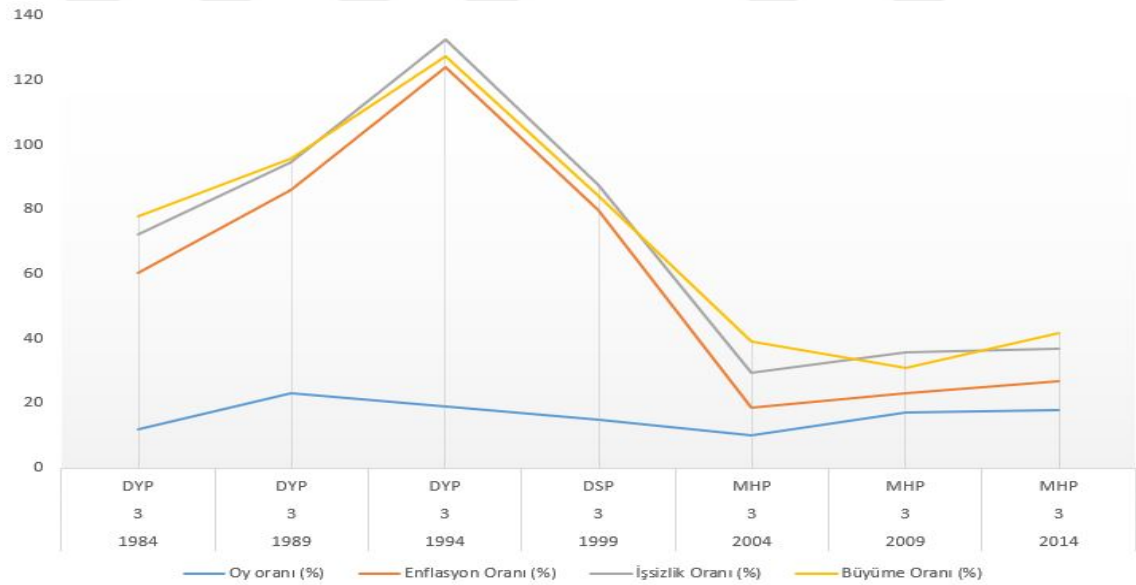
Grafik 2 (a): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

Grafik 2 (b): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden İkinci Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

Grafik 2 (c): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden Üçüncü Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

Grafik 2 (d): 1980-2018 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yerel Seçimlerde En Yüksek Oy Oranını Elde Eden Dördüncü Siyasi Partinin Oy Oranı ile Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki

Çalışmada uygulanan yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre yerel seçimler ile makro iktisadi değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı seçmenin ekonomik oy verme davranışını yerel seçimlere de yansıttığı sonucunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda oluşturulan grafiklerde (Grafik 2a- Grafik 2d), yer alan siyasi partilerin oy oranları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında enflasyon ve işsizliğin arttığı, büyüme hızı artış oranının ise yavaşladığı dönemlerde özellikle iktidar partisinin oy oranlarında meydana gelen düşme belirgin olarak gözlemlenmektedir. Aynı zamanda işsizlik ve enflasyonda meydana gelen düşme durumunda büyüme trendindeki artış ile birlikte seçimlerde en yüksek oyu alan siyasi partinin oy oranının arttığı gözlemlenmektedir. Ancak diğer partilerin oy oranlarında meydana gelen değişimler ise ekonomik değişkenlerden daha az etkilenmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye’de seçmen davranışlarının temel makroekonomik göstergelere duyarlılığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda genel ve yerel seçimlerde siyasi parti oy oranlarının enflasyon, büyüme ve işsizlik oranında meydana gelen değişimlerden nasıl etkilendiği test edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışma dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, analizlerde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler ile ilgili kavramsal çerçeveye yer verilmektedir. İkinci bölümde, çalışmanın kuramsal çerçevesi yer almaktadır. Bu kapsamda seçmen davranışı ile ilgili temel yaklaşım ve hipotezler açıklanmakta ve seçmen davranışını etkileyen faktörlere yer verilmektedir. 1980 Sonrası Türkiye’de ekonomi ve siyaset başlığını taşıyan çalışmanın üçüncü bölümünde, 1980 sonrası Türkiye’nin ekonomi politiği ve 1980 sonrası Türk siyasal hayatına yer verilmektedir. Dördüncü bölümde ise, Türkiye’de seçmen davranışı ve makro ekonomik göstergeler ile ilgili çalışmalar ele alınarak seçmen davranışı ve makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki yatay kesit bağımlılığı testi ile analiz edilmektedir.

Yapılan yatay kesit bağımlılığı testi ile seçmen davranışlarını açıklamak üzere ortaya konulmuş yaklaşımlardan biri olan ekonomik oy verme yaklaşımı ve bu yaklaşımdan türetilmiş olan sorumluluk hipotezinin geçerliliği test edilmek istenmektedir. Bu analizde, bir ekonominin temel performans kriterlerini gösterdiği için enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranı temel değişkenler olarak seçilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’de 1980-2018 yılları arası dönemde gerçekleştirilen 11 genel ve 7 yerel seçimin sonuçları incelenerek bu dönemde siyasi parti oy oranlarının enflasyon, işsizlik ve büyüme oranında meydana gelen değişimlerden nasıl etkilendiği yatay kesit bağımlılığı yöntemi ile ortaya konulmaktadır. Çalışmanın bağımlı değişkenini, siyasi partilerin genel ve yerel seçim sonucunda aldıkları oy oranları oluştururken; bağımsız değişkenini enflasyon oranı, işsizlik oranı ve büyüme oranı oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, 1980- 2018 arası dönemde gerçekleşen makroekonomi verileri ve bu dönemde yapılan genel ve yerel seçim sonuçları ele alınmaktadır.

Yapılan analizlerde değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı seçmenin en yüksek oyu alan siyasi parti ile daha düşük oy oranına sahip siyasi partilere yaklaşımının farklı olduğu sonucunu ifade etmektedir. Nitekim yatay kesit bağımlılığının

varlığı makroekonomik göstergelerin yani bağımsız değişkenlerin herhangi birinde meydana gelen değişikliklerin bağımlı değişken olan oy oranları üzerinde farklı sonuçların doğduğu anlamını taşımaktadır.

Yapılan yatay kesit bağımlılığı test sonuçları, genel ve yerel seçimlerde oy kullanan seçmenlerin işsizlik, enflasyon ve ekonomik büyüme gibi değişkenlere duyarlı olduklarını ve seçimlerde ekonomik olaylara oldukça önem verdiklerini göstermektedir. Bu kapsamda, Türk seçmenleri özellikle ekonominin temel makroekonomik göstergelerinde iyileşme ya da makroekonomik göstergelerde kötüye gidiş yaşandığında bu duruma sandık başında verdiği oy oranları ile tepki göstermektedir. Buna göre, Türkiye’de bulunan seçmenler hem genel hem yerel seçimlerde makroekonomik göstergelerden etkilenmekte ve bu etkiyi siyasi partilerin oy oranlarına yansıtmaktadırlar. Bu sonuç aynı zamanda çalışmanın ulaştığı önemli bulgulardan birini oluşturmaktadır. Üstelik yapılan analizler neticesinde siyasi partilerin oy oranlarındaki etki düzeyinin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu durum, seçmenin ekonomik bakış açısını yansıtması bakımından da önem arz etmektedir. Buna göre, seçmenler ekonomik göstergelerdeki olumlu veya olumsuz değişimlerden en yüksek oyu almış olan partiyi sorumlu tutmakta ve en yüksek oyu almış olan partinin geçmiş dönemdeki performansını göz önünde bulundurmaktadır. Çünkü seçmenlere göre ekonomik performansa ilişkin sorumluluk en yüksek oy oranına sahip partiye ait olmaktadır. Çalışmada elde edilen bulguya göre, bireyler güncel iktisadi olayları takip etmekte ve bunun uygulayıcısı olarak iktidar partisini sorumlu tutmaktadırlar. Nitekim iktisadi bunalım dönemlerinde genellikle iktidar partisinin oylarının düşme eğiliminde olması bu sonuçları destekler niteliktedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar, Çinko (2006)’nın çalışmasıyla uyum göstermektedir. Zira yapılan analizlerde ekonomik oy verme kuramı ve sorumluluk hipotezi ile benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan bulgular neticesinde enflasyon oranının düştüğü senelerde seçmenler seçim sonucunda galip gelen siyasal partinin oy oranlarında artışa yol açarak bu partiyi mükafatlandırmaktadır. Aksine bir durum ortaya çıktığında enflasyon oranının arttığı senelerde seçmenler satın alma gücünde meydana gelen azalma doğrultusunda iktidarda bulunan partiyi bu durumun sorumlusu olarak görmekte ve bu durum partinin oylarının düşmesine yol açmaktadır. Bununla beraber seçmenler, yüksek seyreden enflasyon oranlarında düşüş meydana geldiği dönemlerde de

iktidarda bulunan partinin oy oranlarını arttırmaktadır. Dolayısıyla ekonomik başarı sonucunda iktidarda yer alan partiyi ödüllendirmektedir.

Seçim verileri ve ekonomik göstergeler değerlendirildiğinde, 1987 genel seçimleri öncesinde makroekonomik göstergelerin olumlu seyrettiği dönemde iktidar partisi ANAP %36 oy oranına sahip iken, 1991 genel seçimleri öncesinde ekonomik göstergelerdeki bozulmaya paralel ANAP büyük ölçüde oy kaybı yaşamıştır. Seçmen, iktidar partisi ANAP'ı sorumlu görmüş ve cezalandırmıştır. Buna göre ANAP'ın oyları, 1987 seçiminde %36 iken 1991 genel seçimlerinde %19'a düşmüştür. Fakat bir önceki seçimde muhalefet konumunda bulunan DYP'nin oyu 1991 genel seçiminde %19'dan %27'ye yükselmiş ve ANAP'ın yerine geçmiştir. ANAP sadece genel seçimlerde değil yerel seçimlerde de oy oranlarında düşüş nedeniyle mağlubiyet yaşamıştır. 1995 seçimlerinde ise seçmenler bu defa da koalisyon hükümetinin lider partisi DYP'yi kötü giden ekonomiden sorumlu görmüştür. Bu kez DYP'nin oy oranları %19'a düşmüştür. 1999 seçimleri öncesinde ekonomi küçülmüş, enflasyon ve işsizlik oranı yükselmiştir. Seçmenler makroekonomik göstergelerde meydana gelen olumsuz gidişattan hükümeti sorumlu tutmuş ve bu partiler %10 ülke barajını çok az farkla aşabilmişler ve neredeyse parlamento dışı kalma tehditini yaşamışlardır. Ancak seçmenin sadece olumsuz gelişmelere tepki verdiğini söylemek yanlış olacaktır. Çünkü analize konu olan 1980-2018yılları arası dönemde 38 yıllık zaman diliminde yapılan toplam 18 seçim sonucunda tam tersi de gerçekleşmiştir. Genel ve yerel seçim öncesinde ekonomik göstergeler olumlu seyrediyor ise bu defa da mevcut hükümeti seçmenler ödüllendirmektedirler. 2002 ve sonrası dönemde seçmen davranışları mevcut veriler doğrultusunda ele alındığında seçmenler 11 yıl sonra ilk kez bir siyasal partiyi tek başına hükümeti kurabilecek oy oranına ulaştırmıştır. Bu doğrultuda AK Parti'yi tek başına iktidara getirmiştir ve sonraki genel seçimlerde de yerel seçimlerde de seçmenlerin olumlu göstergeler ile eş zamanlı olarak bunu sürdürdüğü görülmektedir. Dolayısıyla enflasyon, işsizlik ve büyüme gibi temel makro ekonomik değişkenlerde meydana gelen şoklar karşısında iktidar partisinin oy oranlarındaki değişme ile diğer siyasi partilerin oy oranlarındaki değişme aynı düzeyde gerçekleşmemektedir. Bu durum seçmenlerin ekonomik olaylara karşı iktidar partisini sorumlu tuttuğu şeklinde yorumlanabilir. Analiz sonucunda yapılan genel ve yerel seçimlerin sonucunda özellikle en yüksek oyu alan siyasi parti veya partiler seçimlere katılmış diğer partiler ile karşılaştırıldığında bu partilere göre makroekonomik göstergelerdeki değişimlerden daha fazla etkilenmektedir.

Nitekim Türk seçmenler en yüksek oyu almış partiyi ekonomik performanstan sorumlu tutmaktadır.

Türk seçmeni 1983, 1987, 2007, 2011, 2015 ve 2018 seçimlerinde makroekonomideki iyileşmeyle aynı yönde olacak şekilde hükümette bulunan mevcut iktidarı ödüllendirmiş iken; 1991, 1995 ve 1999 genel seçimlerinde iktidarda bulunan hükümet partilerini sandık başında verdikleri düşük oy oranları ile cezalandırmıştır. Bu bulgunun, 1980- 2002 yılları arasında gerçekleştirilen seçimlerin tamamına yansıdığı görülmektedir.

Yapılan analiz sonucunda, dikkat çeken oldukça önemli bir bulgu da yerel seçimlerde seçmenlerin ekonomik davranışlarını sürdürmesidir. Yerel seçimlerde genellikle aday faktörü ön plana çıkmakta seçmenler önsel olarak adayı değerlendirmekte ve tercihlerini yansıtmaktadır. Ancak yerel seçimler ile makro iktisadi değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı seçmenin ekonomik oy verme davranışını yerel seçimlere de yansıttığı sonucunu ortaya koymaktadır. Bu durum gerek genel seçimlerde gerekse yerel seçimlerde oy veren seçmenin iktisadi refahını ön planda tuttuğunu ifade etmektedir. Bireyler refahlarının yükseldiği ve ekonomide istikrarın sağlandığı dönemlerde genellikle tercihlerini değiştirmeyerek istikrar ortamının sürdürülmesini beklemektedir.

Türkiye'nin 1980 sonrası dönemde hem siyasi açıdan hem ekonomik açıdan köklü değişimler yaşadığı ifade edilebilir. Dolayısıyla 1980 sonrası dönem önceki yıllardan tamamen farklılaşmaktadır. 1980-1983 arası askeri yönetimin hüküm sürdüğü seçimsiz dönem haricinde 1983 senesinden 2018 senesine kadar Türkiye'de toplam 17 seçim yapılmıştır. Bu çalışma özü itibarıyla bu zaman zarfındaki seçmen davranışlarına makroekonomik değişkenlerin etkisi olup olmadığını ampirik bir analiz ile test etmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda en yalın ifade ile sonuç değerlendirilecek olur ise; Türk seçmeninin makroekonomik göstergelerdeki değişimlere kayıtsız kalmadığı bununla beraber seçimlerin galip partisine farklı galip parti dışındaki partilere farklı davranış sergilediği gözlenmektedir. Buna göre, seçmen makroekonomide meydana gelen olumlu gelişmelerde de olumsuz gelişmelerde de en fazla oyu alan partiyi sorumlu görmektedir. Bu bağlamda seçmenler oy oranları aracılığıyla iktidar partisini ya ödüllendirmekte ya da cezalandırmaktadır. Ayrıca çalışma ile ulaşılan önemli bir diğer bulgu da seçmen sadece genel seçimlerde değil yerel seçimlerde de bu şekilde bir davranış sergilemektedir.

Dolayısıyla seçmenlerin davranışlarında iktisadi faktörler önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma, sadece Türkiye’de 1980- 2018 yılları arasında gerçekleştirilen seçimleri analiz etmiştir. Gelecekteki çalışmaların daha geniş dönemleri analiz etmesi ve benzer demokrasi tecrübesine sahip ülkelerle karşılaştırması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2002). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Vipaş Yayınları, Bursa.
- Akarca, A. T., ve Tansel, A. (2007). "Social and Economic Determinants Of Turkish Voter Choice İn The 1995 Parliamentary Election", *Electoral Studies*, 26(3), 633-647.
- Akçoroğlu, A. (2004). "Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59 (1).
- Akşin S., vd., (2018). *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İzmir.
- Akşin S., vd., (2020). *Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003*, Cem Yayınevi, İzmir.
- Alkan, T. (1989). *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Alp, M. ve Akkılıç, E. (2020). "Kitle İletişim Araçlarının Genç Seçmenlerin Davranışsal Niyetleri Üzerindeki Etkisi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 21-35.
- Alvarez, R. M., Boehmke, F. J., and Nagler, J. (2006). "Strategic Voting in British Elections", *Electoral Studies*, 25(1), 1-19.
- Altun, T. (2014). "Türkiye’de Fırsatçı ve Partizan Politik Konjonktürel Dalgalanmalar: 1950-2010", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36(2), 47-69.
- Altun, F. (2022). "Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Propaganda: Süreklilik ve Değişim", *Mevzu–Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 1-22.
- Antunes, R. (2010). "Theoretical Models Of Voting Behaviour", *Exedra*, 4(1), 145-70.
- Aydemir, G. (2007). *"Türkiye’de politik konjonktür dalgalanmaları kapsamında seçmen davranışlarının analizi" (1987-2004)* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Aydın, K., ve Özbek, V. (2004). "Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 144-167.
- Aydoğan, E. (2004). *1980’den Günümüze Türkiye’de Enflasyon Serüveni*, Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 91-110.
- Aziz, A. (2003). *Siyasal İletişim*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bağcı, E. ve Börü, M. K. (2018). "Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye’de Ekonometrik Bir Analiz", *International Journal of Academic Value Studies (Javstudies)*, 4 (22), 890-897.
- Bahçekapılı, C. (2015). *Türkiye Ekonomisinde 2011 Sonrası Sınırlı Büyümenin Nedenleri Üzerine Bir Analiz*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, XXXVII (I), 111-124.
- Bakanlığı, K. (2013). *Onuncu kalkınma planı 2014-2018*, Ankara.

- Bakırtaş, İ. (1998). “Politik-Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı Kapsamında Türkiye’deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 47-63.
- Bakırtaş, İ., ve Koyuncu, C. (2005). “Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye’deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 19(1), 55-66.
- Baltacı, C., ve Eke, E. (2012). “Siyasal propaganda araçlarının seçmen davranışı üzerindeki etkisine yönelik seçmen algısı: Isparta örnek olayı”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1), 115-126.
- Baltagi, B. H., vd., (2012). *A Lagrange Multiplier test for cross-sectional dependence in a fixed effects panel data model*, *Journal of Econometrics*, 170(1), 164-177.
- Bayraktar, S. (2009). *Siyasal Pazarlama Uygulamalarının Seçmen Tercihleri Üzerine Etkileri – İzmir İli Örneği (Yüksek Lisans Tezi)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Berber, M. (2017). *Makro İktisat*, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Berelson, B. R., vd. (1954). *Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*, University of Chicago Press, Chicago.
- Blais, A. (2000). *To Vote Or Not To Vote?: The Merits And Limits Of Rational Choice Theory*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.
- Boratav, K. (2012). *Türkiye İktisat Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Bostancı, M. (2015). *Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Milletvekili Ve Seçmen Örneğinde Bir Alan Araştırması (Doktora Tezi)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic Of Practice*. Stanford University Press, Stanford.
- Bulut, N. (2010). *Temsilde Adalet- Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri*. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XIV (3-4), 1.
- Cansever, N. (2019). “Türk Siyasal Hayatında Yöneten Sağın Bölünmesi: 1990’lı Yıllarda Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi Karşılaştırmalı Analizi”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Chappel, H. W. and Veiga, Gonçalves L. (2000), “Economic and Elections in Western Europe: 1960-1997,” *Electoral Studies*, 19:183-97.
- Cunningham, F. (2002). *Theories of Democracy A Critical Introduction*, Simultaneously published Routledge publishing, USA and Canada.
- Çaha, Ö. (2008). *Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Çakır, H., Biçer, A. (2015). “Türkiye Yerel Seçimlerinde Seçmen Tercihlerini Etkileyen Kriterler (30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Kayseri Örneği)”. Erciyes İletişim Dergisi “Akademia”, 4(1), 98-112.

- Çarkoğlu, A. (1997). Macroeconomic Determinants of Electoral Support for Incumbents in Turkey, 1950-1995. New Perspectives on Turkey. Vol 17.
- Çavuşoğlu, H. ve Pekkaya M. (2016). Yerel Seçimlerde Genç Seçmenlerin Siyasal Davranışlarına İlişkin Bir İnceleme: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 12, Sayı 29, 17-40.
- Çinko, L. (2006). “Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(01), 103-116.
- Dahl, R. (2017). *Demokrasi Üzerine*, (çev. Betül Kadioğlu). Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Özkan Davas, N. (2021). “Siyasal propaganda aracı olarak sosyal medyanın oy verme üzerindeki etkileri”, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Demir, E., ve Çımat, A. (2021). “Türkiye’de Hoşnutsuzluk Endeksinin Seçmen Tercihleri Üzerindeki Etkileri: 1960-2019 Arası Bir İnceleme”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(2), 1167-1190.
- Dilber, F. (2011). *Siyasal Katılımda Kitle İletişim Araçlarının Seçmenler Üzerine Etkisi; Karaman İli Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması, (Doktora Tezi)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dinler, Z. (2018). *İktisada Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Downs, A. (1957), *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Row, New York.
- Droop, H. R. (1869). “On The Political And Social Effects Of Different Methods Of Electing Representatives”, William Maxwell and Son, Law Booksellers and Publishers.
- Dursun, D. (2002). *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Dursunoğlu, İ., ve Kıncal, E. (2019). “Erzurum İlinde Yaşayan Seçmenlerin Siyasal Davranışlarında Sosyo-Kültürel Faktörlerin Etkisi”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (20), 413-434.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2004). *Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Erarslan, C. (2021). “Türkiye’nin 2003-2021 Dönemindeki Makroekonomik Performansına İlişkin Bir Değerlendirme”, International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, Idea Studies Journal, 7(32), 603-618.
- Ercins, G. (2007). Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı. C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, 25-40.
- Eyidiker, U. (2019). “Siyasal Davranış: Siyasal Katılıma Giden Yol”, International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences (Joshas) Dergisi.
- Fırat, E. (2019, Ağustos). Türkiye’de Genel ve Yerel Seçimler Arasındaki İlişki, Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(39), 1-21.

- Gülmen, Y. (1979). *Türk Seçmen Davranışı*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Gündem, F. (2017). “Türkiye’de seçmen davranışlarının belirleyenleri: Mekansal ekonometrik bir yaklaşım”.
- Güneş, S., Polat, F. ve Akın, T., (2014). Kalkınma Bağlamında Büyüme, Yolsuzluk ve Demokrasi İlişkisi. *Economic Development: Social&Political Interactions*, 13, 21.
- Güneş, S. ve Polat, F. (2016). “Tax Culture In The Context Of Development And Democratic Freedoms “. Presented at the 4th Eurasian Multidisciplinary Forum, EMF 2016, 27-29 April, Vienna, Austria .
- Güvel, E. A. (2017). *Makro Ekonomi 2*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Güveyi, Ü. (2018). *Türkiye’de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihçesi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:137, 38.
- Göksel, T.ve Çınar Y. (2011). *Mevcut Seçim Sisteminin İyileştirilmesine Yönelik Sayısal Analizler ve Politika Önerileri*, Mattek Yayıncılık, Ankara.
- Gözen, R. (2009). *Türkiye’nin Dış Politikası*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- Gözler, K. (2018). *Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Gümüş, B. (2006). *Eğitim Düzeyinin Seçmen Davranışındaki Rolü ve Antalya Örnek Olayı* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Green, D., ve Shapiro, I. (1994). *Pathologies Of Rational Choice Theory: A Critique Of Applications In Political Science*, Yale University Press, New Haven, Connecticut.
- Harper, M. ve Miller, W. (1987). *Election and Voters A Comparative Introduction* , Red Globe Press, London.
- Haydaroglu, C. (2011). Politik Karar Alma Sürecinde Oylama Gücü ve Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi (Doktora Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Haydaroglu, C. ve Korkmaz, F. (2020). *Ekonomi Politikalarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme*. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 60-83.
- Helal, A. M., ve Hamza, E. G. A. (2015). “Political Efficacy, Voting Behavior And Partisanship Among University Students”, *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(9), 300-315.
- Heywood, A. (2011). *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara.
- Heywood, A. (2018). *Siyaset Teorisine Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Horowitz, J., and Long, J. (2016). “Strategic Voting, Information, and Ethnicity in Emerging Democracies: Evidence From Kenya”, *Electoral Studies*, 44, 351-361.
- İnan, E. (2010). *Seçenlere ve Seçilenlere Politik Dünya*, Bilnet Matbaacılık, İstanbul.

- Kahraman, S.Ö. (2007). *Seçimlerin Mekansal Analizi*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kalender, A. (2005). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kapani, M. (2018). *Politika Bilimine Giriş*, BB101 Yayınları, Ankara.
- Karaçor, S., ve Gözüml, P. (2012). “Türkiye’de Seçmen Tercihlerinin Oluşmasında Seçim Kampanyaları ve Siyasal Pazarlamanın Rolü Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 403-426.
- Karluk, R. (1999). *Türkiye Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Kepenek, Y. (2011). *Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi Yayınları*, İstanbul.
- Keskin, H. İ., ve Aksoy, E. (2019). “OECD ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Artışı ve İşgücüne Katılım Arasındaki İlişki: Panel Eşbütünleşme Analizi”.
- Kılıç, Ç. (2015). *Gündem Belirleme Kuramı Çerçevesinde Siyasal Karar Verme Sürecine Sosyal Medya Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kışlalı A. T., (1992). *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kopurlu, B. S. (2016). *Türkiye’de ve Seçilmiş Ülkelerde İktisadi Gelişmişlik Düzeyinin Oy Verme Tercihleri Üzerine Etkilerinin Karşılaştırmalı Ampirik Analizi (Doktora Tezi)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Korkmaz, F. (2019). *Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Ekonomi Politikalarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Kongar, E. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kozanoğlu, C. (2000). *Cilalı İmaj Devri 1980’lerden 90’lara Türkiye ve Starları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kramer, G. H. (1971). “Short-Term Fluctuations in US Voting Behavior, 1896- 1964”, *American Political Science Review*, 65(1), 131–143.
- Lau, R. R., ve Redlawsk, D. P. (2006). *How Voters Decide: Information Processing İn Election Campaigns*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Leighley, J. E. (Ed.). (2010). *The Oxford Handbook Of American Elections And Political Behavior*, OUP Oxford.
- Merolla, J. L., and Stephenson, L. B. (2007). “Strategic Voting İn Canada: A Cross Time Analysis”, *Electoral Studies*, 26(2), 235-246.
- Miş, N., vd., (2015). “7 Haziran 2015 Seçimi ve Sonrası Siyaset, Dış Politika, Ekonomi”. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık, İstanbul.
- Nickell, S. (1990). “Unemployment: A Survey”. *The Economic Journal*, 100(401), 391-439.

- Ordeshook, P. C., and Zeng, L. (1997). "Rational voters and strategic voting: Evidence from the 1968, 1980 and 1992 elections. *Journal of Theoretical Politics*", 9(2), 167-187.
- Özakman, T. (2003). *19 Mayıs 1999 Atatürk Yeniden Samsun'da*, Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Özatay, F. (2011). *Finansal Krizler ve Türkiye*, Doğan Egmont Yayınları, İstanbul.
- Özer, İ., Meder, M. (2008). *Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Özgür, H., Cansever, N. (2022). "Türkiye'de 1991-2002 Döneminde Yerel Yönetim Reformu Çabalarına Dair Söylemler, Denemeler ve Gelişmeler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1), 209-234.
- Öztürk, R. (2017). *Siyasal Pazarlamanın Seçmen Davranışlarına Etkisinde Ağızdan Ağıza İletişimin Aracılık Rolü: Konya İli Örneği (Doktora Tezi)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Öztürk, S. (2019). 2002-2018 Milletvekili Genel Seçimlerine Yönelik Oy Potansiyeli Analizi (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parasız İ., Eroğlu İ. (2017). *Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi- Yapısal Dönüşüm ve Politika Uygulamaları*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Pazarlıoğlu, M.V. ve Çevik, E.İ. (2007, Haziran). *Ratchet Model: 1939-2005 Dönemi Türkiye Uygulaması*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 17-34.
- Polat, F. (2009). "Dinin Türk Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi: Denizli İli Örneği" (Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Powell, Whitten G.B., Guy D. (1993), "A Cross- National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context," *American Journal of Political Science*, 37/2: 391-414.
- Sartori, G. (2017). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan), Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Say, G. (1998). *Siyasal Değişimde Kadın Boyutu*, Kurtuluş Matbaası Yayınları, İstanbul.
- Scarbroug, E. (1984). *Political Ideology and Voting: An Exploratory Study*. (H. Güllüpunar, E. Diker, & E. S. Aslan, Eds.) Oxford: Clarendon Press.
- Schmidt, M.G., (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, (Çev: M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, İstanbul.
- Sencer, M. (1974). *Türkiye'de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar*, May Yayınları, İstanbul.
- Sezgin Ş. (2005). "Politika ve Ekonomi İlişkisi, Türkiye'de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar ve Ekonomik Oy Verme", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Eskişehir.
- Sezgin, Ş. (2007). "Ekonomik oy verme teorisi: Türkiye örneği (1998-2003)". *Amme İdaresi Dergisi*, 40(2), 21-38.

- Sitembölükbaşı, Ş. (2001). *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyoekonomik Faktörler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Swank, Otto H. (1998), "Partisan Policies, Macroeconomic Performance and Political Support," *Journal of Macroeconomics*, 20/2: 367-368.
- Şener, T. (2022). *Siyasal İletişimde Dijitalleşme (Ed: Dr. Öğr. Üyesi Yelda Korkut), (Bölüm Adı: Dijital Siyaset ve Siyasal Katılımın Yeni Bir Boyutu Olarak E-katılım)*, Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Taban, S. (2017). *İktisadi Büyüme*, Ekin Yayınları, Bursa.
- Teyyare, E., Avcı, M. (2016). "Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışları: 2014 Yerel Seçimleri ve Zonguldak İli Örneği", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4 / 1, 51-76.
- Tinni, S. (2019). "Karar Alma Sürecinde Siyasi Liderin Etkisi (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Tokgöz, E. (2007). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007)*. İmaj Yayınevi, Ankara.
- Turgut, H. (1986). *12 Eylül Partileri*, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul.
- Ulagay, O. (1987). *Özal Ekonomisinde Paramız Pul Olurken Kim Kazandı Kim Kaybetti*, Bilgi Yayınları, İstanbul.
- Ünal, B.A. (2016). "Oy Verme Davranışı Modelleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15, 95-119.
- Ünal Aydoğan, B., (2018). Stratejik Oy Verme Davranışı: Sistemik Literatür İncelemesi, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (4), 1415-1424.
- Ünsal, E. M. (2005). *Makro İktisat*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Verstyuk, S. (2004), "Partisan Differences in Economic Outcomes and Corresponding Voting Behavior: Evidence from the U.S.," *Public Choice*, 120: 169-89.
- Yıldırım, A. vd., (2019). "Türkiye'de Mahalli İdareler Seçimleri Oy Oranlarının Tahmin Edilmesine Yönelik Bir Model Önerisi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 309-330.
- Yiğit, H. H. (2018). "Türkiye'de 1980 Sonrasında Gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimleri Üzerine Mekansal Bir Analiz" (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yiğit, H. H. (2018). "1980-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Genel Seçim Sonuçları Üzerine Mekânsal Bir Analiz". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9 (22), 117-137.
- Zürcher, E. (2020). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akgün, B. (1999). “Türkiye’de Seçmen Davranışının Ekonomi Politik’i Üzerine Bir Model Denemesi”.
<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/14/06-birol-akgun-turkiye'de-seçmen-davranisinin-ekonomi-politik'i-uzerine-bir-model-denemesi.pdf>
 (15.01.2022).
- Akgün, B. (2014). “Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Meslek Yüksekokulu Dergisi, 1(4), 75-92.
<https://dergipark.org.tr/pub/selcuksbmyd/issue/11290/134915> (20.02.2022)
- Aliefendioğlu Y. (2005). “Temsili Demokrasinin “Seçim” Ayağı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 60.
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-60-171> (10.01.2022).
- Altan, C. (2005). “Genel Seçimler- Yerel Seçimler İlişkisi (1983-2004)”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(12), 174-190,
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69852> (20.03.2022).
- Arslan, A. (2007). *12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'nin Siyasi Yapısı*, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi (11), 1-29,
<https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868334.pdf>
 (20.03.2022).
- Başarır, M. (2016). “Seçmenlerin Oy Verme Davranışları ile Liderlerin Hitaplarında Aradıkları İkna Bileşenleri ve Üslup Çeşitleri Arasındaki İlişki”, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, cilt.1, 218-233.
<https://avesis.erciyes.edu.tr/yayin/f3810013-34a7-4bd6-b48d-066e14e4b677/secmenlerin-oy-verme-davranislari-ile-liderlerin-hitaplarinda-aradiklari-ikna-bilesenleri-ve-ustup-cesitleri-arasindaki-iliski> (10.04.2022).
- Breusch, T. S., and Pagan, A. R. (1980). “The Lagrange Multiplier Test And Its Applications To Model Specification In Econometrics”. The review of economic studies, 47(1), 239-253.
<https://www.jstor.org/stable/2297111> (2.05.2022).
- Dilber, F. (2012). “Siyasal Toplumsallaşmada Seçmenlerin Siyasal Tercihine Sosyal Unsurların Etkisi; Karaman İli Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması”, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 32, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi,
<https://www.akademikbakis.org/> (22.05.2022).
- Gündem, F. (2017). “Türkiye’de Seçmen Davranışlarının Belirleyenleri: Mekansal Ekonometrik Bir Yaklaşım”
<https://www.researchgate.net/publication/322211241> (10.03.2022).

Negi, M. S. (2005). “Theoretic Aspects Of Electoral Behaviour, The Indian Journal of Political Science” , Published by: Indian Political Science Association Stable, Vol. 66, No. 1, 95-104.

<https://www.jstor.org/stable/41856114> (5.02.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Yüksek Seçim Kurulu,

<https://www.ysk.gov.tr/tr/mahalli-idareler-genel-secimleri/2818> (26.03.2022).

Türkiye İstatistik Kurumu,

<https://www.tuik.gov.tr/> (20.04.2022).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,

www.tcmb.gov.tr (29.04.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı,

<https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (10.05.2022)

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı,

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/114/ekutuphane3.4.1.6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (10.05.2022).

Türk, H. S. (2006). “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”. Anayasa Yargısı, 22 (1), 75-113 .

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/anayasayargisi/issue/52006/678179> (9.01.2022).

EKLER

EK 1 ÇALIŞMANIN ANALİZİNDE KULLANILAN 1980-2018 ARASI SEÇİM YILLARINA AİT GENEL SEÇİM SONUÇLARI

	2018	2015	2011	2007	2002	1999	1995	1991	1987	1983
Katılım oranı (%)	86,2	85,2	83,2	84,2	79,1	87,1	85,2	83,9	93,3	92,3
AK PARTİ	42,6	49,5	49,8	46,6	34,3					
ANADOLU PARTİSİ										
ANAP					5,1	13,2	19,6	24	36,3	45,1
ATP				,3						
BBP		,5	,8		1	1,5				
BP						,2				
BTP		,1		,5	,5					
CHP	22,6	25,3	26	20,9	19,4	8,7	10,7			
DBP						,1				
DEHAP					6,2					
DEPAR						,1				
DP		,1	,7	5,4		,3				
DSP		,1	,3		1,2	22,2	14,6	10,8	8,5	
DTP						,6				
DYP		0	,2		9,5	12	19,2	27	19,1	
EMEP			,1	,1		,2				
FP						15,4				
GENÇ PARTİ				3	7,2					
HADEP						4,7	4,2			
HAK-PAR		,2								
HAP										
HAS PARTİ			,8							
HDP	11,7	10,8								
HEPAR			,3							
HKP		,2								
HP										30,5
HÜDA PAR	,3									
HYP				,5						
IDP									,8	
İP				,4	,5	,2	,2			
İYİ PARTİ	10									
KP		,1								
LDP		,1	0	,1	,3	,4				
MÇP									2,9	
MDP										23,3
MEP										
MHP	11,1	11,9	13	14,3	8,4	18	8,2			
MİLLET PARTİSİ		0	,1		,2	,3	,5			

MMP			,1							
ÖDP				,2	,3	,8				
RP							21,4	16,9	7,2	
SAADET PARTİSİ	1,3	,7	1,3	2,3	2,5					
SHP								20,8	24,8	
SİP						,1				
SP								,4		
TKP			,1	,2	,2					
TÜRK PARTİ										
VATAN PARTİSİ	,2	,2								
YDH							,5			
YDP						,1	,3			
YENİ PARTİ							,1			
YTP					1,2					
YURT-P					,9					
BĞMZ	,2	,1	6,6	5,2	1	,9	,5	,1	,4	1,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<https://www.tuik.gov.tr/>)

EK 2 ÇALIŞMANIN ANALİZİNDE KULLANILAN 1980-2018 ARASI YEREL SEÇİM SONUÇLARI

	1984	1989	1994	1999	2004	2009	2014
Katılım oranı (%)	91.0	81.5	92.2	86.9	76.3	85.2	88.6
AKP	-	-	-	-	41.7	38.4	45.4
ANAP	41.5	21.8	21.0	15.1	2.5	0.8	
CHP	-	-	4.6	11.1	18.2	23.1	16.8
DSP	-	9.0	8.8	18.7	2.1	2.9	0.3
DTP	-	-	-	-	-	5.7	
DYP	13.3	25.1	21.4	13.2	10.0	-	0.0
HP	8.8	-	-	-	-	-	
MDP	7.1	-	-	-	-	-	
MHP	-	-	8.0	17.2	10.5	16.0	20.6
RP	4.4	9.8	19.1	-	-	-	
FP	-	-	-	16.5	-	-	
SODEP	23.4	-	-	-	-	-	
SHP	-	28.7	13.6	-	5.2	-	
HDP	-	-	-	3.5	-	-	
BBP	-	-	-	-	1.2	2.4	2.3
SP	-	-	-	-	4.0	5.2	3.3
GP	-	-	-	-	2.6	-	
YTP	-	-	-	-	0.2	-	
Bağımsızlar	1.6	0.5	0.3	0.2	0.7	0.4	0.4
Diğer	-	5.1	3.2	4.7	1.1	5.3	

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<https://www.tuik.gov.tr/>)

EK 3 ÇALIŞMANIN ANALİZİNDE KULLANILAN 1980-2018 ARASI MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

Yıllar	Enflasyon oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Büyüme Oranı (%)
1980	94.26	8.30	-0.8
1981	37.61	7.30	4.3
1982	29.14	10.93	5.0
1983	31.39	12.06	3.7
1984	48.39	11.92	5.7
1985	44.96	11.21	5.1
1986	34.61	8.10	7.0
1987	38.86	8.50	8.7
1988	68.81	8.04	3.9
1989	63.27	8.26	1.1
1990	60.30	8.02	9.2
1991	65.98	8.21	0.9
1992	70.08	8.51	6.0
1993	66.09	8.96	8.0
1994	105.21	8.58	-5.5
1995	89.11	7.64	7.2
1996	80.41	6.63	7.0
1997	85.67	6.84	7.5
1998	84.64	6.89	3.1
1999	64.87	7.69	-3.3
2000	54.92	6.50	6.9
2001	54.40	8.38	-5.7
2002	44.96	10.36	6.4
2003	21.60	10.54	5.8
2004	8.60	10.84	9.8
2005	8.18	10.64	9.0
2006	9.60	8.72	6.9
2007	8.76	8.87	5.0
2008	10.44	9.71	0.8
2009	6.25	12.55	-4.8
2010	8.57	10.66	8.4
2011	6.47	8.80	11.2
2012	8.89	8.15	4.8
2013	7.49	8.73	8.5
2014	8.85	9.88	4.9
2015	7.67	10.24	6.1
2016	7.78	10.84	3.3
2017	11.14	10.82	7.5
2018	16.33	10.89	3.0

Kaynak: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>